

**TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE SİNEMA:
SOVYETLER SONRASI RUS SİNEMASINDA
SOSYAL PROBLEMLERİN TEMSİLİ**

Leisian IAMILOVA

**Yüksek Lisans Tezi
Radyo Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. İrfan HİDİROĞLU
2016
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

Leisian IAMILOVA

**TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE SİNEMA: SOVYETLER SONRASI
RUS SİNEMASINDA SOSYAL PROBLEMLERİN TEMSİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. İrfan HİDİROĞLU**

ERZURUM – 2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

21/10/2016

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Toplumsal Değişim ve Sinema: Sovyetler Sonrası Rus Sinemasında Sosyal Problemlerin Temsili" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

21.10.2016

Leisian IAMILOVA

F-83/00/22.02.2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. İrfan HİDİROĞLU danışmanlığında, Leisian IAMILOVA tarafından hazırlanan bu çalışma 21 / 10 / 2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Radyo, Televizyon ve Sinme Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. İrfan HİDİROĞLU

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Naci İSPİR

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ahmet TAYLAN

İmza:

İmza:

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 21 / 10 / 2016

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
TABLolar DİZİNİ	VI
GRAFİKLER DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**SOVYET SONRASI RUSYA'DA TOPLUMSAL, EKONOMİK VE SİYASİ
DÖNÜŞÜMLER**

1.1. RUSYA'DA EKONOMİK REFORMLAR	6
1.1.1. SSCB'nin Çöküşü, Perestroyka ve Glasnost.....	6
1.1.2. Yeni Rusya	9
1.1.3. 1992-1993; Kapitalizmin İçine "Düşüş"	10
1.1.4. Radikal Piyasa Reformları 1992-1993	17
1.1.5. 1994-1999 Arası Sosyo-Ekonomik Politikalar ve Özelleştirme.	30
1.1.6. Sosyo-Ekonomik Gelişim	33
1.2. RUS TOPLUMUNDA REFORMLARIN SOSYAL SONUÇLARI	40
1.2.1. 1992-1993 Arası Toplumsal Dönüşümler	41
1.2.2. Nüfusun Ülkedeki Siyasal ve Ekonomik Duruma Tavrı.....	44
1.2.3. 1994-2000 Yılları Arasındaki Toplumsal Dönüşümler.....	50

İKİNCİ BÖLÜM**SOVYETLER SONRASI RUS SİNEMASINDA SOSYAL PROBLEMLERİN
TEMSİLİ**

2.1. SOVYET SONRASI SİNEMATOGRAFİ	58
2.1.1. Suç	59
2.1.1.1. Narkomani	63
2.1.1.2. Hakları Kendi Gücüyle Savunma	64
2.1.2. Kitle Kültürü.....	67

2.1.3. Toplumun Değişimi ve Toplumun Depresyon Hali	68
2.1.4. Sosyal Roller ve Sosyal Değerlerin Değişimi	73
2.1.5. Geçmişe zlem ve Tarihe Yeni Bakış	82
2.1.6. Gelecek Neslin nnn Açılması	92
2.1.7. Batı-Rusya atışması Uygur Varlıklı Batı-Yoksul Ancak Manevi Rusya.....	97
2.1.8. Afgan ve een Savaşları.....	100
2.1.9. Yoksulluk	105
2.1.10. Kendini Arayış ve Kimliğin Korunması	108
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	121
ZGEMİş	127

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE SİNEMA: SOVYETLER SONRASI RUS
SİNEMASINDA SOSYAL PROBLEMLERİN TEMSİLİ

Leisian IAMILOVA

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İrfan HIDIROĞLU

2016, 127 Sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. İrfan HIDIROĞLU (Danışman)
Prof. Dr. Naci İSPİR
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TAYLAN

Sinema bir gelenek olarak toplumda hakim olan değerleri ve kuralları, idealleri ve hevesleri temsil etmektedir. Böylece toplum ve sinema sanatı birbirine hem sebep hem sonuç olarak bağlı, sinema hem toplumun aynası hem de toplumsal gerçekliğin eleştiricisidir. Ya da toplumsal gerçekliğin kurgulama araçlarından birisidir. Sinemanın bu özelliklerini dikkate alınarak işbu çalışmanın konusu olarak “Sovyetler Sonrası Rus Sinemasında Sosyal Problemlerin Temsili” seçilmiştir.

Bu tez çalışmasının amacı, sinema ve sosyoloji ilişkisi çerçevesinde, Sovyet sonrası Rus sinemasında 90’ların toplumunu nasıl ele alındığını, bu toplumda hangi sosyal problemler olduğunu, hangi problemler üzerinde yoğunlaştığını ve bu problemlere yönelik hangi yorumlar yapıldığını ortaya çıkarmaktır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1990’ların Rusya tarihi, siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmeler ışığında Rusya’da olmuş dönüşümler ele alınmıştır. Sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine hızlı bir geçişten dolayı ortaya çıkmış sorunlar ve onların topluma etkisi incelenmiştir. İkinci bölümde ise, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği sonrası Rusya’da görülen sosyal problemler anlatılmış ve 1990’ların Rus yapımı filmlerinde bu sosyal problemlerin nasıl temsil edildiği sorunu irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Rus Sineması, Sinemada Sosyal Problemlerin Temsili

ABSTRACT

MASTER THESIS

SOCIAL CHANGES AND CINEMA: REPRESENTATION OF SOCIAL PROBLEMS IN POST SOVIET RUSSIAN CINEMA

Leisian IAMILOVA

Advisor: Assist. Prof. Dr. İrfan HIDIROĞLU

2016, Page: 127

Jury: Assist. Prof. Dr. İrfan HIDIROĞLU (Advisor)

Prof. Dr. Naci İSPİR

Assist. Prof. Dr. Ahmet TAYLAN

Cinema as a tradition represents values, principles, ideals and aspirations which are prevailing in society. Thus, community and cinema art is related to each other as a reason and result in cinema reflect as a mirror of society and also a critic of social reality or it is one of the manipulating tools of social reality. Considering such characteristics of the cinema as the subject, this study ("Representation of Social Problems in Post-Soviet Russian Cinema") is selected.

The purpose of this study, within the framework of cinema and sociology relations discusses how community in the 90's were represented in Russian cinema, which social problems this community has, on which problems cinema is focused on and what comments are made about these problems.

The study consists of two parts. In the first part, in the light of 1990's Russian historical, political, economical and social developments and transformations in Russia have been discussed. Cause of rapid transition from socialist economy to market economy, emerged various problems and their impact on society are also examined. In the second part, after the Union of Soviet Socialist Republics, which social problems are seen in Russia is described and how these problems were represented in 1990's Russian made films is investigated.

Keywords: Cinema, Russian Cinema, Social problems Representation İn Cinema

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DOHK	: Devlet Olağanüstü Halk Komitesi
ÇİF	: Çekovy İncestitsionny Fond (Çek Yatırım Fonları)
HIV	: Human İmmunodeficiency Virus (İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü)
IMF	: Uluslararası Para Fonu
NKVD	: İçişleri Halk Komiserliği
RSFSC	: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. 1985-1991 Yılları Arasında Sovyet Birliği'nde Krizin Etkileri	7
Tablo 1.2. 1993 Yılında Rublenin Kuru Hareketleri	28
Tablo 1.3 Özel Sektörün Oluşma Hareketleri	29
Tablo 1.4 1992 ve 1994 Yılında Yoksul Nüfusun Bileşimi (%)	42
Tablo 1.5. Özel Sektörde Çalışanların Sayısındaki Değişimler	43
Tablo 1.6. Nüfusun Rusya'daki Durumun Değerlendirmesi	44
Tablo 1.7. Bireysel Başarısını Devlet Başarısına Bağlamayan Nüfusun Hayatında Memnuniyeti Tablosu, %	45
Tablo 1.8. 1992 Verilerine Göre Rus Vatandaşlarının Toplumsal Hayata İlişkin Korkularını Gösteren Tablo	46
Tablo 1.9. Halkın Ekonomik Gelecek Tercih Tablosu.....	47
Tablo 1.10. Ayarlanabilir Fiyatlara Geri Dönüş Düşüncesini Gösteren Tablo	48
Tablo 1.11 Halk Nezdinde Serbest Piyasa İle Planlı Bir Ekonomik Sistemin Karşılaştırması.....	48
Tablo 1.12. 1985 Yılında Ülkede Başlayan Değişimlerin Nereye Varacağını Bilseydiniz, Bu Değişimleri Destekler miydiniz?	49

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 2.1. Rusya’da 1999 Yılındaki Suçların Ana Türlerine Göre Dağılımı 60

ÖNSÖZ

Sinema, disiplinler arası bir alandır. Sinema estetik, sanat tarihi, felsefe, psikoloji, kültüroloji ve sosyoloji gibi sosyal ve beşeri bilimlerin birçok dalı tarafından incelenmektedir. Sosyoloji ve sinema akrabalığı birçok açıdan görülebilir. Sosyoloji bilimi ve sinema sanatını bağlayan ilk bağ, öğrenme işlevidir: sinema, toplumsal gerçekliğin öğrenme aracıdır. Sinema diğer sosyal bilimler gibi önemli sosyal problemleri ortaya çıkarmaktadır. Sosyoloji problemi net olarak formüle ederken, sinema bir hikâye anlatmaktadır.

Siyasette, ekonomide, politikada ve kültürel alanlarda 90'larda olmuş dönüşümler Rus sinemasını derinden etkilemiştir. Sinema sektörünün durumu, endüstriyel konumu, üretim bağlamı ve niteliği, narrative (anlatı) ve içerikte görülen değişimler gibi birçok bağlam ve yeni durumlar ortaya çıkmıştır. Çalışmanın konusu ve sınırlılıkları açısından bakıldığında Rusya'daki bu genel dönüşümün Rus filmlerine nasıl "yansıdığı", betimlendiği ya da nasıl "kurulduğu" merkeze alınmıştır.

Bu çalışma esnasında ilgisini, desteğini ve sabrını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. İrfan HİDİROĞLU'na, desteklerinden ve motive etmelerinden dolayı babam Zabir İAMILOV'a ve annem Farzuna İAMILOVA'ya, başta Ahmed Favaz UMER, Alina FİKANIUK, Zita GANİEVA olmak üzere çalışmam boyunca yanımda olan, emeği geçen tüm dost ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

Erzurum – 2016

Leisian İAMILOVA

GİRİŞ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 30 Aralık 1922 yılında, 1917 Ekim Devriminden sonra Rusya İmparatorluğunun yıkılmasıyla kurulmuştur. Monarşi yerine sosyalizm gelmişti. Sovyet Birliğin'e Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Litvanya, Letonya, Moldova, Estonya olmak üzere 15 cumhuriyet girmişti. Sovyet Birliği'nin devlet iktidarının tüm organları kommünist partisi tarafından kontrol edilmekteydi. Sovyet zamanında ülkenin endüstrileşmesi gerçekleştirilmişti. Tarım sektörü, ağır sanayi, özellikle savaş sanayii, bilimsel araştırma çalışmaları, uzay araştırmalarında yüksek gelişimler görülmüştü. Sovyet Birliğinde; bilim ve teknik, kültür ve spor başarılar, ekonomik gücünün artmasıyla koşullanmaktaydı. Nüfusun eğitim, sağlık, barınma gibi ihtiyaçları devlet tarafından ücretsiz sağlanmaktaydı. 1980 yıllarında ortaya çıkan dış ve iç politikada ve ekonomideki gerileme koşullarında Sovyet Birliği'nde desantralizasyona yönelik hareketler başlamıştı.

1991 Aralık ayında kommünist rejimin siyasi, ekonomik ve sosyal çöküşü ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yıkılmıştı. Dünya haritasında yeni egemen bir devlet ortaya çıkmıştı. Bu devletin ismi Rusya Federasyonudur. Bu yeni durum ülkede bir çok değişim ve dönüşüme neden oluyordu. Cumhuriyetlerin ayrılmasıyla siyasi-geografik haritalar yeniden çiziliyor, 70 yılı aşkın süreden beri devam eden sosyalist düzen gidiyor, yerine tamamen farklı bir ekonomi politik sistem – hem de olabildiğince aceleye getirilerek-inşaa edilmeye çalışılıyordu. Rusya, bu ani dönüşümler neticesinde kriz üstüne kriz yaşıyordu. Ülke krizlerden çıkmak için kendi yolunu bulmaya çalışılıyordu. Geleneksel ılımlı sosyal reformlardan başlayarak radikal liberal reformlara kadar seçim vardı. Yeni koşullarda Rusya'nın karşısında farklı gelişim varyasyonları açılmıştı. Fakat buna rağmen ana doğru belliydi. Bu doğru dünya yaygın olan endüstriyel sonrası topluma yönelik hareketler ile çizilmekteydi. Hedefin böyle konulması, tüm ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel yapının kökten değişimi anlamına gelmekteydi.

Piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ana rol mülkiyetin özelleştirilmesine verilmişti. Özelleştirmeler sonucu özel sektörün, ekonominin hakim sektörü haline gelmesi gerekmekteydi. Vergilendirme politikalarında sıkı önlemler alınıyor, fiyatlar

liberalleştiriliyor ve nüfusun yoksul kısmına yönelik sosyal yardımların artırılmasına çalışılıyordu.

Yeni ekonomik politik program; fiyatların özelleştirilmesi sonucu enflasyonun büyük ölçüde yükselmesine yol açmıştır. Rusya’da tüketici fiyatları neredeyse 26 kat artmıştır. 1994 yılında 90’ların başındaki nüfusun refah düzeyi %50 gerilemişti. Endüstriyel alanında devlet sektörü hâkim rolünü kaybetmişti. Ekonominin liberalleştirilmesine yönelik hareketler, devam eden ekonomik bunalım ve sosyal garantilerin olmaması nüfusun büyük bir kısmında hoşnutsuzluk doğurmuştur.

1980-1990’lı yılların sınırdaki devlet politikasının ve toplumun manevi yaşamında değişimler olmuştur. Bu değişimler, kültür yönetme organlarının bilim, edebiyat ve sanat gibi alanlardan elini çekmesi ve bunları yönetmekten vazgeçmesinden kaynaklanmaktadır. 90’ların ilk yarısında Rusya’nın kültürünün gelişmesi devletin kültürel alanlara ilişkin yardımlarının aniden kesilmesi koşullarında gerçekleşmekteydi. Kültürün gelişmesine ilişkin devlet bütçesinden sadece %1 harcanmaktaydı. Kültür alanında bit tür ticarileşme görülmekteydi. Bilim araştırma enstitüleri, tiyatro ve müzik topluluklarının çoğu ticari faaliyetlere başlamıştı. Özel sektöre ait sanat salonları ve galerileri ortaya çıkmıştı.

Ülke kültürü için Rusya’da görülen bu dönüşümlerin sonuçları karmaşık ve zordu. Kültür hayatı daha çeşitli ve zengin olmuştu. Ancak bilim ve eğitim için dönüşüm süreci kayıplara neden olmuştu. Piyasa ilişkileri edebiyat ve sanat alanlarında yayılmaya başlamıştı. Maddi zorlukları aşarak, piyasanın diktatörlüğü ve kültürün batılılaşması ile mücadele ederek edebiyat ve sanat adamları kendi yaratıcılığında Rusya’nın kültür mirasının en önemli ve güzel geleneklerini korumaya çalışmaktaydı.

Siyasette, ekonomi-politikada ve kültürel alanlarda bu dönüşümler Rus sinemasını da derinden etkilemiştir. Sinema sektörünün durumu, endüstriyel konumu, üretim bağlamı ve niteliği, narrative (anlatı) ve içerikte görülen değişimler gibi birçok bağlam ve yeni durumlar ortaya çıkmıştı. Ancak çalışmanın konusu ve sınırlılıkları açısından bakıldığında Rusya’daki bu genel dönüşümün Rus filmlerine nasıl “yansıtıldığı”, betimlendiği ya da nasıl “kurulduğu” merkeze alınmıştır. Sinema ve izleyici arasında sıkı bir bağ vardır. Sinema, disiplinler arası bir alandır. Sinema estetik, sanat tarihi, felsefe, psikoloji, kültüroloji ve sosyoloji gibi sosyal ve beşeri bilimlerin birçok dalı

tarafından incelenmektedir. Sosyoloji ve sinema akrabalığı birçok açıdan görülebilir. Sosyoloji bilimi ve sinema sanatını bağlayan ilk bağ öğrenme işlevidir. Sinema toplumsal gerçekliğin öğrenme aracıdır. Sinema sosyal bilimlerden biri gibi önemli sosyal problemleri ortaya çıkartmaktadır. Sosyoloji net olarak problem formüle ederken, sinema bir hikâye anlatmaktadır, bu hikâyenin sonucunda belki yönetmenin tüm anlamları izleyiciye iletmeyebilir. Mesela toplumsal kurallara aykırı izleyecinin sanki bu davranış modelinin doğru olduğunu düşünmektedir. Sinema bir gelenek olarak toplumda hakim olan değerleri ve kuralları, idealleri ve hevesleri temsil etmektedir. Böylece toplum ve sinema sanatı birbirine hem sebep hem sonuç olarak bağlı, sinema hem toplumun aynası hem de toplumsal gerçekliğin eleştiricisidir. Ya da toplumsal gerçekliğin kurgulama araçlarından birisidir.

Bu tez çalışmasının amacı, sinema ve sosyoloji ilişkisi çerçevesinde, Sovyet sonrası Rus sinemasında 90'ların toplumunu nasıl ele alındığını, bu toplumda hangi sosyal problemler olduğunu, hangi problemler üzerinde yoğunlaştığını ve bu problemlere yönelik hangi yorumlar yapıldığını ortaya çıkarmaktır.

“Toplumsal Değişim ve Sinema: Sovyetler Sonrası Rus Sinemasında Sosyal Problemlerin Temsili” adlı bu tez çalışmasının yöntemi ise içerik analizidir. Çalışmada, filmlerden hareketle Rusya'daki toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel değişim-dönüşümlerin Rus sinemasında nasıl ele alındığına bakılarak bir betimleme yapılacaktır. Çalışmada incelenecek filmler tespit edilirken sosyal soruları ele alan filmlere yönelik bir çalışma yapılacaktır. Yanı sıra filmlerin ulaşılabilir olması da bu tespit için önemli olacaktır. Sovyet sonrası Rusya filmlerinin listelenmesi, sınıflandırılması ve temsil ettiği sosyal problemleri incelenmesi, bir kronolojik yöntem olarak belirlenmiştir. Tez çalışmasında bu yöntemle göre kaynak taraması, filmlerin sınıflandırılması, incelemesi ve yorumlanması gerçekleştirilecektir. Filmler, çözümlenirken sosyal sorunlar ve nedenlerine göre kategoriler oluşturulacaktır sonrasında ise bu kategorilere göre filmler niteliksel içerik analizi yöntemiyle okunacaktır. Kısmen ve ihtiyaç duyulduğu takdirde kimi kategorilerde niceliksel verilere yer verilerek çalışma desteklenecektir.

Birinci bölümde Sovyet sonrası Rusya tarihi ele alınmış, 90'lı yıllarda Rusya'da gerçekleştirilmiş toplumsal, ekonomik ve siyasi alanlarında dönüşümlerin incelemesi

yapılmıştır. İlk aşamada veri toplama tekniği literatür taraması olmuştur. Bu bağlamda yazılı ve elektronik kaynaklar kullanılmıştır.

İkinci bölümde Sovyet sonrası Rus sinematografi ile ilgili kaynak taraması yapılmış, film listesi çıkartılmış, listedeki filmler izlenmiştir. Kaynak taramasında yazılı kaynaklar kullanılmıştır. Ortaya çıkarılmış filmler incelenmiştir. Bu bağlamda 90'ların Rus sinemasını daha iyi anlamak için bu zamandaki filmler ile ilgili makalelere başvurulmuştur. Elde edilen bilgiler doğrultusunda filmlerin içerdiği sosyal problemlere göre sınıflandırılma yapılmıştır. Filmlerin sosyal problemlere göre Suç, Kitle Kültürü, Toplum Değişimi ve Toplumun Depresyon Hali, Sosyal Rollerin Değişimi ve Değerlerin Değişimi, Geçmişe Özlem ve Tarihe Yeni Bakış, Gelecek Neslin Önünün Açılması, Batı-Rusya Çatışması, Uygur Varlıklı Batı-Yoksul Ancak Manevi Rusya, Afgan ve Çeçen Savaşları, Yoksulluk, Kendini Arayış ve Kimliğin Korunması, on ana kategoride belirlenmiştir. Suç teması altında Narkomani ve Hakları Kendi Gücüyle Savunma temaları yer almaktadır. Bu temalar altında suç işlenmesi ve yasaya aykırı davranması ile ilgili filmler ele alınmıştır. Bir diğer tema olan Kitle Kültüründe, Sovyet sonrası kültürüne batı kitle kültürün unsurların yayılmaya başladığını gösteren filmlere bakılmıştır. Toplum Değişimi ve Toplumun Depresyon Hali teması ise, ekonomik, siyasi, kültürel, sosyal dönüşümlerden dolayı toplumda olan değişim ve alışılmış hayatın yıkılması ve toplumun depresyonunu gösteren filmlerden oluşmaktadır. Çalışmanın bir diğer temasını Sosyal Rollerin Değişimi ve Değerlerin Değişimi temalı filmler, toplumdaki dönüşümlerden kaynaklanan sosyal rollerin değişimi ve insanların değerlerinde olan dönüşümleri oluşturmaktadır. Geçmişe Özlem ve Tarihe Yeni Bakış temalı filmler nüfusun eski hayata özlem ve tarihte olan olaylar hakkında yeni bilgilerin ortaya çıkışıyla tarihe başka açıdan bakılması ve düşünülmesinin ele alındığı ayrı bir tema oluşturmaktadır. Gelecek Neslin Önünün Açılması temalı filmlerde yeni nesil olarak çocuklar ve çocukluk ile ilgili problemlere bakılmıştır. Diğer, Batı-Rusya Çatışması, Uygur Varlıklı Batı-Yoksul Ancak Manevi Rusya teması altındaki filmlerde Rusya ve Batı imajını nasıl gösterildiği ele alınmıştır. Afgan ve Çeçen Savaşları temalı filmlerde bu savaşların Rusya'ya ve ordaki insanlara nasıl etki ettiğini gösterilmektedir. Yoksulluk teması ise toplumda ekonomik dönüşümlerden dolayı ortaya çıkan yoksulluk problemi ve yoksul olan insanların durumunu gösteren filmlerde ele alınmıştır. Kendini Arayış ve Kimliğin Korunması temalı filmlerde dönüşüm süreçlerinden dolayı

insanların kaybolmuş olduğu hissi, yalnızlık ve kendini ve kendi yerini bulma mücadelesi gösterilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOVYET SONRASI RUSYA'DA TOPLUMSAL, EKONOMİK VE SİYASİ DÖNÜŞÜMLER

1.1. RUSYA'DA EKONOMİK REFORMLAR

1991 yılının Ağustos ayındaki darbeden sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşü geri dönülmez bir hâl almıştır. Bu durum, yeni Rusya devletinin sosyo-ekonomik temelleri hakkındaki soruları gündeme getirmiştir. Rusya Devlet Başkanının, Yüksek Konseyin ve hükümetin 1989 yılında olgunlaşmaya başlayan sosyal, ekonomik ve radikal reformları gerçekleştirmeleri gerekecekti. Bunu kavrayan Rus politik elitleri, önlerine stratejik ve taktik hedefler koyarak Rusya ekonomisini harekete geçmeye başlamıştır. Stratejik hedeflerden bazıları şöyledir; sosyalist ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçilmesi için ön koşulların sağlanması, mülkiyet biçimlerinin değişmesi ve ülke ekonomisinin yapısal olarak yeniden düzenlenmesidir (Şestakov, 2015: 217-219).

1.1.1. SSCB'nin Çöküşü, Perestroyka¹ ve Glasnost²

SSCB çöküşü ile Perestroyka sona ermiştir. Perestroyka'nın pozitif tarafı şudur: Sovyet ekonomisinin kapsamlı bir analizi yapılmış, ülkenin muhtemel felaketin eşiğinde olduğu yargısına varılmış, ekonomide özel sektörün gelişmesini kolaylaştırmak için reformlar uygulanmaya konulmuştur. 1988 yılında, "Bireysel İş Faaliyeti Üzerine", "İşbirliğine Dair" ve "Şirketler" yasalarıyla, özel sektörde söz konusu 30'dan fazla mal ve hizmet faaliyetlerine imkân tanınmıştır. 1991 yılı baharında 7 milyondan fazla Kisi kooperatiflerde çalışırken 1 milyon insan kendi işi ile uğraşmaktaydı. 80'li yılların sonlarında kooperatif bankaları, borsalar, ortak teşebbüsler gibi ekonomik birimler ortaya çıkmıştır. Hükümet, dış ticaretin tekeli sona

¹ Rusça'da "yeniden yapılanma" anlamına gelir. Sovyetler Birliği'nin yeni ideolojisinin ve reformların ortak ismi. 1980 yılının ikinci yarısında - 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin ekonomik ve politik yapılarda büyük ölçekli değişimleri adlandırmak için kullanılır. Reformların amacı SSCB'de kurulmuş olan sosyo-politik ve ekonomik sistemin kapsamlı bir biçimde demokratikleştirmesidir.

² Açıklık. Siyasal bir terimi, devlet dairelerinde azami açıklık, serbest bilgi ve haber politikası anlamına geliyor. Mihail Gorbaçov tarafından yapılan Perestroyka'nın önemli bileşenleri, sansürün yumuşatılması ve sovyet toplumda görülen bilgi, Haber engellerinin kaldırılmasıdır.

erdirmiş, bakanlıklar ve yerel idarelerin sayısını azaltmıştır; köylerde kiracılığın yaygınlaşmasını, firmaların Mali ve fiziki bağımsızlığının artmasını desteklemiştir. Ancak, objektif ve sübjektif faktörlerin karmaşık bir kombinasyonu biçiminde yapılan bu değişiklikler, reformların etkinliğini ve hızını etkilemekteydi. Mihail Gorbaçov, başlattığı reformları tamamlayamamış ve görevinin sonlarına doğru ülke ekonomisi yapısal deformasyona uğramıştır (Anisimov, 2013: 432-468). Aşağıda verilen tabloda Rusya'da 1985-1991 yy. görülen değişim süreçleri belirtilmiştir.

Tablo 1.1. 1985-1991 Yılları Arasında Sovyet Birliği'nde Krizin Etkileri

	1985 yılı	1991 yılı
Sovyet altın rezervleri	Yaklaşık 2500 ton	240 ton
Moskova'da "Big-mac'ların" satışı	0	15 milyon
Siyasetten dolayı mahkum olan insanların sayısı	600	0
Resmi ruble-dolar döviz kuru	0,6 ruble	90 ruble
Siyasi partiler	1	12
SBKP ³ üye sayısı	19 milyon	0
Dış borç (milyar dolar)	10,5 milyar	52 milyar
Et fiyatı (kg)	2 ruble	100 ruble
Petrol ihracatı (milyon varil)	1172	511

Siyasal alanda yapılan çok partili sisteme geçiş, seçim ve seçilme hakkının verilmesi, basın özgürlüğü, yasama - yürütme ve yargı organlarının ortaya çıkması, sivil toplumun oluşumu ile ilgili reformlar pozitif sonuçlar ortaya çıkartmıştır. Bu düzenlemeler, ülkenin barışçıl ve demokratik bir yapı kazanmasına yardımcı olmuştur. Ancak, Rusya'daki radikal ve demokratik güçlerin ve Sovyet Birliği cumhuriyetlerindeki ayrılıkçı akımların etkisi, SSCB'deki mevcut siyasal sistemin çöküşüne neden olmuştur.

Dış politika alanında da önemli sonuçlar elde edilmiştir. Gorbaçov'un reformları öncülüğünde Avrupa'daki sosyalist devletlerde de reform hareketleri başlamıştır. Sovyet yönetiminin yeni dış politika hareketiyle Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası ilişkilere yeni bir boyut kazandırmış, ülkeler arasındaki gerilimleri, yurtiçi ve yurtdışındaki silahlanma harcamalarını azaltmıştır. Tüm dünya toplumları için yeni dış politika sonuçlarının önemi küçümsenemez; küreselleşme sürecinde dünyanın sosyalistler ve kapitalistlere bölünmesi, yeni, daha güçlü ve öngörülemez bir

³ Sovyetler Birliği Komünist Partisi

cephelenmeye yol açabilirdi. Ancak, Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa'daki konumlarını kaybetmiş, ekonomik planında güçlü olan birleşik Almanya'yı rakibi olarak görmeye başlamış ve ABD'nin siyasi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır (Milov, 2006: 179).

Perestroyka'nın reformları arasında en büyük başarıyı elde eden Glasnost politikası olmuştur. Sovyet toplumunun ruhsal gelişimine katkı sağlamış, sanat özgürlüğünü desteklemiş, Avrupa ve Rus kültür ve biliminin kazanımlarını birleştirmiş, Rus kimliğinin dini ve manevi karakterinin siyasal özgürlüğünü yasallaştırmıştır.

Ancak, Glasnost milli değerlerin birçoğunun yok olmasına sebep olmuş, Batı'nın popüler kültürüne kapı açmış ve birçok geleneksel değerleri göz ardı ederek popüler kültürle medyayı doldurmuştur (Kara-Murza, 2014).

Düşünce özgürlüğü ve ideolojik çoğulculuğa destek veren Gorbaçov, bu özgürlükten yeni fikirler çıkarmakta, XX. yüzyılın sonunda evrensel medeniyette ileri olan doktrinleri ve ana fikirleri özümsemekteydi. Batı dünyasının tarihi ve gerçekliği sosyal demokrasi fikrinin daha avantajlı ve gerçekleştirilebilir bir perspektif sunduğu kanıtlamıştır. Ancak, Gorbaçov, kominizm fikrini sosyal demokrasiye dönüştürememiştir (Anisimov, 2013: 478).

Araştırmacılar, "Neden SSCB'de olan sosyalizm modeli nispeten kolayca yıkılmıştır?" sorusuna genellikle üretkenlik için motivasyon eksikliği, yeniliklere karşı isteksizlik gibi cevaplar vermektedir. Bu cevaplar gerçekten doğru olmakla birlikte en önemli nedenler değildir. Bilişim çağının başlangıcı olan XX. yüzyılın sonlarında, "sosyalizm-kapitalizm" yarışmasında, modern teknoloji pazarından kopuk olarak rekabet etmek ve başarıyı yakalamak mümkün değildi. Bu oyunu kuralına göre oynamayan devletler başarısızlığa mahkûm olmuşlardır. Sovyetler Birliğinin yıkılmasına sebep olan pek çok iç kaynaklı faktörler olmasında karşı, bu faktörlerden daha baskın nedenler olarak gelişen ileri teknoloji endüstrisi ve bilgisayarlaştırma gösterilebilir. Sovyet Anayasasında SBKP'nin liderliğini savunan 6. maddenin kaldırılmasında bu nedenler önemli rol oynamıştır. Objektif olarak, bu maddenin kaldırılması Sovyetler Birliği hükümetinin desantralizasyonuna yasal dayanak olmuştur (Orlov, 2012, 432-433).

Desentralizasyona yardım eden ikinci faktör; yeni bir çağ açan, uluslararası temsilcilik görevi yapan Sovyetler Birliği Başkanlık Enstitüsü'nün kurulmasıdır. SSCB başkanı; ekonomik, sosyal ve politik reentegrasyon şartlarında nüfus manivelalarını güçlendirememiş ve merkezi politik kaynakları artıramamıştı. Devlet zayıflayarak, içten içe parçalanmaktaydı. Gorbaçov tecrit edilmiş duruma düşmüş, cumhuriyet elitleri itaat etmeye ve açık bir şekilde Kremlin'i görmezden gelmeye başlamıştır. Gorbaçov'un başkanlığı, Sovyetlerin merkezileşmesi bir kenara, diğer cumhuriyetlerde de başkanlık enstitülerinin kurulmasına neden olmuştur. Rus demokratları da Rusya'nın gelişim perspektifini, Sovyetler Birliği'nin tecritine bağlı olduğunu düşünmekteydi. Gorbaçov'un halkoyuyla değil de SBKP kongresinde seçilmesi, başkanlığını yeterince meşrulaştıramamaktaydı ve Rus lideri olan Boris Yeltsin ile rekabetlerinde Yeltsin'i daha güçlü kılmaktaydı (Orlov, 2012: 435).

1.1.2. Yeni Rusya

1991 yılının sonunda diğer 14 cumhuriyet gibi RSFSC⁴ bağımsız bir devlet olmuştu. RSFSC'nin ekonomik durumu kısa süre içinde kötüleşmiştir. Ekonomi yönetiminin etkinliği önemli ölçüde zayıflamıştı. Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'nin çöküşü ve Varşova Paktı'nın⁵ sona ermesi, sosyalist ülkelerin eski işbirliğinin çevresinde on yıllar boyunca var olan ekonomik ilişkilerin çöküşüne yol açmıştır (Fillipov, 2007: 320-322).

Yeni Rusya'nın yüz ölçümü 17075,4 bin km²'dir. Dünyanın en geniş ülkesidir ve yüz ölçümü dünyadaki dünyadaki kara varlığının 11,5%' sini oluşturmaktadır. 1993 Anayasasına göre Rusya'da 21 cumhuriyet, 10 özerk okrug (bölgeler), 1 özerk oblast, 6 kray (bölge), 49 oblast (iller), Moskova ve Sankt Peterburg şehirleri de dâhil olmak üzere 89 eşit haklara sahip olan 89 federal birimi bulunmaktadır. Rusya'da, Ruslar nüfusun (% 81.5), Tatarlar (% 3.8), Ukraynalılar (% 3.0) ve diğerleri de dâhil olmak üzere toplam 100 farklı millet yaşamaktadır. 1 Ocak 1997 tarihinde Rusya Federasyonunun nüfusu 147,5 milyon ve dünya nüfusundaki payı % 2.6 olmuştur. Rusya Federasyonu eski SSCB nüfusunun % 51'ine sahipti. Kırsal nüfus, toplam nüfusun %

⁴ Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti

⁵ 14 Mayıs 1955'de Varşova'da sekiz sosyalist ülkenin imzaladığı Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması ile kurulan askeri ve siyasi birlik. Antlaşmayı imzalayan ülkeler Arnavutluk, Romanya, SSCB, Demokratik Almanya, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan'dı.

27'si kadardı ve bu oran gelişmişliğin bir göstergesi olarak düşünülebilir (Golotik, 2002: 456-458).

Ülke ekonomisi büyük ölçüde hem siyasi hem de ekonomik faktörlerin etkisi altında gerilemiştir. 1991 yılının sonuna kadar ülkede sosyo-ekonomik krizi mevcuttu ve bu krizin da ana nedenleri şunlardı:

- “Milli gelir %1, GSYİH %13, sanayi üretimi % 2.8, tarımsal üretim % 4.5, ticaret hacmi % 37 ve ithalat % 36 azalmıştır.
- Sovyet Birliği ve Rusya iktidarları yeni sosyal programları ilan ederek nüfusun takdirini kazanmış ve ayrıca ekonomi güçlendirilmiştir.
- Devlet borcunun artışı: dış borç 76 milyon dolar, iç borç ise 5,6 milyar dolar olmuştur.
- Hükümet finans süreçlerinin ve para dolaşımının kontrolünü elinden kaybetmiştir. Bazı cumhuriyetler kendi ulusal paralarını üretmeye başlamıştır.
- Devletin bütçe açığı, 1991 yılı için planlananın 6 katı kadar olmuştur.
- 1991 sonunda işsizlik rakamı 2 milyon kişidir; işsizlik, sosyal gerginlik nedeni haline gelmiştir” (Vdovin, 2009: 299).

1991 baharında Sovyet Birliği yöneticilerinin Sovyet cumhuriyetlere cumhuriyet yargı etkisine geçmiş şirketlere karşı özerk vergi politikasını sürdürme hakkını tanımasından sonra Rusya iktidarı, Sovyet Birliği düzeyine göre vergi yükünü esaslı şekilde azaltarak RSFSC üzerinde bulunan sanayi işletmelerinin önemli kısmının kendi yargı idaresine hızlı bir biçimde geçişini sağlamıştır. O zaman Rus ekonomik yönetim modelinin etkili olup olmadığı sorusu ortaya çıkmıştır (Bohanov, 2009: 411).

1.1.3. 1992-1993; Kapitalizmin İçine "Düşüş"

Sosyalist ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş fikri Perestroyka dönemine dayanmaktadır. Reformlar iki temel aracı kapsamaktadır; serbest ticaret ve kamu - kolhoz (kolektif çiftlik) mülkiyetlerinin özelleştirilmesidir. “Bir yandan devlet rekabetçi piyasa ekonomisinin özüne uymayan mülkiyeti ilişkilerinde regülatör olma konumunda yavaş yavaş el çekmiştir. Öte yandan özel mülkiyet enstitüsünün tam ölçüde ekonomik olarak uygulanması için gerekli olan yeni ekonomik ve hukuki mekanizmaların ve kurumsal yapıların oluşumu başlamıştır”. Özelleştirmenin hedefi,

yeni piyasa sisteminin normal işleyişi için temel şartları sağlamaktır (Şestakov, 2015: 263).

Rus reformcuları, ekonominin objektif yasalarının piyasa altyapısının (perakende ve toptan emtia piyasaları, sermaye ve finans hizmetleri piyasaları, işgücü piyasası) katlanmasına sebep olacağı gerçeğinden hareket ederek Rus piyasa reformlarına "start" vermeye cesaret etmekteydiler. Bu, ekonominin radikal bir reform modeli olmuştur.

Kapitalizme eklenme konusunda tam bir dönüşümden taraf olan radikal görüş, "ayarlanabilir piyasa" şekli de dâhil olmak üzere ekonomiye devletin müdahalesi fikrini kararlı biçimde reddetmiştir. Serbest piyasa mal ve hizmet ticareti Rus ekonomisinde pozitif dönüşümlerin olması ve Rusya'yı gelişmiş ülkeler seviyesine çıkarmasının güvencesi sayılmaktaydı. Serbest piyasa sadece sanayi, tarım ve ticaret için değil aynı zamanda bilim ve kültür için de yararlı olduğu radikallere özgü olan bir inançtı. Radikal görüşleri paylaşan bilim ve kültür temsilcileri serbest piyasayı sanat ve yaratıcılık özgürlüğü ile özdeşleştirmektedirler. Devlet müdahalesinden muaf olan ekonominin siyaset alanında demokrasinin temeli olduğu görüşü çok yaygındı.

Bu tür demokratik çok partili sistem, hukuksal devlet, iktidarın yasama, yürütme ve yargı organları olmak üzere üç dala bölünmesi, siyaset iradesinin tecelli etmesi gibi öğeleri kapsamaktaydı. Başlangıçta radikaller başkanlık yönetimi gibi otoriter rejim biçimlerini ekonomik reformların geçiş dönemi için bile reddetmekteydiler. Serbest piyasanın Rusya'da çok kısa bir süre içinde temelleşebileceği öngörülmekteydi. Piyasa ekonomisine geçişin sadece ilk aşamasında vatandaşların mali durumlarında bir bozulma olacaktır. Daha sonra, yaşam standartlarında önemli bir artış olarak "orta sınıf" oluşturulacak, "herkes için refah" dönemi başlayacaktır (Fillipov, 2007: 349-351).

Piyasa ekonomisine hızlı geçiş sorununu çözmesi yönünde planlanan politika "şok terapisi" adını almıştır. "Şok terapisi" terimi uygulanan önlemlerin özünü doğru olarak yansıtmaktaydı: Rus ekonomisinin sosyalizmden hızlı ve keskin bir şekilde "tedavi"si. Tedavinin sonucu ekonominin yapısal reorganizasyonu olacaktır.

Devlet Olağanüstü Halk Komitesi'nin (DOHK⁶) yenilgisinden hemen sonra RSFSC'nin Dış İşleri Bakanı Gennady Burbulis politikada az tanınmış olan, 35 yaşında

⁶ Devlet Olağanüstü Hal Komitesi 19 ve 22 Ağustos 1991 tarihleri arasında var olan SSCB'nin içinde kendi kendini ilan eden iktidar organı. Sovyet hükümetin ilk devlet görevlerinden oluşturmuş ve SSCB

ve ekonomik bilimler doktoru olan Yegor Gaydar'ı, Rusya'da ekonomik reformların strateji ve taktik önerilerini hazırlama grubunu oluşturup, işbu grubun başına geçmesi için çağırıştır. Gaydar 1990-1991 yıllarındaki teorik hazırlamalarında kendisini yeni formasyonun ekonomisti, piyasa ilişkileri ve piyasa ekonomisi yanlısı olarak göstermiştir. Ekonomi Politikası Enstitüsü'nün direktörüken enflasyon ve bütçe açığıyla mücadelede radikal yöntemlerin destekçisi olarak kendini göstermiştir (Şumilov, 2008: 311).

Ülkenin gerçek durumu birçok alanda reformların hızlı karakterini ve reformculuğun taktik yöntemlerinin değişimini önceden belirlemiştir. Ülkenin bütçe ve mal açığının etkisiyle 1991 sonbaharında insanlar tuz, kibrit, un gibi ürünleri tedarik etmeye atılmışlardır. Mallar, raflarda kaybolmuş ve tüketici paniği başlamıştır (Bohanov, 2009: 453).

Kasım ayının ortasında Devletçe istenen belli bölgelerin durumu hakkındaki raporda şu bilgiler beyan edilmektedir: "Et ürünleri, hayvansal yağ, bitkisel yağ, tane ve makarna ürünleri, şeker, tuz, kibrit, tütün ürünleri, çamaşır ve tuvalet sabunu, alkollü içecekler ve benzer ürünlerin satışı sıkça kupon karşılığında ve bu mallar ticaret ağına geldikçe olmaktadır. Ekmek ve unlu mamullerin teslimi sınırlıdır, süt ürünlerinin satılması ise -satışa çıktıkları ölçüde- uzun sıralarla ve ancak belirli saatlerde olmaktadır. Et ürünleri kişi başına aylık 0,5 kg miktarında satılmaktadır. Beyaz Rusya, Rostov, Ulyanovsk bölgeleri et ürünlerinin irsalleri suya düşürülmektedir... Süt, bir saatten daha fazla sürede satışta sunulmamaktadır. Tereyağı, kişi başına ayda 200 gram miktarında, kupon karşılığında satılmaktadır. Vologda ve Smolensk bölgelerinde mallar bol miktarda üretilmediğinden dolayı kuponların bedelini karşılayacak kaynaklar (mallar) bulunmamaktadır. Perakende un satılmamakta, ancak ekmeğin için gelmektedir. Yılın sonuna kadar un miktarındaki açık 5 bin ton tutmaktadır. Ekmek satışı aksayarak yapılmaktadır. Kişi başına ayda sadece 1 kg şeker ayrılmakta, Ukrayna fabrikalarının ürettiği şekerin miktarı yetersiz olduğu için Haziran'dan itibaren kupon karşılığında şeker verilmemektedir" (Bohanov, 2009: 455-456).

Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un Perestroyka reformlarına ve Sovyet Birliği yeni bir "Egemen Devletler Birliği"ne dönüştürmesine (egemen cumhuriyetlerinden oluşan bir konfederasyon) karşı çıktığı organ.

Gaydar'ın kendi ekibiyle beraber gerçekleştirmiş olduğu durum analizi 1991 yılında ülkenin gıda krizinin kaçınılmaz hale geldiğini göstermekteydi. Gayrisafi tahıl rekoltesi % 24, tahılın devletçe satın alınması ise % 34 oranında azalmıştır (Anisimov, 2005: 377).

Halkın nakit tasarrufu ile mal stokları arasındaki denge hızla bozulmuştur. Neredeyse tüm ürünler kıt mallar kategorisine girmiştir. Perakende ticaretinde mal stokları rekor düşük bir değere düşmüştür (1970 yılın ile karşılaştırıldığında 5 kat fazla ve 1985 ile 2 kat daha fazla). Perakende ticarete mal stokları kritik noktaya kadar azalmıştır (Şestakov, 2015, 311).

Yönetim bölümleri ve sistemlerinin "felci"nin sonucu olarak kentsel nüfusa gıda maddeleri sağlama süreci adeta bozulmuştur. 1992 Ocakta ülkenin gıda ihtiyaçları ayda 5 milyon tondan fazla olurken, mevcut tahıl miktarı (ithalat hariç) yaklaşık 3 milyon tondu. Rusya'daki 89 bölgeden 60'ından fazlasında tahıl stokları hiç yoktu ve un üretimi sadece "tekerlekler üzerinde", yani ithalat edilen tahılın işlenmesi ile olmaktadır. Hesaplamalara göre, asgari tahıl ithalatının ayda yaklaşık 3 milyon ton olması gerekmektedir. Roskhlebprodukt'taki⁷ değerlendirmeye göre, Rusya 1992 yılının ilk yarısında 8,65 milyon ton tahıl ithal edecekti, ancak talep edilen 26 milyon tondu. 6 aylık hesaplama göre açık 17,35 milyon tondu ve bunun maliyeti de 3 milyar dolardan fazlaya tekabül ediyordu. Ülkenin her şehrinde katı kupon sistemi yürürlüğe konmuştu. Aynı zamanda, nakliye ve gemi kirası ödemek için nakit para olmadığından dolayı bazen ithal edilen tahıllar gemilerde boşaltılmadan Rus limanlarında bekletilmekteydi. Finansal göstergeler önemli ölçüde artmıştı. İşletmelerin kârı nominâl hesaplamalarda 1,9 kat, halkın geliri ise 2 kat artmış, piyasada dolaşımda olan para miktarı ise 4,4 kat artmıştı. Tüketici fiyatı seviyesinin 2 kattan daha fazla artmış olduğu durumu sosyal ekonomiye özgü bir durum değildir: önceki yıl fiyatlarındaki artış % 5 idi. Bunun nedeni, politik faktörlerin etkisiyle ekonomide dengesizliklerin meydana gelmesidir. Darbeden sonra (1991 yazından beri) DOHK ile birlikte başlayan ekonomik kaos, Rusya iç pazarında temel ahdi vecibelere riayetsizliği doğurmuştur. Tahıl tarım alanlarından elde edilen tahıl miktarı düşmüştür. Tahıl zengini olan Kuzey Kafkasya bölgesi birçok gerekçe öne sürerek Merkez, Ural ve Kuzey-Batı bölgelerinin ekmek ihtiyaçlarını karşılamaktan vazgeçmiştir (Levandovsky, 2014: 439-440).

⁷ Roskhlebprodukt - Rusya ekmek besinleri

Gıda krizinin uzun vadeli olmasının bir başka nedeni, ülke ekonomisinin büyük ölçüde ithalata dayalı olmasıdır. Fiilen Rusya hükümeti Sovyet yönetimi gibi aynı problemlerle karşı karşıya kalmıştır: nüfusun gıda ihtiyacı ancak tahılın dışarıdan satın alınması ile sağlayabilirdi.

Gündeme döviz ve altın rezervlerin kullanılması getirildi. Ama döviz ve altın rezervlerin durumunun, ülkenin acil ihtiyaçlarını bile karşılamayacağı seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. 1989-1991 döneminde SSCB 100 ton altın ihraç etmiştir. 1991 yılı sonu itibarıyla, Sovyetler Birliği'nin altın rezervleri daha önce görülmemiş olan 289,6 ton seviyelerine düşmüştür (Milov, 2006: 240).

Dış döviz borcunun muazzam hacmi, durumu daha çapraşık bir hale sokmuştur. Ekim ayı sonunda likit döviz kaynakları tamamen tükendiği için Vnesheconombank⁸ dış borç ödemelere hariç yurt dışına tüm ödemeleri durdurmak zorunda kalmıştır (Milov, 2006: 241).

Aynı zamanda 1990 yılında yapılan hesaplamalar şunu göstermekteydi; Rusya'da tahılın aylık ortalama tüketimini % 20 oranında azalsa bile ve hükümet bölgelerin tahıl ihtiyaçları rezervlerle sağlayabilse bile ekmeğin sadece 1992 Şubat ayına kadar yeteceğini göstermekteydi. Hükümet yemlik tahılla hayvan sayısını azaltmak zorunda kalmıştır. Bu, problemin çözümü için mecburi bir ilk adımdı. Bunun yanı sıra, sıkı bir bütçenin oluşturulma ve Merkez Bankası'nın para ilkemlerini kontrol altına alması için önlemler alınmıştır. Gıda buhranının şiddetlenmesi tehlikesini önlemek için atılan ikinci adım, yabancı alacaklılara tahıl temini için muahede akdetmektir. Bu konuyla ilgili görüşmeler çok karmaşık şekilde geçmiştir. Ama gıda buhranı korkusu Rusya hükümetine başka bir seçenek bırakmamıştır: Diğer eski SSCB cumhuriyetlerinin borç ödemeye katılmayacağı önceden bilindiği halde Rusya eski Sovyet cumhuriyetlerinin Sovyet Birliği'nin borçlarının müteselsil sorumluluğunu taahhüt etmiştir. Böylece Tahıl teslimi başarıyla örgütlenmiştir. Gıda sorunu çözülmüştür (Danilov, 2004: 215-217).

Ekonomide "şok terapi" stratejisi hakkında ikinci önemli bir soruyu cevaplandırmak gerekmektedir. Reformcuların anlayışında 1) iç meta dolaşımını eski haline getirmek için fiyatları serbest bırakmak (yani meta üreticilerine bağımsız şekilde fiyatları belirleme hakkı vermek); 2) en kârlı ticari çalışma olan dış ticareti liberalize

⁸ Vnesheconombank - SSCB'nin dış ekonomik bankı.

etmek; 3) kamu mallarının özelleştirilmesini başlatmak gerekmekteydi. Aynı zamanda, reformcular açısından, özelleştirme, sosyal gerginliği hafifletme (1991 sonbaharında dairelerin özelleştirilmesi⁹ başlamıştır) ve öncelikle etkisiz işletmelerin bütçe finansmanını durdurup işbu işletmeleri yeni sahiplere teslim etme yöntemi olarak görülmüştür (Danilov, 2004: 218-219).

"Şok terapi" projesinin yazarları, görevin zor olduğu bilincine varmaktaydı. Bir yandan, biçimsel serbest fiyatlarında bile devlet işletmeleri piyasa etkenlerine daha az tepki gösterecekti. Öte yandan özel mülkiyetin gelişmesi ve onun dokunulmazlığının garanti altına alınması uzun bir zaman gerektirirdi. Bu durumda işletme topluluğu, işletme müdürü, idaresi gibi birimlerin işletmeyle direkt ilişkileri olmayan ve bundan dolayı işletmeleri özelleştirmeye çalışmayan kişilerinin çıkarlarının çatışması ortaya çıkmıştır.

Fiyatların serbest bırakılması kademeli olarak değil, oldukça hızlı ve tek seferde yapılmasına karar verildi. Ülkede ortaya çıkan bütün durumlar hesaba alınmıştır. Ancak devlet yine de hesaplarında açık vermekteydi.

Devletin uzun zamandır silah alımı ya da zarar eden işletmelere yapmış olduğu yardımlar gibi masraflı projeler sonucunda gayrisafi üretimin yüzde otuzuna yaklaşan bir oranda bütçe açığı oluşmuştur. Bu açığı kapatmak için reformcuların kaçınılmaz bulduğu tasarrufların artırılması öngörülmekteydi (Vdovin, 2009: 354).

Fiyat serbestisinin kademeli olarak değil meydana gelmesi beklenen enflasyon oranı da göz önünde tutulmaktaydı.

İlk fiyat fırlamasının boyutlarının değerlendirilmesi nüfusun "parasal davranış"ının sabitliği hipotezine dayanmaktaydı; Gaydar'ın çalışma grubu 1980'lerin başındaki görece istikrar dönemini esas alıp hesap yapmıştır (Levandovsky, 2014: 511).

Enflasyonun düşürülmesi için Rus ulusal para biriminin hızla piyasaya sürülmesi gerekmekteydi. Ancak, cumhuriyetler arasında yoğun ekonomik ilişkiler olduğundan dolayı Rus para sisteminin ayrılması, tam bir ekonomik kaos yaratacaktı. Hesaplama sisteminin değişimi, cumhuriyetlerin hesaplarının Merkez Bankalarının muhabet hesaplarına nakledilmesi, yeni ödeme hesaplarının bitmesi için en az yarım yıl

⁹ Sovyetler döneminde halkın oturduğu ama mülkiyetinin devlete ait olduğu evler, bu politika ile birlikte halkın mülkiyetine geçirilmişti. Ordaki temel amaç toplumsal gerginliği azaltılmasıdır.

gerektiği. Bu sürede ekonomide kaçınılmaz olarak hiperenflasyon meydana gelmiştir (Orlov, 2012: 468). Bu bir kısır döngüydü. "Şok terapisi"nin neredeyse hiçbir alternatifi yoktu. Devlet maliyesi, ödeme dengesi ve dış borç alanlarındaki buhran, idari yönetim sisteminin gerilemesi, açık hiperenflasyon tehlikesi Sovyet Birliği'nin dağılmasına sebep olan genel siyasi krizin yanında yer almaktaydı. Bu nedenle postkomünist Rusya'da ilk piyasa reformları stratejisinin seçilmesi, evrim dönüşümleri ya da "şok terapi"si kavramlarıyla değil, ekonominin ve halkın basitçe hayatta kalmasıyla ilgiliydi.

Buna ek olarak, radikal reformların uygulanmasının mümkün olduğu dönem oldukça kısaydı ve 1992 baharında ortaya çıkan reform muhalif grupların birleşerek güçlenmesi ve aktifleşmesiyle sona ermiştir (Vdovin, 2009: 370).

Özelleştirme projesi de problematik görünmekteydi. Rusya'da özelleştirme karmaşıklığı iki faktör nedeniyle ağırlaşmıştır. Birinci faktör, Perestroyka'nın son yıllarında ortaya çıkan özel sektörün aşırı derecede zayıf olmasıdır. Buna ek olarak, insanların kafasında özel sektörün kayıt dışı ekonomiye bağlı olduğu ve bu nedenle meşruluğunun olmadığı düşüncesi hâkimdir. İkinci faktör ise yüksek sosyal ve politik risklerden dolayı Rusya'da özelleştirmeler, büyük ölçüde dış yatırımcıların ilgisini çekmeyecekti (Milov, 2006: 277).

Özelleştirme konusunda geliştirilen stratejiler nihayi olarak aşağıdaki ilkelere besleniyordu:

- Rusya vatandaşlarının özelleştirilen mülkiyet haklarının tespit edilmesi.
- Kitlesele özelleştirme sürecini alttan özendirmeyi olanaklı kılan özelleştirme koalisyonlarının oluşturulmasının vurgulanması.
- Özelleştirmede kendine yer bulamayınca onu felce uğratabilen sosyal grupların ve siyasi güçlerin (işçi grupları, işletme yöneticileri, bölgesel makamlar vb) çıkarlarının göz önüne alınması.
- İdari personel tarafından muhtemel kötüye kullanmaların engellenmesi için özelleştirme sürecinin bireysel kararlara bağımlılığın sınırlandırılması ve bunun yerine özelleştirmede genel prosedürlerin ve standartların kullanılması.
- Mülkiyetin türü değiştirilmeden önce işletmelerin yeniden yapılanma girişimlerin reddedilmesi" (Şumilov, 2008: 343-344).

Mülkiyet dönüşümü güce dayalı değil ancak tüm sosyal grupların çıkarlarını hesaba katarak, hukuki olarak planlanmıştır. Projenin katılımcılarına göre Rusya'nın, insanlık tarihinin en büyük ölçekli ve en zor gerçekleştirilen özelleştirme programından geçmesi gerekiyordu (Şumilov, 2008: 345).

1991 Eylül-Ekim ayında Gaydar grubu nihai sonuca ulaştı: durum acımasızca ilerliyor, azami şekilde ihtilafı, riskli bir dönüşüm senaryosunu dikte ediyordu. Programı bozan ve hükümetin kontrolü dışında kalan faktörlerin olacağı tahmin ediliyordu. Program minimum düzeyde şunları hedefliyordu: 1. Piyasa mekanizmalarını başlatmak, gizli enflasyonu açık enflasyonuna çevirmek 2. Para dolaşımının çözülüşünü önlemek 3. Kentlere mal tedarik etme krizini aşmak. 4. Yapısal reformlar ve piyasa mekanizmalarının oluşumunu başlatmak. Maksimum düzeyde ise: 1. Finans ve parasal istikrarın enflasyon ataletini yenmek için yeterli olacak düzeyini sağlamak 2. Sanayi ve tarımın strüktürel reorganizasyonu için gerekli önkoşulları oluşturmak 3. Rusya'nın ekonomisinin gelecekteki kalkınmasının temellerini atmaktı (Golotik, 2002: 491-493).

"Şok terapi" projesinin uygulanmasına eşlik eden eylemler: başta tarım yatırımları olmak üzere silah alımı ve genel olarak sermaye yatırımlarına ayrılan ödeneklerin yatırımların 3 misli azaltılması; sosyal alanın finanse edilmesinin bütçenin reel gelirleriyle kısıtlanması ve aynı zamanda düzeni bozulmuş muamele vergisi yerine azami şekilde yüksek katma değer vergisinin konulması (28%). Reformun bu aşamasının temel amacı bütçe açığını kapatmaktır (Anisimov, 2005: 401). Bu sıkı önlemler reformculara hiperenflasyonu atlatmak ve piyasa ekonomisinin motorunu çalıştırmaya bir itki vermek için yeterli gözükmekteydi.

1.1.4. Radikal Piyasa Reformları 1992-1993

1991 yılında Gaydar araştırmanın sonuçları verdikten sonra Ekim sonunda RSFSC'in V. Milletvekilleri Kongresi'nde Yeltsin ciddi ekonomik reformlara geçişi ilan etmiştir. Rus hükümeti radikal piyasa reform programını açıklamıştır. Bu programın amacı, eski planlama sistemi ve ekonomi yönetiminin komut yöntemlerinin bütünüyle yıkımı, kendi kendini düzenleyen pazara geçiştir (Danilov, 2004: 239).

Yeni hükümetin karşısına ciddi bir yönetim sorunu çıktı. Biçimsel olarak Sovyet Birliği hala vardı ama temel birlik yönetim yapıları pratik olarak görevini görmemekteydi. Buna ek olarak, reformcuları birlik sonrası ekonomik durumdan kaynaklanan zorluklar beklemekteydi. Rusya, Sovyetler Birliği'nden veraset olarak parçalanmış ekonomiyi edinmiştir. Bu parçalamanın karakteri aşağıdaki durumlar tarafından koşullanmaktaydı.

1. Sovyet ekonomisinde yer alan ve tüm cumhuriyetlerin topraklarında bulunan 50 bin büyük işletme teknolojik, ticari ve ekonomik zincirlerle birbirine bağlıydı.
2. Sanayi dalları ve tarım ihtisaslaşması Sovyet Birliğin ölçeğinde strüktürlenmiştir. Ekonomik kaynakların çıkarılması, üretilmesi, nakil edilmesi ve tek tek cumhuriyet sınırları içinde idari taksimatı değil de Birlik ölçeğinde tüketilmesini sağlayan teknik ve teknolojik kararlardan hareket edilerek bütünsel kurumlar olarak biçimlenmiştir.
3. RSFSC'in ekonomisi diğer cumhuriyetlerden daha çok Sovyet Birliği'nin ihtiyaçlarına yönelikti.
4. RSFSC yanı sıra tüketim mallarının üretiminde, metalürji, kimyasal ve ormancılık kompleksleri ve makine yapımı çoğunlukla tekeldi.
5. RSFSC'in ekonomisi ağır sanayinin abartılı gelişimi ile karakterize edilmiştir. Araç üretimi % 75, tüketim malları üretimi ancak % 25 idi. Makine yapımı alanında savunma kompleksi üretimi genel üretimin %60'ını oluşturmaktaydı.
6. RSFSC zengin ve çeşitli doğal kaynak potansiyeline sahipti. Bunun rasyonel olarak kullanılması sadece kendi üretiminin ve yatırımın hammadde, malzeme, yakıt ve enerji ihtiyaçlarının çoğunu karşılamak değil, aynı zamanda bir dış mal ve döviz kaynağı olarak değerlendirilebilirdi.
7. RSFSC'in ekonomisi diğer eski Sovyetler Birliğinde olan cumhuriyetlerin ekonomisine bağımlıydı.
8. Rusya için son üç-beş yıllık dönemde SSCB'de oluşan kömür sanayisinin işleme gerçek bir sorun oldu. SSCB'de kömür sanayi için ayrılan tahsisatların yaklaşık % 40'ı Donbass kömür ocaklarına yatırılmaktaydı. Yatırımların büyük payı Kazakistan'a gitmekteydi. RSFSC'da bulunan kömür bölgeleri "kıt yatırım hissesi" ile geçinmekteydi. 1990'ların başında bu kömür

ocakları Ukrayna ve Kazakistan'daki kömür madenlerinden çok daha kötü donatılmış haldeydi.

9. Rusya topraklarında eski Sovyetler Birliği'nin demir çelik sanayiinin en önemli altı üssünden dördü ve bu sanayi dalının en büyük hammadde üsleri bulunmaktaydı.
10. RSFSC'de kişi başına üretilen elektrik SSCB'deki ortalamadan % 22 daha yüksektir. Cumhuriyet, üretilen elektriğin bir kısmını Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan ve diğer bölgelere aktarmaktaydı. 1990'ların başında Leningrad, Vladivostok, Habarovsk, Rostov gibi 30 büyük şehrin enerji rezervlerinin neredeyse tamamı tükenmiştir. Her türlü elektrik santrallerinin tesisatının üçte biri kendi normatif kaynağını üretmekte ve yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duymaktaydı, termik santrallerin türbinlerinin %60'ı yerine yeni tekniğin konulmasını gerektirmekteydi. 1991 yılında RSFSC'de yaklaşık 33 milyon metreküp ağaç tedarik edilirken, tüm diğer cumhuriyetlerde birlikte 36 milyon idi.
11. Uzak servis yapan dizel lokomotif, elektrikli lokomotif, elektrikli tren araba, güç transformatörü, otomobil tekerlekleri için haddeleme profili, traktör, birçok radyoelektronik ürünlerin üreticilerinin hemen hemen hepsi Rusya dışında kalmıştır.
12. Batı ile ulaşım bağlantısı azalmış, tüm sınır demiryolu aktarma istasyonları ve büyük ticari limanların çoğu diğer egemen devletlerin toprakların üzerinde kalmıştır. Onlara limanlara kayıtlı olan ticaret filosunun en büyük kısmı intikal edilmiştir. Her oluşmuş bağın kopması eskiden tek olan ekonominin birçok dalına ciddi zarar vermiştir. Teknolojik zincirlerin çoğu koparılmıştır. Onların dalları ise başka devletlerin idaresi altında kalmıştır (Şumilov, 2008: 367-370).

Cumhuriyet içindeki sorunlar bunlardan ibaret değildi. Aslında bu sorunlar karmaşık yapıda ve birbirini doğuran kompleks bir sorun yumağı biçiminde kendini göstermekteydi. Dağılma ortamında cumhuriyetin en önemli sorunlardan birisi de silah üretiminin sekteye uğramasıdır. Uzun zamandır silah üretimi yapan cumhuriyet, yeni koşullarda devlet siparişlerinin azalması ve Sovyet Birliği yönetiminin başlattığı silahtan arınma politikası sonucu silah endüstrisi büyük derbe yemişti. Silah

endüstrisinin ve teknolojilerin üretildiği bölgeler kurunmaya mecbur kılınmıştır.. Ham maddeyi çıkarma dalları gelişmiş olan bölgelerin çoğu da kurtuluşa muhtaçtı. Bu bölgeler Sovyet Birliği'nin kaynak gereksinimlerini karşılamaktaydı fakat kendilerine tüketim mallarını sağlayacak durumda değildi, bunun için ekonomik bakımdan az gelişip teknikle daha az donatılmış fakat tüketim mallarını üretmekle uğraşan diğer bölgelere göre daha kötü durumda bulunmaktaydılar. Sovyet Birliği'nin kullanılan milli gelirinden sosyal gelişme giderlerinin dağılımı bakımından Rusya son sıradaydı (Fillipov, 2007: 377-378).

Sovyet Birliği yıkıldıktan sonra Rusya'da bölgesel üretim güçlerinin gelişim ve yerleşim nispetleri artmıştır. Bunun sonucunda daha çok sanayileşmiş batı bölgelerinde üretim büyük ölçüde yoğunlaşmış, maddi üretimin ve bölgesel altyapının gelişmesi konusunda yöresel farklılıklar ağırlaşmış, bölgesel altyapının yakıt ve enerji kaynaklarının kıtlığı şiddetlenmiş, bir takım ekonomik bölgenin demografik durumu kötüleşmiş, istihdam sorunu kısa süre içinde şiddetlenmiş, cumhuriyet için yeni olan mülteci problemi ortaya çıkmış, ülke dışına göç etme önemli ölçüde artmıştır. Ekonomi dallarının geleceği politik kararlara bağlıydı (Golotik, 2002: 509).

Rusya ekonomisinde bütçe dengesizliğinin artmasındaki en önemli faktörler şunlar sayılabilir: 1980'lerin ikinci yarısında dünya pazarındaki enerji kaynaklarının ve hammadde fiyatlarının düşmesi, ekonomi politiklardaki hatalar (yeni sanayileşme ve anti-alkol kampanyasının kötü denemeleri, bütçe gelirlerin kısa süre içinde hızla azalması), savunma harcamalarındaki artış (Afganistan savaşı), tabii ve insan yapımı afetler (Çernobil felaketi, Spitak depremi) ve diğerleri. Bu nedenle, kaynak ve üretim potansiyeli daha geniş olmasına rağmen Rus ekonomisi Sovyet Birliğinin çöküşü ile birlikte diyer yeni cumhuriyetlere oranla daha acı sonuçlar ile karşı karşıya kalmıştı (Danilov, 2004: 250).

Tüm bu faktörler ekonomik reformlar sürecinde önemli bir rol oynamıştı, ama etkileri özellikle piyasa reformunun ilk döneminde hissedilmiştir. Yeni ekonomi modeli oluşturma planının tasarlanması ve uygulamaya dönüştürmesi mümkün değildi. Çünkü gerçekte var olan yapısal ilişkilerin kopması sonucunda reformlara tabi olan ekonominin temelleri heterojen ve karmaşık durumdaydı. Buna ek olarak, reformculuk

süreci Rus hükümetinin zirvesindeki politik kararlar düzeyinde kıyasıya bir mücadeleyle geçmekteydi.

25 Aralık 1991 Gorbaçov'ın istifatıyla RSRC Rusya Federasyona dönüştürülmüştü. 2 Ocak 1992'de ise reformlar başlamıştır. Birinci hukuki belgesi olan "Fiyatların Serbestleştirilmesi İçin Tedbirler Üzerine" adlı Rusya Federasyon Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde şu reformlar tasarlanmaktaydı:

- 2 Ocak 1992 itibariyle temelde endüstriyel ve teknik ürünler, tüketim malları, iş ve hizmetlerin, arz ve talebin etkisiyle ortaya çıkan serbest pazar fiyatların ve tarifelerin uygulamasını gerçekleştirmek. Tarım ürünlerinin devlet alımlarında da serbest piyasa fiyatlarıyla yapılması gerekmektedir.
- 2 Ocak 1992 itibarıyla işletmelerin ve örgütlerin mülkiyet biçimlerine bakmaksızın devletçe ayarlanan fiyatları salt sınırlı sayıdaki üretim ve sanayi kullanımı amaçlı ürünlere, ana tüketim mallarına ve hizmetlerine tatbik etmek. Bu kararname en devrimcisi olmuştur. Kararneme, işletmelere ürettikleri malların fiyatlarını saptamasına izin vermiş, onlara malları kendileri satma ve alma yetkisini tanımış, her türlü mal ve hizmetlerin kontrat bedelini kullanmasına ruhsat vermiştir. Aslında, iktisatçılar ve siyasetçilerin Perestroyka döneminde yıllarca tartıştıklarının bütünü, planlama-dağıtım ekonomik sisteminin temellerini tümünden yıkıp tek kararname ile yürürlüğe koyulmuştur. Fiyatların serbestleştirilmesinden sonra Rusya'nın ekonomisi sosyalist olmaktan çıkmış, ağır ve uzun bir aradan sonra Rus kapitalizmi yeniden dirilmeye başlamıştır (Bohanov, 2009: 474-476).
- 29 Ocak 1992 "şok terapi" dönemindeki yasal belgeler dizisinin ikinci kararnamesi – 65 numaralı "Serbest ticaret üzerine" adlı Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının Kararnamesi imzalanmıştır. Bu kararname ticarete devlet tekeline kaldırmıştır:
- Silah, mühimmat, patlayıcı, zehirli ve radyoaktif maddeler, uyuşturucu ve ilaç hariç olmak üzere özel ruhsat gerektirmeden, işletmelerin mülkiyet biçiminden bağımsız olarak, vatandaşların ticaret, aracılık ve satın alma faaliyetlerini yapma (peşin para ile dâhil) hakkını tanımak.
- Rusya Federasyonu vatandaşları tarafından Federasyon topraklarına ithal edilen ya da onlara yollanan ürünlerin gümrüklü olmamasını ilan etmek.

- Tüzel kişi hakkı edinmiş işletmelerin çalışanları ve vatandaşlar için devlet ve belediye ticari ve umumi besleme işletmelerinin satışı, başvuru tarihinden itibaren en geç 14 gün içerisinde yapılmaktadır.
- İşletmeler ve vatandaşların sokakların trafiğe elverişli kısımları, metro istasyonları ve iktidar ve yönetim organlarının binalarının bitişiğindeki alanlar hariç bütün uygun yerlerde (el, işporta, araba aracılığıyla gerçekleştirilen satışlar dahil) ticaret yapabileceğine karar vermek (Bohanov, 2009: 476-477).

Fiyatları devlet tarafından düzenlenmiş olan mallar arasında şu mallar vardı: elektrik enerjisi, petrol ve gaz, motor ve kazan yakıtları, gazyağı, değerli madenler, tüm taşıtlarla yük taşımacılığı, haberleşme hatları, ekmek türleri, süt ürünleri. Bu süreçte ülkenin ekonomik ve sosyal durumunda değişiklikler yapılmıştır (açlık ve soğuk, ulaşım, enerji ve belediye hizmetleri sistemlerinin felci, Rusya devletinin çöküşü, ayrılıkçılık tehditlerinin kaldırılması). Altı ayda (Kasım 1991-Mayıs 1992), Rusya'da kapitalizmin gelişmesi için siyasi ve ekonomik önkoşullar oluşturulmuştur (Anisimov, 2005: 450).

Hesaba katması gereken, reformculuk güçlüğüne ancak reform edilen “madde”nin karmaşıklığı tarafından belirlenmemesidir. 1991 sonunda reformların yasal çerçevesi yeniden geliştirilmeye başladı, devlet mülkiyeti hâkimdi, piyasa kurumları yoktu, sanayide tekelleşme düzeyi yüksekti.

1992 Şubat ayında hükümet 1992 yılının ekonomi politikası hakkındaki muhtırayı yayınlamıştır. Muhtırada Ocak ayında tüketim fiyatlarının yaklaşık % 90'ı ve üretim amaçlı ürün fiyatlarının yaklaşık % 80'inin serbest bırakıldığı belirlenmiştir. Ayrıca 1992 Mart ayında tüketim mal ve hizmet fiyatlarının üzerindeki tüm kalan idari kısıtlamaların kaldırılacağı ilan edilmiştir. Enerji kaynakları fiyatlarının derhal serbest bırakılması gerektiği kabul edilmiştir. Aynı zamanda olağan enflasyon düzeyinin % 50-70 arasında olacağı tahmin edilmekteydi (Milov, 2006: 483).

Fiyat serbestisinin, ticaret açığının aşılması gibi ilk sonuçları 1992 yılının sonunda elde edilmiştir. Ancak aynı yıl ortasında nüfusun çoğu için bu malların artık raflarda mevcut olması değil, onları satın almak için paranın olmaması sorun oluşturmaktaydı.

1992 yılı sonunda fiyatlardaki artış

1. Yumurta - % 1900
2. Sabun - % 3100
3. Tütün - %3600
4. Ekmek - % 4300 (Orlov, 2012: 485).

Bankalardaki mevduat oranları % 5 iken maaşlar 12 kat artmıştır. Vatandaşların yıllarca biriktirmiş olduğu tasarruflar buharlaşmıştır. Fiyatların serbest bırakılması dramatik sürecinin en çarpıcı noktası rublenin dolara karşı düşmesi olmuştur. Gorbaçov'un zamanında bir ruble yaklaşık bir dolar düzeyindeydi. 1992 yılının sonunda ise bir dolar 115 ruble etmekteydi (Vdovin, 2009: 388).

Kayıpları azaltmak amacıyla işletmeler ürünlerin fiyatlarını yükseltmekteydi, rublenin satın alma yeteneği ve nüfusun imkânları ise azalmaktaydı. Çıg gibi büyüyen bütçe açığı başlamış, açığı kapatmak için hükümet emisyonu arttırmıştır (Levandovsky, 2014: 527). Bu durum, 1992'nin sembolü haline gelmiş hiperenflasyona yol açmıştır.

Devletin tekeline yıkmak için işletmelere doğrudan sübvansiyonları kısaltmak, devlet siparişlerinin zorunlu olmasını kaldırmak ve ekonomiye devlet müdahalesini azaltmak için diğer önlemlerin alınması teklif edilmiştir. Hükümetin bu kararı sanayi ve tarım sektörleri için ne demektir? Mevcut ekonomik koşullarda bu karar, işletmelerin çoğunun zararına çalışmaya başlayacağı anlamına gelmekteydi. İşletmeler âciz hale gelip gerçek kapanış tehdidiyle karşı karşıya kalmaktaydı.

1 Temmuz'da karşılıklı ödememelerin tutarı 2 trilyon rubleye varmıştı. 1992 yazından beri ortalama aylık para miktarı artışı % 11.4'ten % 28'e fırlamıştır. Rublenin değeri düşmeye başlamıştır. Mali ve parasal istikrara ulaşılamamaktaydı, bütçe açığın kapanması imkânsız bir hâl almıştı (Fillipov, 2007: 392).

Hükümet şok terapisi projesine kötünsel bakmasına rağmen çok terapisini uygulamaktan vazgeçmemişti. Bu süreçteki reformların başarısının ancak toplumsal desteğin devamıyla mümkün olacağını düşünüyorlardı. Hükümet piyasa ekonomisini yaratma politikasını sürdürüyordu. Reformcular Rus "orta sınıf" oluşturma hedefine odaklanmıştı. Bu nedenle, sahiplerini işletmelerin yeni hissedarlarını oluşturma gayreti vardı. Bu amaçla devlet, kolhoz ve kooperatif mülkiyetlerini özel mülkiyete dönüştürülmesi gerekmektedir.

Başında Anatoly Chubais olmak üzere Rusya Devlet Mülkiyet Komitesi tarafından geliştirilen özelleştirmenin ana fikrine uyarınca onun iki versiyonu planlanmaktaydı.

1. İşletmede çalışanlar ücretsiz veya avantajlı şartlarda kendi işletmenin yarısından biraz daha az hisse senedi satın alabilmekteydi.
2. İşletmede çalışanlar gizli oy kullanarak % 51 (ana payı) hisse senedin satın alabilmekteydi. Hisse senedilerin geri kalanı açık piyasaya çıkıyordu. Onları Rusya vatandaşların hepsi satın alabilmekteydi (Danilov, 2004: 258).

Henüz 1992 yılı Mart ayında "küçük özelleştirme" denilen uygulamalar, açık artırma ile mağazalar, çamaşırhaneler, eczaneler ve diğer hizmet sektörlerine bağlı şirketlerin satılmasına başlandı. 1996 yılın başında küçük işletmelerin yaklaşık % 84 özel mülkiyete aitti (Şestakov, 2015: 325).

Ağustos 1992'de Yeltsin "Rusya Federasyonunda Özelleştirme Çeklerinin (kupon) Sisteminin Getirilmesi Üzerine"adlı kararnameyi imzalamıştı. Bu Kararnameye göre her Rus vatandaşı ülke çapında kendi mülkiyetinin parasal eşdeğerinde saptanmış özelleştirme çeki (kupon) alabilmekteydi. Ülke çapında bulunan mülkiyetin parasal eşdeğeri 10 bin rubleydi. Hesaplama 1992 1 Ocak tarihinde tüm Rusya işletmelerin bilanço bedelin yenidoğan bebekler dâhil Rusların sayısına (148,7 mln insan) bölerek uygulanmıştı (Anisimov, 2013: 459).

1993 sonunda Rusya'da % 99 özelleştirme çekleri verilmişti. Ülkede aceleyle Çek Yatırım Fonları (ÇİF) kurulmuştur. Bu fonların görevi belirli işletmelerin hisselerine göre çeklerin alış-verişini düzenlemektir. ÇYF tarafından beklentilerini karşılamayadı. onlar tarafından hisselerin karşılığında alınan 115 milyon çekten onlarca milyon değersizleşmişti (Orlov, 2012: 515).

İlk "çek" özelleştirme (Ağustos 1992-Ağustos 1994) aşamasının sonucunda ülkede 40 milyon hissedar oluşmuştu. Aynı zamanda çeklerin ekonomiye yatırımı için etkili hukuki mekanizmaları geliştirmiş olmadığından neredeyse tüm hissedarlar nominaldi. Enflasyon artışı ve maaş ödemelerinin gecikmesi nüfusun büyük kısmınınin çeklerini satmak zorunda kalmasını sağlamıştı. Çek pazarı gayriresmiydi ve kriminal yapıların zenginleşmesine neden olmuştu. Aslında çeklerin fiyatı fiilen baştan düşmeye başlamıştı. 1992 sonbaharında özelleştirme çeki satıp sadece ortalama kalitede bir erkek

takım elbisesi satın alanabilirdi ve 1992 sonunda çekin piyasa değeri 3-4 şişe votka ile eşdeğerti. Mağazalar mal ile doluydu fakat ortalama insanın satınalma yeteneği düşmekteydi. Ocak 1992-Eylül 1993 dönemi için Rusya Federasyonu Çalışma Bakanlığı verilerine göre fiyatlar 163 kat artarken nüfusun geliri ancak 57 kat arttı. Bu durum, halkın gerçek yaşam standartının ortalama olarak üç kat oranında düşüşü anlamına gelmekteydi. Ani bir yoksullaşmanın arka planında karaborsacılar vardı; hemen hemen bütün çekleri ellerinde toplanmışlardı (Vdovin, 2009: 427-428).

Çeklerin özelleştirilmesi hedeflerine ulaşmamıştı: mülkiyet haklarının kararlı bir sistemi ve etkin ekonomik gelişim için gerekli koşullar oluşturamamıştı. Geçici sonuçlar aşağıdaki gibiydi:

1. Çek özelleştirmesi ülkede eski ekonomik sistemin restorasyonu imkânsız olduğunu sonuca varmış. Esham ve tahvilat piyasa ve özel mülkiyet ortaya çıkmıştı. Haziran 1994 yılında sona eren çeki özelleştirme modeli, nicel başarı göstermişti.
2. Çek özelleştirmesi toplumun ani bir tabakalaşma neden olmuştu. Rüşvet gibi gayri meşru kazanımlar artmıştı. (Milov, 2006: 495).

Tarım ve sanayi üretiminde görülen düşüş enflasyon yükselmesine neden olmuştu. Bir sosyal patlamayı atlatmak amacıyla devlet dış ticaretin serbestleştirilmesi yoluyla pazarı tüketim mallarıyla doyurmak için çeşitli önlemler almıştı (Bohanov, 2009: 506). Özelleştirilme ile aynı zamanda bütçe alanında maaş sisteminin reformu yapılmış, dar gelirli nüfusun sosyal açıdan korunması için önlemler alınmış, yaşlılık aylığı artmıştı.

1992 ortasından itibaren tarım reformu başlamıştı. Bu reformlara toprak kaynaklarının finansal hacime konulması, imalat sanayii ile pazar ilişkilerin oluşturulması, işleme tesisleri öncülük etmiştir. 1992-1993 yıllarında kolektif ve devlet çiftliklerinin kaydı yenilemiştir. 25 bin devlet ve kolektif çiftlik 2/3 oranında kooperatife çevirilmiş, geri kalan ise toplu, hisse senetli ve özel işletmelere ait yeni tarım yapılarına dönüştürülmüştü. Devletin köylülere toprak mülkiyeti devriyle çiftlik işletmelerinin oluşturma süreci başlamıştı. 1992 yılına çiftçilik işletmelerin sayısı 182,8 bine ulaşmıştı (Levandovsky, 2014: 541). Ancak, hükümetin, tarımın gelişmesi yönünde bir ana fikrini olmaması ve sanayi ürünlerinin pahallanması sonucu, kentsel parazlara

ulaşım sıkıntısı, devlet desteğin olmaması ve kredi faizlerin yüksek olmasında ifilik çökmüştü.

Hükümet, dış ticaret tekelinden ve aynı zamanda bu bütçe kaleminin gelirinden vazgeçmişti. Ülkeye dış malların, özellikle her zaman yüksek kalitede olmayan besin maddelerinin akımı çoğaldı.

1992 yazında yapılan ekonomik reformların yapısı üzerine toplumda çeşitli ayrışmalar meydana gelmiştir. Bunlar toplumdaki siyasal ve sosyal düşüncenin de üç ana akımını oluşturmuştur:

1. **Radikal-Demokratik Yaklaşım:** Hükümet ve başbakan, ekonominin farklı sektörler ve hükümet düzeyinden nispeten daha az sayıda bireyler tarafından paylaşılması ile temsil edilmekteydi. Onlar "şok terapi" ile ülkenin ekonomisine yabancı sermaye akışının daha fazla gelmesini beklemekteydiler.
2. **Muhalefet,** halkın geniş katılımı ile neokomünist ve yurtsever hareket ve partilerden oluşmaktaydı. Muhalefet, hükümetin politikasını sert şekilde eleştiriyor, ekonomik felaketin tehlikesini ispatlayıp hükümetin istifasını istiyordu.
3. **Merkezi akımın** büyük kısmı bölge yönetiminin, reformları destekleyen eski parti yönetiminin çıkarlarını yansıtıyordu. Güçlü bir hükümetin kurulmasını, "şok terapi" yerine yumuşak ekonomik politikanın uygulanmasını, kısmen devletin düzenleyici rolünün yeniden kurulmasını talep etmekteydi (Vdovin, 2009: 452-453).

Reformların devamı için iç kaynak sıkıntısı yaşanmaktaydı. Gaydar hükümeti yurt dışından ciddi, uzun vadeli ve yararlı kredilere güvenmekteydi (Vdovin, 2009: 455). Ancak, Batı kaynaklı ekonomik yardımlar Rusya için her zaman yararlı sonuçlar doğurmamıştı.

Sonuç olarak, Rusya, Batı'nın tavsiyelerine uyarak, petrol, doğal gaz, demirdışı madenler, enerji ve diğer hammadde ihracatını teşvik etmekteydi. Sovyetler Birliği'ne oranla ihracat çeşitliliği artmıştı. Batılı ülkeler ile ticaretin karı 7 ile 10 milyar dolar arasında idi (Vdovin, 2009: 457). Bu dönemde ihracattan alınan döviz, ihracat lisansı veren devlete aitti. Ancak bu para fonları Rus ekonomisine dönmemekte ve dış borç ödemesi için kullanılmamaktaydı. Rusya'dan sermaye kaçışı başlamış ve dış bankalarda

özel döviz tasarruflarına dönüşmüştür. İhracat karının küçük bir kısmı ise tüketici pazarının genişlemesine harcanmaktaydı.

Reformlar büyük ölçüde dış politikaya bağlıydı. 1992 yazında Yeltsin, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile görüştü. IMF tarafından önerilen tedbirlere uyulması şartıyla Rusya'ya finansal yardımın sağlanması kabul edildi (Anisimov, 2013: 469). Hükümet iki ateş arasında kalmıştı: IMF şartlarına uyulmaması dış ekonominin çöküşüne, Rus hesaplarının dondurulmasına neden olabilirdi: uyulması ise parlamento ile ilişkilerin sertleşmesine, sosyal alanda durumun kötüleşmesine neden olabilirdi (Anisimov, 2013: 471). Hükümet Batılı alacaklıların taahhütlerinin yerine getirmesini kabul etmişti. Dış ticaretten devleti tamamen ortadan kaldırılma politikası başlamıştı.

Özel ticari firmalara iç fiyatlara mal satın alıp yurtdışına satmaya engel olan setler kaldırılmıştı. Birkaç ay içinde devlet ticaret yapılarından Rusya'nın petrol ihracatı % 30, metaller % 70'e çıktı. 1994 yılında Rusya'nın dış ticaretinin ana parçası özel satıcıların eline geçmişti. Ülkede ihracat mallarına bir çifte standart vardı (Danilov, 2004: 270).

Ancak kabul etmek gerekir ki döviz politikasının serbestleşmesi ile tek bir döviz kurunun oluşturulması, Rus ekonomisini dış pazara açmıştı. Kısa sürede Rusya'ya tüketici ithalin akışlarını sağlamak ve kronik açlık sorununu çözmek (piyasa temelinde) mümkün olmuştu.

Bu politikalar sonucu Gaydar, liberaller ve "eski" ekonomik elit arasında bir uzlaşma olarak adlandırılan eğilimi ortaya çıkardı. Bir yandan hükümet geliştirdiği ve ilan ettiği reformları uygulamaya devam etti. Öte yandan 1992 bahar-yaz döneminde hükümetin ilkelerinden sürekli istisnalar yapılmaktaydı. İşletmelerin bazılarında avantajlı kredi verme uygulamasına yeniden başlanmıştı, işletmelere yönelik sert para ve finansal uygulamalar "yumuşatılmıştı" (Fillipov, 2007: 411).

Bu arada hükümet, petrol, gaz, alüminyum ve diğer metaller, kesilmiş ağaç, kömür ve gübre gibi en çok ihraç edilen Rus mallarının fiyatlarını kontrol etmeye devam etmekteydi (Bohanov, 2009: 511).

Makroekonomik reformun hayatta geçirilmesi ve ilk yıllardaki reformların bütün çelişkilerinin ortadan kaldırılması Viktor Chernomyrdin hükümetine düşüyordu. Yeni başbakanın ilk adımı, yakıt ve enerji alanlarının desteklenmesi olmuştu. Ancak, önemli değişiklikler meydana gelmemekteydi. Nüfus yoksullaşmaktaydı. Gelir farkı bunalımlı

bir çizgiye ulaşmıştı. Sermaye, sanayi alanından finans alanına geçmeye devam etmekteydi, hala hızlı tempolarla üretici eylemlerin finansmanı bozulmaktaydı (Golotik, 2002: 534). 1993 Haziran ayında para miktarının artış hızını sınırlandırmak için girişimde bulunuldu (Golotik, 2002; 536). Bu sosyo-ekonomik durumun düzelmesi adına olumlu bir gelişmeydi.

Ekonomik gerilemenin yavaşlama süreci başlamıştı. 1992’de Gayri Safi Millî Hasıla % 18 oranında azalırken, 1993’te % 9-10 oranında azalmıştı. Sanayi üretimi de 1992’de % 19 ve 1993’te % 15 oranında düşmüştü. 1992 yılında perakende fiyatları 26 kat, 1993’te 19 kat artmıştı. 1993 yılı sonunda milli gelir % 14, sanayi üretimi % 25, tarım-% 5.5 oranında düşmüştü. Nüfusun mali durumu önemli ölçüde kötüleşmişti (Şumilov, 2008: 401).

Enflasyon oranı yüksekti ve finans, üretim, tüketici pazarının düzenini bozan bir etki göstermekteydi. 1993 yılında enflasyonun özelliği nüfus için önemli olan malların fiyatlarında hızlı bir büyüme oluşturmuştu. Tüketici fiyatların artış hızı yüksek (% 20.5) kalmıştı (Fillipov, 2007: 436).

Tablo 1.2. 1993 Yılında Rublenin Kuru Hareketleri

1993	1 dolar resmi rublenin kuru(dönemin sonunda)
Ocak	572
Şubat	593
Mart	684
Nisan	823
Mayıs	994
Haziran	1060
Temmuz	990
Ağustos	993
Eylül	1169
Ekim	1186
Kasım	1231
Aralık	1247

Reformların olumlu sonuçları bireyler, işletmeler ve diğer ekonomik kuruluşlar için motivasyon içermektedir. Ayrıca özelleştirme açısından da olumlu sonuçlar vardır.

Böylece, 276 bin devlet işletmesinin 80 binden fazlası şirketleşmişti. Milyonlarca özelleştirme çekleri şirketlerin paylarına dönüştürülmüştü. Bu çeki özelleştirme dev ölçüde bir mülkiyetin yeniden dağıtım sürecini başlatmıştı. O bankalar, yatırım fonları, emek grupları, yöneticiler, çeşitli düzme kişilerinden geçmişti (Bohanov, 2009: 529).

Tablo 1.3 Özel Sektörün Oluşma Hareketleri

Mülkiyet biçimi	Ocak-Haziran 1992	Ocak-Şubat 1993	Mayıs 1993
Devlet işletmeleri	%95	%87	%73
Özel işletmeleri	%5	%13	%27

Rus ekonomik reformculuğunun ilk iki yıllık tecrübesi utopikti. Batı medeniyeti Pazar sisteme geçiş için birkaç yüzyıl harcamıştı. Oysa Rusya pazara çok hızlı bir giriş yapmış, Batı'nın tecrübelerini yaşamadan ekonomik dönüşümü sağlamış ancak bu hızlı dönüşüm ekonomik refahı oluşturamamış ve toplum istikrarını sağlayamamıştı.

Henüz aşırı merkezi planlı bir ekonomiden tam olarak sıyrılmamış Rusya'da, "şok terapi" yönteminin uygulanması pek etkili olmamış, yaratıcı değil yıkıcı rol oynamıştı. Çek özelleştirilmesi sorunları çözememişti.

Parasal özelleştirme modelinin geliştirilmesine başlamak gerekirken (Şestakov, 2015: 367). 1992-1993 yıllarındaki Rusya'nın ekonomik ve sosyal gelişimi yıllar sonra kapitalizm olarak nitelendirildi (Orlov, 2012: 517). Kapitalizm, hızlı ve hummalı bir biçimde ticaret ve mali aracılık alanında yayılmış, ancak üretim alanında neredeyse gelişmemişti. Şehir sokaklarında çok sayıda salaş ve dükkan görünmeye başladı, ama fabrikalar restore edilmemekteydi ve yeni işletmeler kurulmamaktaydı.

Ülke, hemen hemen faaliyetleri hiç kontrol edilmeyen büyük ve küçük ölçekli bankalar ile doldurulmuştu. Özel tarım-çiftlikler şeklinde kendini belli eden kırsal kapitalizmin büyümesi de çok önemsizdi (Anisimov, 2013: 476). Özelleştirmeye gelince çeklerin dağıtımını, yeni hükümetin kapitalizme halk karakteri vermek girişimi başarılı olmamıştı. 1991 yılında tasarruf sandıkları mevduatında yaklaşık 500 milyar ruble yatmaktaydı. 1 Ocak 1992 yılında hiper enflasyondan dolayı bu para erimişti. Bu

durum, 1990'ların genç reformcularının para reformlarının sonucuydu (Milov, 2006: 528).

İşsizlik ve enflasyon koşullarında serbest ticaret nüfusun büyük kısmının varlığını sürdürmesine katkı yapıyordu. Öğretmenler, mühendisler, doktorlar, bilim adamlarının çoğu yurt dışından mal ve ürünler alıp Rusya'da satmaktaydı. Chelnochny biznes olarak denilen bu tür faaliyet çok yaygınlaşmıştı.

1998 Ağustos krizi öncesinde chelnochny biznes yapan yaklaşık 10 milyon kişi vardı. Aileleri ile birlikte 39 milyon kişi demektir (Golotik, 2002: 548). Serbest ticaret, girişimcilerin sayısını artırmış, ticaret ve pazarlama altyapısını oluşturmuş, ülkeyi mal girişimi sağlamıştı.

1.1.5. 1994-1999 Arası Sosyo-Ekonomik Politikalar ve Özelleştirme.

Ocak 1994 yılında hükümetten Gaydar gitmişti. Yeltsin 1993 yılı sonunda yüksek Konsey ve Halk Milletvekili Kongresi'ni dağıttıktan sonra siyasi çıkar ve nüfus sahalarda kökten değişiklikler olmuştu. Rusya Federasyonunun tarafından Anayasanın kabul edilmesi, hükümete anti-enflasyon eylem programı ve ulusal ekonominin finansal yönden desteklenmesi düşüncesini birleştiren ılımlı sıkı para ve bütçe politikaları izlemesine imkân vermişti. Bu bazı sosyal güvenceler sağlamaktaydı. Ancak, bu faktörler olumsuz sonuçlara da yol açmıştır: enflasyonda yeni bir yükselme gerçekleşmiştir (Anisimov, 2005: 467). Ülkede ısıtma sorunu vardı, maaş borçları ekonominin kronik bir hastalığı haline gelmişti.

İşletmelerin devlet tarafından aldığı desteğin durması, onları ortadan kaldırdı bunun sonucunda işsizlik arttı ve sosyal patlama tehtidi oluştu. Bu nedenle, hükümet kendiliğinden yapısal yeniden yapılandırmaya karışmama ilkesi izlemekteydi. Rekabet gücü olmayan işletmeler kendi kendini tasfiye etti. İşletmelerin ekonomik faaliyetlerine bütçe desteği azaltıldı. 1992 yılında bütçenin % 3,6, 1994'te sadece %5 harcanmaktaydı (Danilov, 2004: 298).

Sanayi üretimin büyümesini sağlamak için 1994-1995 yılları arasında Ekonomi Bakanlığı sadece yüksek kar sağlayan projelere yatırım desteği (% 25 mikatında) yapmaya karar vermişti. Bu hükümetin politikası sonucunda Rus ekonomisinin

oransızlığı artmıştır. Her şeyden önce askeri sanayi kompleksin yıkımı olmuştur (Şumilov, 2008: 436).

Yapısal reorganizasyon karakteristiğın bir özelliğı ekonomide ihraç dallarının yeniden doğağ tekellere yönlendirmesidir.

1996 yılında, toplam sanayi üretimi 1991 göre 2 kat azalmıştı (Şestakov, 2015: 394).

Enflasyondaki bazı azalma böyle elde edilmişti: 1) devlet siparişleri azalmış; 2) bilimsel araştırmaların ve sanayi üretim geliştirme programların finanse edilmesi asgariye kestirilmiş; 3) rotasyonda yüksek karlı tahvillerin muazzam sayısı çalıştırdığından dolayı kredi pahalılanmıştı. Ancak, finansal istikrarın sağlanması mümkün olmamıştı. 1994 sonbahar finans bunalımı patlamış, reformların tarihine 11 Ekimin "Kara Salı" olarak girmiş, rublenin değeri düşmüş, 1 dolar 3926 ruble olmuştu. Ruble rekor düşük seviyeye ulaşmıştı. Üç yıl sonra Rusya'da rublenin çöküşü patlamıştı (Orlov, 2012: 540).

1994 yazında çek özelleştirmesinin bilançosu yapılmış, neticesinde 104 bin devlet işleminin mülkiyet biçimi değışmişti. Aralarında orta ve büyük ölçekli sanayi işletmeleri ve yaklaşık 21 yakın diyer ekonomik tesisler bulunmaktaydı. Özelleştirilmiş işletmelerin çoğuş beslenme, ticaret ve kamu hizmetlerin alanındandı. Özelleştirilmiş işletmelerin toplam iş hacminde payı yaklaşık % 74 idi. Ülkede işletmelerin yaklaşık % 60'ı özel mülkiyete dönüştürülmüşü. Özelleştirmenin ilk aşamasında devlet karı 2 trilyon ruble oluşmuştu (Fillipov, 2007: 489).

1994 sonbaharında Chubais, kamuoyuna özelleştirmenin yeni bir aşamasını sunmuştu. Özelleştirme derinleşiyor, işletmeler şirketleşiyor, hisse senetleri serbestçe alınıp satılıyordu (Şestakov, 2015: 405).

1995 yılında şirketleşmenin iç kaynakları tükenmişti. Hükümet dış yatırımcıları çekmek için bir dizi önlemler almıştı. 1995 yılı Rusya için sosyal, ekonomik, siyasi açıdan zordu. Her akşam Ruslara, Çeçenistan'daki savaşın kâbusları gösterilmekteydi. İş çevreleri savaş sırasında ortaya çıkan kayıpları toparlayamamış, petrol ve alüminyum sanayilerinin birkaç üst düzey yöneticileri öldürülmüşü (Danilov, 2004: 312).

Bu şartlarda hükümet açık arttırma politikası başlattı. Fiilen söz konusu neredeyse her şeydi; büyük petrol işletmeleri, metalürji ve madencilik fabrikaları, petrol kompleksleri, otomobil fabrikaları, makine yapım fabrikaları, büyük filolar, limanlar. Rus hükümeti ihracat için çalışan en karlı yerli işletmelerin özelleştirilmesini başlatmıştı.

Ülkenin en iyi sanayi işletmeleri şirketleşmişti ve hisse paketleri önde gelen rus bankalarına rehin olarak verilmişti. Bu işletmelerin özelleştirilmesi öncesinde onların hisse senetleri bankaların mülkiyetinde kalmaktaydı. Rus işletmeleri, şirketleşirken piyasa maliyetinden daha düşük bir değerde işlem görüyordu (Anisimov, 2005: 472).

Neden devlet mallarını bu kadar ucuza satmaktaydı? Çünkü kendine satıyordu. Devlet aygıtı, devlet memurları, reformcular ile kaynaşma olmuştu. Açık artırmaları Rusya için olumsuz sonuçlar getirmişti. Devletler, bütçeyi dolduran işletmelerin önemli bir kısmını kaybetmişti.

Seçim kampanyasında, özel "Cumhurbaşkanlığı yardım kurumu" (bütçe paralarından) kurulmuştu ve emekli maaş borcu ve devlette çalışanların maaş borcu ödenmişti. Böyle bir cömertlik enflasyonun büyümesine yol açmıştı. Ekonomi düşmeye devam edince Yeltsin vaadinde bulunduğu parayı döviz rezervlerinden ve dış bankaların kredilerinden almıştı. 1996 yılının baharında IMF, Rusya'ya üç yılda ödemek üzere 10,2 milyar dolarlık, o zamana kadar ki en büyük krediyi vermişti (Golotik, 2002: 564).

1996 yılında yapılan ikinci özelleştirme politikası sonucunu yeni bir sınıf ortaya çıkarmıştır. Ulusal Rus sermayesinin yoğunlaşmasının karakteri dört temelde oluşmaktaydı.

1. **Toprak temelinde:** para, hammadde kaynaklarında, verici bölgelerde ve Moskova'da (Rusya Federasyonu başkentinde mali sermayenin % 70 civarında yoğunlaşmıştı) konsantre edilmişti.
2. **Korporatif temelinde:** Rusya'nın en büyük 7-10 bankası GSYİH'nın yaklaşık % 60'şını kontrol etmekteydi.
3. **Soy temelinde:** Rusya'da 200-340 arası aile ellerinde ulusal mülkiyetin % 60'nı bulunduruyordu.
4. **Ulusal temelinde:** Rusya sermayesinin % 70'i Rusya'da yaşayan ama Rus olmayan milletlerin temsilcilerine aitti (Şumilev, 2008: 449).

Resmi organların değerlendirmesine göre Rusy'da devlet mülkiyetlerinin yeni sahiplerine devri nerdeyse yok pahasına gerçekleşti. 1996 yılında doğal tekeller olarak adlandırılan hammadde dallarının şirketleşmesi yapıldı. Kısmen elektrik, telekomünikasyon, doğalgaz endüstrisi ve petrol çıkarım ve işlenmesinin neredeyse tamamının özelleştirilmesi yapıldı (Danilov, 2004: 320).

1997 baharında özelleştirmenin son (1992-1994 çek özelleştirilmesi ve 1995-1996 parasal özelleştirme) aşaması başladı. Hükümet 1 Nisan 1997 tarihinde "Federal Mülkiyetin Özelleştirilmesi ve Bireysel Projelerin Uygulama Düzeni Üzerine" başlıklı kararnameyi kabul etti. Bu belgeye göre, federal mülkiyetin özelleştirilmesine yönelik bireysel projesi, ülke veya bölge için özellikle önemli olan federal mülkiyetin özelleştirilmesine yönelik bir takım yeni önlemler içeren düzenlemedir. Mülkiyetin ön satış hazırlığının bağımsız mali danışman katılımıyla yapılmasını öngörüyordu. Başka bir deyişle, alıcı adayların tesisleri kendi kaynakları ile restore etmesi gerekmektedir. Bu yenilemeden sonra devlet satın alıma onay vermekteydi (Danilov, 2004: 337).

1.1.6. Sosyo-Ekonomik Gelişim

Ekonomik süreçlerin siyasi alana yüksek bağımlılığı, ülkenin komünizm sonrası gelişiminin bir özelliği haline gelmişti.

Cumhurbaşkanlığı adaylığının siyasi tartışma zemini hükümetin ekonomik çizgisini bulanıklaştırıyordu. Bu gelişmeler sonucunda: 1) vergi disiplini düşmüştü; 2) maaş, burs, emeklilik maaşı ödemeleri için yapılan bütçe harcamaları artmıştı; 3) bütçe açığı artmıştı. Seçim öncesi yarışın olumsuz ekonomik sonuçları faiz oranlarının yükselmesi ve seçim sonrası dönemde bütçe bunalımıydı. Yeltsin'in zaferi piyasa reformlarının devamını sağlamıştı. Ancak, tüm reform programı bütçe bunalımını aşmak noktasına indirgenmişti (Şostakov, 2015: 419).

Siyasi kayırmacılık görünüyordu. İktidarın "kendi insanları" seçim yapılmadan kurula dâhil edilebilmekteydi. Bu uygulama 1997-1998 yıllarında Rusya'da kooperatif-oligarşi rejiminin oluşmasına yol açmıştı. Oligarşi kavramı, nispeten küçük bir grubun çıkarlarına uygun bir biçimde iktidar, para ve basının birleştirilmesi manasını taşımaktadır. En yüksek hükümet memurlarının ve iş adamlarının ittifakına Rusya Başkanının en yakın çevresi dâhil edilmişti (Vdovin, 2009: 552).

1997 yılının Mart ayında Yeltsin iyileştikten sonra Kremlin'e geri dönmüştü. Yeltsin hükümetin "silkinmesine" karar vermişti. Potanin başbakan yardımcılığı görevinden alınmıştı (Milov, 2006: 539). Hükümet ekonomi politikada liberal reformların aktiftirleştirilmesine karar vermişti (Milov, 2006: 541). Ülkenin demokratik serbestleşmesinin yeni bir turu başlamıştı.

1998 yılının başında Rus ekonomisi yine felaketin eşiğindeydi. Hükümet, askeri devlet memurlarının maaş borçlarını ödemek vadini yerine getirememişti. 1998 baharında dünya petrol fiyatlarındaki düşüşün devamı nedeniyle enerji ihracatından bütçe gelirleri yarı yarıya kesilmişti. Vergi ve "nakit" ödemelerinden elde edilen gelir aylık 10 milyar rubleydi, buna karşın hükümet harcamaları ise ayda 30 milyar rubleydi. Sonuç olarak sadece Şubat ayında devlet çalışanlarına ödenmesi gereken borç % 21 oranında artmıştı. Mart ayı sonunda emekli maaşları borcu yaklaşık 1 milyar rubley, savunma borcu ise 17 milyar rubleydi (Bohanov, 2009: 534).

Dış ve iç devlet borç ödemeleri fazlasıyla artmıştı: 1997 yılında federal harcamalarının % 24'ü, 1998'de ise % 30'u bu ödemeler için ayrılmaktaydı (oysaki bu oran 1996 yılında % 13 idi). 1997 yılında devlet yönetim organlarının bakım masrafı % 62 oranında artmıştı. 23 Mart 1998 Chernomyrdin ve Chubais'in görevden alınması üzerine Yeltsin'in kararnamesi çıkmıştı. Görevden alınmalarının nedeni ekonominin düzelmediği ve ekonomik başarısızlığının tehlikeli belirtilerinin ortaya çıkmasıydı (Anisimov, 2012: 486).

1998 yılı Mayıs ayında Sibiryâ kömür işçileri greve başladı. Temmuz ayının ortalarına kadar Trans-Sibiryâ demiryolu hattı kesildi. Sonuç olarak Rus ekonomisine yüz milyonlarca dolar zarar verilmişti. 1998 yazında, hükümetin iç ve dış borcuna 60 milyar dolar ödemesi gerekmekteydi. Ancak gelir sadece 22 milyar dolardı. 1997 Kasım-1998 Mayıs döneminde ülke üç finansal kriz geçirmişti. 1997 yılı sonunda vergi eksikliği ve Endonezya'daki finansal çöküntü bu krizlerin üzerine gelmişti: devlet esham ve tahvilat fiyatları hızla düşmekteydi, devlet mali risk altında idi (Levandovsky, 2014: 557).

Başbakan Kiriyenko döneminde mali nitelik taşıyan anti-kriz programı hazırlanmıştı. Bu program, vergi organlarının haklarını genişletmeyi öngörülmüyordu. İhracat ve ithalat işlemelerinin kontrolü artıyor, ulaşım tarifesinin düşürülmesi

hedefleniyordu. Uluslararası Para Fonu'ndan olağan yeni borç alınıyordu (Danilov, 2004: 432).

Yeni hükümetin çalıştığı objektif koşullar gerçekten karmaşıktı. 1998 yılına gelindiğinde Rusya esham ve tahvilat pazarında Devlet Hazine Tahvilleri pazarı yer almaktaydı. Onlar hükümet borcunun ana formuydu. Devlet Hazine Tahvilleri sadece birkaç Rus bankaları satın alabilmekteydi. Astronomik yüzdesi (% 100) nedeniyle Rusya'da yurtiçi kredi piyasası yok olmuştu. Kiriyenko'nun başbakanlığı zamanında Devlet Hazine Tahvillerinden gelen tüm gelirler, eski borçların ödenmesine harcanmaktaydı. Nisan-Mayıs aylarında Rus bankaları Devlet Hazine Tahvilleri toplu bir şekilde atmaya başlamıştı. Kiriyenko finansal ve endüstriyel grupların vergi ödemeleri hususunda ısrar ediyordu(Orlov, 2012: 549).

IMF ile bütçe açığını kapatmak için ayrılmış olağan kredinin ödeme gecikmesinden dolayı bunalım derinleşmişti. Durum esham ve tahvilat kurunun düşürülmesine neden olmuştur. Panik ve aciotaj¹⁰ ortaya çıkmış, 1998 yılı Ağustos ayının son on gününde insanlar peşin paralarını en azından bir şeye yatırmak için gıda ve mal satın alımına yönelmişti (Şumilov, 2008: 453).

17 Ağustos tarihinde hükümet, mali ve bütçe politikalarını normalleştirmek için acil önlemler alınması üzerine bir bildiri yayınlamıştır. Merkez Bankası, dalgalı ruble politikasına geçilmesini ilan etmiştir. Devlet esham ve tahvilatında yeniden işlemler başlatılmış onlara yapılan faiz ödemeleri kesilmiştir. Aynı zamanda dış borç ve kredilerin ödenmesi 90 gün ertelenmişti. Bu durum rublenin çöküşüne yol açmıştı, Eylül ayının ortasında ruble 5 kat değer kaybetmişti. Artık Ruble-dolar oranı 1:25'tir. Maaşını döviz kuruna endekslemeye kimsenin niyeti yoktu. Toplumda aşırı bir gerginlik durumu hâkimdi. Neredeyse tüm mal ve hizmetlerin perakende ve toptan fiyatları fırlamıştı. Bankaların büyük çoğunluğu işlemlerini kesmiş ve vatandaşlara mevduatların geri ödemesinin imkânsız olduğunu ilan etmiştir. 17 Ağustos sonrası ilk haftalar çok ağır geçmiştir. Bunalımdan sonra bankalar neredeyse tamamen müşteri ve vergi yükümlülerin ödemelerini geciktirmiştir (Fillipov, 2007: 467).

¹⁰ Aciotaj, esham ve tahvilat ya da malların fiyatının yapay, spekülatif bir şekilde yükseltilmesi ya da düşürülmesi.

23 Ağustos 1998 Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Kararnamesi ile Kiriyenko görevinden çıkarılmış ve vekili olarak tekrar Chernomyrdin alınmıştı. Devlet Duması¹¹ iki defa Chernomyrdin'i başbakan olarak onaylamayı ret ettikten sonra ekonomik bunalım, siyasi bunalıma dönüşmeye başlamıştır. Tam bir bölünme durumuna getirmemek için başkan başbakan adayına uzlaşmacı bir sima olan Evgeny Primakov'u önermiştir (Danilov, 2004: 354).

1999 yılının başında, ekonomide bazı olumlu eğilimler (yerli üretimin büyümesi, bütçede vergi gelirlerin artırması gibi) oluşmuştur. 1990'ların ekonomik reformlar dizisinde tarım sektöründeki reformlar önemli bir rol üstlenmiştir. 1992 sonbaharından itibaren radikal reformcuların gündemini toprağın özel mülkiyete geçirilmesini sorunu oluşturmuştur. Bununla birlikte bir yıl için tasarlanmış kolektif çiftlikler ve devlet çiftliklerinin yeniden örgütlenme kampanyası başlamıştır. Bu kampanya ile şunlar amaçlanıyordu: 1) toprak başta olmak üzere ve tarıma dayalı üretim araçlarının, tarım işletmeleri çalışanlarında mülkiyet teslimi. 2) bu fonların bireysel paylara bölünmesi. 3) işletmelerin cari yasalara uygun olan, izin veren örgütsel ve hukuksal biçimlere kaydı. Yeni örgütlenme ile birlikte artık köylüleri eskiden beri çalıştığı toprağın yeni sahibi oldu. Rusya'da yaklaşık 50 bin aile çiftçiliği varken bu düzenleme ile birlikte 1993 yılının sonunda aile çiftliklerin sayısı 4 kat arttı (Şestakov, 2015: 424). Tarım reformu ulusal ekonominin de durumu değiştirmiştir.

Yeltsin döneminde ekonomi politika liberal bir karakter taşımaktaydı. Bu dönem, fiyat ve pazarın liberalleştirilmesi ile başlamış, dış ekonomik faaliyetlerin artırılması ve özelleştirme ile devam etmişti. Özel mülkiyet kurumu oluşturulmuştur. Emek, mal, döviz, esham ve tahvilat piyasaları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ekonomi politika çelişkili bir nitelik göstermiştir. Piyasa ekonomisi ani ve sistemsiz bir biçimde kökleşmekteydi.

1990'ların özelleştirme politikaları sonucu ulusal zenginlik büyük mülk sahiplerinin ellerinde yoğunlaştı. Bu sahiplik yapısı devletin ekonomik ve sosyal politikalarında oligarşik bir yönetime dönüşmesine neden oldu (Bohanov, 2009: 537). Özetle Rusya'daki özelleştirmenin etkin, hukuksak ve ekonomik ilişkileri koruyan,

¹¹ Federal Meclisinin altı kanadadır

üretimin gelişmesi sağlayan yeni bir sahiplik yapısının oluşturulmasına yönelik olmadığı söylenebilir.

Kayıt dışı ekonomik verilerin görünümü, Rusya'daki ekonomik ilişkiler sisteminin ne yönde değiştiğini vermektedir. Kayıt dışı ekonomi, 1992 yılında GSYİH'nin %20'sini, 1995-1996 yıllarında %25-40'ını oluştururken, 1998 yılında bu sayı %40-70 barajına ulaşmıştır (Anisimov, 2005: 489). Resmi verilere kayıt dışı emek ödemesi 1993 yılında GSYİH'nin % 5 ise 1994 yılında % 9, 1995 yılında %10 idi. Nüfusun gider hanesi ile gelir hanesi kıyasladığında büyük tutarsızlıklar görünüyordu 1993 yılında 1 trilyon ruble, 1994 yılında 22,2 trilyon ruble iken, 1995 yılında 53,6 trilyon ruble çekmiştir. Bu rakamlar 1990'lardaki kayıt dışı ekonomik işlemlerin astronomik boyutunu tasdik etmektedir. 1999 yılında nüfusun gerçek harcamalarının gerçek kazançlarını 2-3 kat aştığı tahmin edilmektedir. Ülkeden yıllık sermayen kaçıışı Rus Merkez Bankası'na göre 10-15 milyar dolar ve İçişleri Bakanlığı'na göre 25 milyar dolardı (Milov, 2006: 544).

Ağustos iflası ile birlikte eski toplumsal sistemin yıkıldığı fakat ülkenin sosyal ve ekonomik gelişmesini sağlayacak yeni sistemin oluşturamadığı açıkça belli olmuştur. Arzu edilen değişim ve dönüşüm ne siyasi, ne hukuksal, ne de ekonomik açılardan kenidini tamamlayamamıştır. Ancak 1999 yılında kısmen siyasi bir istikrar belirmiştir. Yeltsin'in erken istifası aynı zamanda siyasi yaşamın ana katılımcılar arasında istikrarlı ilişkiler sistemin oluşumu için başlangıç noktası olmuştur. Ve bu da, ekonomik istikrarın önemli bir faktörüdür. İki büyük siyasi olay sosyo-ekonomik gelişmenin doğrultusunu belirledi; Rusya Federasyonu Devlet Duması seçimleri (Aralık 1999) ve Rusya cumhurbaşkanı seçimleri (Mart 2000).

1999 yılından itibaren üretimde yavaş ama düzenli bir artış belirmiştir. GSYH 1998 yılına göre % 3,2 oranında, sanayi üretimi % 8,2 oranında artmıştır. Dış ticaret karı yaklaşık 40 milyar dolara yükselmişti. Tüketici pazarında enflasyon bir önceki yıl %84,4 iken 1999 yılında % 36,5 oranına kadar düşmüştü. Çalışanların ve emeklilerin maaşlarına ilişkin birikmiş devlet borçları ödenerek neredeyse bitme noktasına gelmişti. İthalatın azalması ekonominin büyümesine neden olmuştur. Ayrıca 1990'ların sonunda dünya petrol fiyatlarındaki artış Rus petrol şirketlerinin kâr artışına neden olmuştur (Orlov, 2012: 552). 2000 yılında ekonomik büyüme devam etmekteydi. Petrol ve petrol

ürünlerinin net ihracatı 200,2 tona ulaştı, yani bir önceki yıla kıyasla 15,7 milyon ton artmıştır. Bununla birlikte petrol üretiminde petrol ve petrol ürünlerinin net ihracata özgül ağırlığı %61,9'a varmıştır. 1999 yılında tarımda ancak %2 büyüme fark edildi. Çiftçilik gelişmemekteydi (Şestakov, 2015: 431-432).

Bütüm bu olumlu gelişmelere karşın 1991 yılında tarımda beklenen büyüme gerçekleşmemişti. 2000 yılında ekonomideki iyimser hava tarım da dâhil olmak üzere devam etmiştir. Bitki yetiştirme ürünlerindeki hacmin artışı tarımdaki üretimin % 5 büyümesine neden olmuştur. Gıda sanayi % 7,1 artmıştır. Mineral gübrelerin üretimi % 6,3 artmıştır. Sadece mikrobiyolojik ve un sektöründe düşüş kaydedilmiştir. Tarım ürünlerinin satışından yükselen gelir, üreticilere tarım makineleri alımını artırmaya imkân vermiştir. Traktör ve tarım makine yapımı % 48,4 oranında büyümeye devam etmiştir. BDT¹² ülkelerine tarım makineleri ihracatı başlamıştır (Vdovin, 2009: 559-560).

Gıda sektöründe önemli ölçüde durum düzelmiştir. Gıda ürünlerinin bir kısmı, reform öncesi yılların üretim düzeyini aşmıştır (şeker, bitkisel yağ). 1998 Ağustos bunalımından sonra birkaç yıl gibi kısa bir sürede tarımsal üretim, dış ve iç yatırımlar büyümüştür. Ancak, tarım üreticilerine ödenmesi gereken gecikmiş borç hala devam etmekteydi. 2000 yılı Kasım ayındabu borç yaklaşık 180 milyar ruble idi.

1998 Ağustos bunalımı önemli bir ölçüde Rus sermayesinin görünümünü değiştirmiştir. Büyük sanayi işletmeleri hisselerinin yaklaşık %50'ni satın alma yoluyla iflasını isteyebilen oligarşi yöneticileri büyük mali-sanayi grupları oluşturmuştur (bütünleşik iş grupları). 1999 yılının sonunda Rusya'da bu tür gruplardan yaklaşık 50 kadar mevcuttur. Onlar ülkenin ekonomik potansiyelinin % 60-80'ini kontrol etmekteydi (Danilov, 2004: 358).

Rusya'da henüz büyük sermaye birikimini elinde bulunduran bir sınıf oluşmamıştı, Batı kapitalizmin aksine sistem kötü düzenlenmiştir. Bireysel oligarşik zenginler oluşmuş, ancak, sınıf düzeyinde bir kapitalizm gerçekleşmemişti. 2000 yazında büyük Rus kapitalistlerinin çoğu Rus Girişimci ve Sanayici Birliği'nde birleşmiştir. 2002 yılında, "Forbes" dergisine göre gezegenin en zengin 100, 200 ve 500

¹² BDT - Bağımsız Devletler Topluluğu. Eski SSCB'nin (hepsi değil) devletler arasında ilişkilerini düzenlemek için tasarlanmış uluslararası bir organizasyon (uluslararası anlaşma). BDT devletüstü kuruluş değildir ve gönüllü olarak çalışmaktadır.

kişi arasında Khodorkovsky, Abramoviç, Friedman, Potanin, Alekperov, Bogdanov vardı; onların servetleri 1-7 milyar dolar olarak taayyün etmekteydi (Milov, 2006: 547).

Rus oligarşi yöneticilere ait olan mülkiyet; temek, yetenek veya bilimsel keşiflerinden edinilmiş bir sonuç değildir. Hemen hemen tüm yerli mali ve sanayi magnatları kendi çalışmaları 10-15 yıl önce "görev üzerine" "vekil" bankalar, devlet petrol ihracatı, küçük kooperatifler ya da komsomol işinde başlamıştır. Rusya'da büyük sermaye daha doğal yoluyla oluşan orta ve küçük işler ile neredeyse tamamen ilişkili olmamıştır (Şumilov, 2008: 456).

2000 yılının Mart ayında, Rusya Federasyonu Başkanlığı'na Vladimir Putin seçilmiştir. Yeni yönetimin oluşum koşullarında Rusya'nın gelişim ve reformculuğu stratejik bir programın hazırlanması ile başlamıştır. Putin, liberal bir yönelimi sürdürdü, ama 1990'lı yıllara göre reformasyon içeriğindeki vurgular değişmiştir. Bu dönemdeki liberal reformların özü ekonomideki hükümetin rolünün güçlendirmesinden ibaret olmuştur (Bohanov, 2009: 540).

Göreve başladıktan sonra Putin, 1999 yılın başında başlatılan kadroların değiştirmesine devam etmiştir. Böylece, sadece 2000 yılının Ocak ayında, Rusya Federasyonu başkan vekili olduğu zaman o bölgelerdeki merkez temsilcilerinden 17'sini değiştirdi ve Mayıs ayından itibaren kadro yenileşmesi tüm devlet kurumlarına sıçramıştır. Aynı zamanda Putin, maliye bakanı Kasyanov'u başbakan olarak onaylamıştır. 2000 Ocak gibi erken bir tarihte ekonomik gelişim programına başlamıştır. Bu program Ekonomik İşleme Merkezi'nde ekonomist Gref'in önderliğinde yürütülmekteydi. Sonucunda "2010 yılına kadar Rusya gelişim stratejisi" belgesi ortaya çıkmıştır. Belge iktisatçılar başta olmak üzere Rus toplumu ve basını tarafından yoğun bir biçimde tartışılmıştır. "Strateji" ekonomik gelişmeni liberal ilkelerini yansıtılmaktaydı. Bunla birlikte, önceki döneme kıyasla yeni özellikler ortaya konulmuştur. Böylece, devlet tarafından şirketler ve iş adamlarına 1990'larda yaygın bir şekilde uygulanan devlet muafiyetlerinden vazgeçilmesine karar verilmiştir (Vdovin, 2009: 563-566).

Vatandaşlar için tek ve düşük vergi sistemine geçirmiş, nüfusun sosyal desteğini sağlama tasarlanmıştır. Bununla birlikte Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) Rusya'nın katılımı için görüşmeler planlanmış, tüm doğal tekellerin tekelliliğinin kaldırılması, sağlık,

eğitim, belediye hizmetleri gibi alanlara piyasa ilişkilerinin uygulaması (Anisimov, 2005: 493). Aslında, mali sorunları devlet harcamalarını ve nüfus için programları azaltarak çözümlenmesi tasarlanmıştır.

2000 Ocak'ta Putin güçlü bir ordu düşüncesine dayanan, Rusya'nın milli güvenliğinin ana fikrini imzalamıştır. Aynı zamanda Rusya ordusuna ilintili devlet politikasının ana hedefi, ordu, savaş ve endüstriyel kompleksin güçlendirilmesini ilan eden Rus savaş doktrini kabul edilmiştir (Orlov, 2012: 557). Böyle bir politikanın ihtiyacı öncelikle silahlı kuvvetleri reforme etme acil gereksinimine bağlıydı.

2000 yılından itibaren hükümet, aralarında vergi reformu olan, çeşitli reformlar yapmıştır. Bu reformun bir sonucu olarak %13 gelir vergisi koyuldu, işletmelerin muamele vergisi (konut ve sosyal altyapı bakım vergisi, yol vergisi) azalmıştır. O sosyal alanı ve girişimcilik üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır (Danilov, 2004: 359).

1.2. RUS TOPLUMUNDA REFORMLARIN SOSYAL SONUÇLARI

1990'larda iktidara gelen siyasetçiler ile özdeşleşen klasik liberal ideolojiye göre Rus reformları, ekonomik faaliyetin hemen hemen her alanından devletin elini çekmesi, dış dünyaya ülkenin açılması ve sosyal işlevlerin çoğunu özelleştirmesini hedeflemiştir. Ancak, radikal liberalleşme bu reform modelini, birçok faktörün etkisiyle tam gerçekleştirememiştir. Birincisi neden, sosyalist devlet zamanında devletin sosyal hizmet garantilerine alışık olan Rus nüfusu için bu hizmetlerin kaldırılışı kabul edilemez olmuştur. İkincisi, ülkede 1990'lar boyunca radikal liberalleşmeyi engellemeye çalışan, krizli siyasi durumlar oluşturarak hükümetin sık sık değişmesine neden olan ve uzlaşmacı çözümler oluşturan güçlü bir sol muhalefet vardı. Üçüncü olarak radikal liberalleşmeyi yapmak için istikrarlı bir ekonomik ortam yoktu (kurumsal piyasa temelleri, batılı sermaye ile eşit koşullarda rekabet edebilen). Bu nedenle, sosyal politika alanında bir "karma" politika senaryosu gerçekleştirilmiş: sosyal garanti ve devletin sosyal fonksiyonlarının bir kısmı özelleştirilmiştir (sosyal sektörünün bir kısmının ticarileştirilmesi, paralı sağlık, paralı eğitim vb) (Anisimov, 2013: 372-373).

1.2.1. 1992-1993 Arası Toplumsal Dönüşümler

Rus toplumunun dönüşümü üç aşamaya ayrılabilir: 1. Toplum farklılaşmasının başlangıcı; 1992-1993 yıllarındaki "şok terapisi"nin etkisi altında ani bir şekilde sosyal yapının yıkılması; 2. özelleştirme ve 1994-1998 arasındaki mülkiyet biçimlerinin değişiminin etkisi altında Rus toplumunun yeni sosyal yapısının oluşması; 3. Ağustos 1998 sonrası ekonomik ve politik istikrarın faktörlerinin etkisi altında Rus toplumunun sosyal yapısının stabilizasyonu (Telenetsky, 2006: 109).

Rusya'da komünizm sonrası dönüşüm, nüfusun farklı grupları arasında gelir dağılımında önemli değişikliklere neden olmuştur. Gelir ayrımlaşma artışı ekonomik reform koşullarında kaçınılmazdı, reformun en önemli görevlerinden biri emek verimlilik ve gelir arasında sıkı bir ilişki kurmaktı. Buna ek olarak, özelleştirme koşullarında mülkiyetin yeniden dağıtımı, belirli nüfus gruplarına mülkiyetinden gelir çıkarma olasılığı oluşturmuştur. Ancak, ilgili süreçleri belirli kurallara bağlayan açık bir hukuk olmadığından dolayı sermayenin ilkel birikim sürecinde çok sayıda suiistimallere ve sosyal gerginliğe yol açmıştır.

Rusya'da, reformların başlamasıyla birlikte mülkiyet tabakalaşmasının artışı ve yoksulluğun genişleme sorunu özel ölçekler ve keskinlik edinmiştir. 1991 ile karşılaştırıldığında asgari geçim düzeyi altında geliri olan insanların sayısı 1992-1993 döneminde 2 katından fazla artmıştır; yoksul insanların yüksek konsantrasyon ile oturaklı topraklarının grubu oluşturmuştur (Telenetsky, 2006: 113).

Ekonomik reformların gidişatında ülkenin karşı karşıya olduğu en acil sosyal-ekonomik sorunlardan birisi, Rus vatandaşlarının yaşam standartlarında görülen düşüştür. 1990'larda nüfusun yaşam standartlarının düşüşü çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Birincisi, 'şok terapisi' sonucunda ülkede enflasyon başlamıştır. Enflasyon, ticaret hacminin gereksinim duyduğundan kıyasla daha fazla kâğıt para miktarının dolaşım alanında görülmesi, paraların değer kaybetmesi ve bunun sonucu olarak mal ve hizmet fiyatların yükselişi, paranın satın alma gücünün düşüşü. 1992-1993 dönemi, toplum için özellikle dramatiktir. Toplum eski sosyal kimliğini kaybetmekteydi, temel ihtiyaçlara yönelik malların fiyatlarının artışı, suç oranının artması, konut sorunları, etnik ilişkilerin durumu ile nüfusun topyekün memnuniyetsizliği mevcut güç yapılarına karşı olumsuz bir duruma dönüşmüştür. Radikal bir ekonomik reform çizgisini ilan eden başkan,

yaklaşık altı ayın herkes için biraz zor olacağını, sonrasında ise fiyatlarda bir düşüş görüleceğini, tüketim pazarının mallar ile dolması ve ekonominin istikrarın sağlanması ile insanların yaşamlarında kademeli bir iyileşme göreceğini söylemiştir (Kara-Murza, 2014: 54).

Tablo 1.4. 1992 ve 1994 Yılında Yoksul Nüfusun Bileşimi (%)

	1992	1994
Tüm nüfus	100	100
6 yaş altında çocuklar	9,9	9,6
6 -15 yaş arası çocuklar	18,4	20,3
16-30 yaş arası gençler	17,7	19,3
31-54 yaş arası kadınlar	17,4	20,1
31-59 yaş arası erkekler	16,8	19,7
55 yaş üstü kadınlar	15,2	6,0
60 yaş üstü erkekler	4,6	2,1

1993 yılında 6 yaş altı çocuğa sahip olan aileler, toplumdaki konumu en ağır olanlardı. Emeklilerin sadece % 28'i yoksulluk içinde yaşarken çocuklarının %60'tan daha fazla yoksul ailelerde yaşamaktaydı (Telenetsky, 2006: 120).

1992 yazında rus pazarının ithalat besin maddeleri ile doldurulması ve yerli besin maddelerin fiyatlarındaki ani bir artış sebebiyle yiyecek ve mal açığı kapatılmıştır (Danilov, 2004: 341).

İradeli kararlarla hükümet nakit para üretimini artırmıştır. 200, 500 ve 1000 ruble değeri olan yeni banknotlar kullanıma çıkarılmıştır. Enflasyon, toplumdaki sosyal durumun önemli bir sorunu haline gelmiştir. Nüfusun satınalma gücü aniden düşmüş, ticaret hacmi ilk alt ay içerisinde % 42 azalmıştır. Sanayide toptan fiyatlar 15 kat, kollektif çiftlik piyasasında ise 6 kat artmıştır. Bu olumlu gelişmelere karşın zararına çalışan işletmelerin sayısı yükselmekte, piyasada ödeme güçlüğü çekilmekte ve karşılıklı ödememelerin oranı artmaktaydı. Hükümet politikası enflasyondan nüfusa gelen zararların tazminine odaklanmıştır. Dolaşımdaki para 1992 yılında 16 kat, 1993 yılında 7,2 kat artmıştır. Aynı faktörlerin etkisi altında sağlık, eğitim, kültür ve bilimde finansmanın azaltılması başlamıştır. Bunalım durumunda savaş ve endüstriyel kompleksi, ulaştırma ve enerji endüstrisinin birçok fabrikası etkilenmekteydi (Anisimov, 20013: 488-489).

Gelecekte gelir dağılımının konusunda Rus nüfus içerisinde ayrılaşma eğilimi göstermiştir. Özel işletmelerin sayısındaki artışa rağmen, nicel açıdan, bu işletmeler henüz devlete ait işletmelerin sayısına ulaşmamıştı.

Tablo 1.5. Özel Sektörde Çalışanların Sayısındaki Değişimler (Milyon kişide)

1990 y.	1991 y.	1992 y. Mart	1993 y. Mart
2,8	4,9	6,0	18,7

Ancak, özel işletmelerdeki maaşlar devlet maaşlarından daha yükselmiştir. 1992'de Rusya Federasyonu nüfusunun yarısından fazlasının aylık kişi başına geliri minimum tüketim büyüklüğünden daha azdır (aylık 2150 ruble). Bu nüfus grubunun tüketim tayininde ekmek ürünleri önemli bir yer almaktaydı. Unlu mamüllerde devam eden pahalılaşma diğer besin türlerinin fiyat artışını da etkiliyordu (Telenetsky, 2006: 122).

Bunalım durumu tarıma da yayılmıştı; 1991 sonbaharında tarım işletmeleri eski fiyatlara göre ürünleri satmış ancak altı ay sonra kendilerine gerekli olan tohum, gübre, araç ve makineleri yeni fiyatlara göre satın alamamıştır. 1992 Mart ayında ilk nakit krizi ortaya çıkmış, yüz binlerce insan maaş, emeklilik maaşı, ödenek ve burslarını zamanında alamamıştır. 1992-1993 reformlarının en ağır sonuçlarından biri de bankalarda nüfusun mevduatlarının fiilen yok olmasıydı. 1992 yılında, dış ticarete liberalleştirme nedeniyle borsa kuruna göre rublenin dövizle alışverişine izin verilmiştir. Ancak, rublenin kur değeri dövizler ile kıyasladığında devamlı düşüş göstermiştir. Rusya'da en popüler olan döviz, ABD doları olmuştur (Milov, 2006: 195).

Rus toplumunda artan sosyal gerilimin faktörlerinden biri de mülteci akımları idi. Rusya'da 1992 yılı sonunda eski Sovyet cumhuriyetlerinden göç etmiş "eski" SSCB vatandaşlarının nüfusu yaklaşık 2 milyondur (Telenetsky, 2006: 126).

1992-1993 yıllarında önemli ölçüde sosyal ve demografik durum kötüleşmektedir. Örneğin, Rusya'da doğum oranı giderek düşmekte ancak ölüm ve narkomani oranları hızlı bir büyüme göstermektedir (Kara-Murza, 2014: 57). Toplumdaki sıkıntılı durumun bir göstergesi de toplumsal temayüldür. Bu temayüle göre 1992 sonunda ülkedeki siyasi ve ekonomik durumu pozitif olarak değerlendiren nüfus grupları kaybolmuştur. Nüfusun sadece % 6 ülkedeki siyasi ve ekonomik durumun düzeleceğine inanmaktadır

(Kara-Murza, 2014: 64). Fiyatlardaki artış, hükümet politikalarına karşı nüfusun olumsuz tutumuna yol açmıştır. Politik güçlerin kutuplaşması görülmüş, partiler ve çeşitli toplumsal hareketlerin bloklar halinde örgütlenmeleri süreci başlamıştır (Telenetsky, 2006: 128). Ancak zamanla, ülkede ekonomik, siyasi ve diğer alanlarda olumlu gelişmelerin meydana gelmesi ile reformlara yönelik eğilim yoğunlaşması görülmüştür. Uzlaşmaz görülen muhalefet uzlaşımçı bir tavır sergilemeye başlamıştır.

1.2.2. Nüfusun Ülkedeki Siyasal ve Ekonomik Duruma Tavrı

Nisan 1993'de Sosyal ve Ulusal Sorunlar Rus Bağımsız Enstitüsü ve Rusya Kamuoyu Yoklaması Enstitüsü tarafından yapılan istatistiksel çalışmalarda, "şok terapi" nin etkisi altında oluşmuş vatandaşların sosyo-psikolojik durumu aşağıda gösterildiği gibi nitelenmiştir.

Tablo 1.6. Nüfusun Rusya'daki Durumun Değerlendirmesi

Normal (bütün dönemlerde olduğu gibi)	5
Endişe verici ya da bunalıma yakın	23
Bunalım ya da feci	68
Buna pek cevap veremeyeceğim	4
Toplam	100
Ülkedeki durumu olumsuz değerlendirme (2. ve 3. satır)	91

Bu veriler, toplumda alışılmış yaşam biçiminin yok edilmesiyle ilişkili sosyal rahatsızlık sendromu –"kolektif depresyon"un olduğunu göstermekteydi. Aynı zamanda, insanların kendi kişisel yaşam değerlendirilmeleri de farklıydı.

İki tabloda (Tablo 1.6 ve Tablo 1.7) verilen verilerin karşılaştırması, şunu göstermektedir; vatandaşların büyük çoğunluğunun söz konusu dönemde devletin başarısını ile kişisel başarısını ayırarak kendi başarısını devletin başarısına bağlamadığı görülmektedir. Bu durum, ülkede kabul edilebilen sosyo-ekonomik istikrarın seviyesini sağlamak için iktidarın yetenek ve isteğinin olmadığına koşullanmaktadır.

Kişisel değerlendirmelere göre, 1992-1993 döneminde vatandaşların % 3,4'ü maddi durumunu esaslı bir şekilde düzeltmiş; % 17,3'ü ise biraz düzeltmiştir.

Katılımcıların 1/3'ü refahının önemli ölçüde azaldığını zannetmekte, % 25,6 hafif bir azalma olduğuna inanmaktadır (<http://wciom.ru>).

Tablo 1.7. Bireysel Başarısını Devlet Başarısına Bağlamayan Nüfusun Hayatında Memnuniyeti Tablosu, (%)

Mali durumu iyi olan	63
Besin durumu iyi olan	79
Giyim durumu iyi olan	72
Konut koşulları iyi olan	72
Boş zaman etkinlikleri yapma imkanı	65
İzin sırasında tatil yapma imkânı	56
Meslekte kendilerini gerçekleştirme imkanı	68
Özgürce siyasi görüşlerini ifade etme imkânı	86
Sağlık durumu	82
Aile içinde ilişki	93
Bir bütün olarak hayatın oluşması	80

Bu tablolar, Rusya'da vatandaşların ilk önceleri, daha önceden tanımadıkları piyasa gerçekliğinden korktuğunu göstermektedir. Zamanla tüketici psikolojisini geliştirmiş, Rus tüketicileri piyasaya bağlı yararlı değişiklikleri bekleyen pasif konumdan çıkmış piyasaya giren aktif konuma yükselmiştir. Vatandaşların çoğu toplumsal bunalım durumununun bekleme ile ya da dayanma ile aşabilecek, geçici bir durum olmadığını farkına varmıştır. Yeni ekonomik gerçekliğe sosyal adaptasyon sorunlu bir biçimde gerçekleşmiştir. Masrafların azalması ile maddi yaşamın artan önemine karşın değerler sistemi düzeyinde sosyal başarıya yönelim ve manevi değerler henüz oluşmamıştır.

Birçok insan "vicdan rahatlığıyla", "iç huzuru", "iyi aile ve dostluk ilişkileri", "emekte kendini ifade etme" vb. parametrelerini kullanmaktaydı. (<http://wciom.ru>) Aynı zamanda duygusal bir düzeyde insana bağlı olmayan sebeplerden dolayı durumun kontrolünü kaybetme tehlikesi, geleceğe yönelik tahminlerinde kaybolmasını sağlanmıştır.

Tablo 1.8. 1992 Verilerine Göre Rus Vatandaşlarının Toplumsal Hayata İlişkin Korkularını Gösteren Tablo

İç savaş korkusu	52
Suç oranının artmasından dolayı oluşan korku	47
Enflasyon oranının yükselmesinden doğan korku	23
İşin kaybedeceği korkusu	17

1992-1993 yıllarında milyonlarca insanın yaşam tarzında hızlı bir değişim olmuş, manevi değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımı bozulmuştur. Bu değişimlerin Rusya'da XX yüzyılın başlarındaki olaylarla -1917 Ekim Devrimi- benzerlik gösterdiği iddia edebilir. Her iki dönemde de nüfusun tematik çıkarlarının yapısı değişim göstermiş: ekonomik sorunlar özellikle 1993 yılı sonuna doğru yaygınlaşmıştır. Çıkar konuları arasında ikinci yeri sosyal güvensizlik ve suçluluk sorunu almıştır (Kara-Murza, 2014: 71-72).

Serbest piyasa ile birlikte, ekonomik ve sosyal ilişkiler alanında devletin hızlı çıkışı ile kolluk güçlerinin yetersiz faaliyetlerinin birleşmesi sonucu, nüfusun ahlaki ve hukuki belli başlı noktalarının erezyona uğradığı görülmüştür. 1992-1993 yıllarında yapılan ekonomik reformlar ve ilgili süreçler, Sovyet zamanında var olan ekonomik ve sosyal kuralların yıkılmasına katkıda bulunmuştur. Hızlı ekonomik dönüşümler, ülkedeki ekonomik suçları ve diğer ağır suçlurın oranını artırmıştır. Ülkedeki genel suç sayılarına bakıldığında, 1991 yılında 959.000 suç işlenmişken 1992 yılında 1148.000 suç işlenmiştir (Kara-Murza, 2014: 74).

"Şok terapi" projesinin sonuçları olarak ortaya çıkan sosyal istikrarsızlık ve garantili ekonomik dayanağın yitimi ile Rus toplumu iki yol ağzında kalmıştır. Bir yandan, piyasa ekonomisi uygulamaları ve demokratik dönüşümler, aktif ekonomik ve politik davranışlar için gerekli koşulları yaratmaktaydı. Sosyal statüde görülen değişimler, kişisel fikir ve bireysel imkânları gerçekleştirebilme olanığı tanımıştır (entelektüel ilgiler, hobilerden başlayarak mesleğin seçilmesine kadar). Bu türden olumlu gelişmeler insanların kapitalizme daha iyi adapte olması için bir zemin hazırlıyordu. Diğer taraftan, rekabetçi "piyasa"nın gerçek görünümü ve onun sert rekabet kanunları işlemekteydi. Piyasa ekonomisi Ruslara özgü özellikler ile yüklü olan

kriminal, kayıt dışı, cinai vb suçların artışına neden olmuş öncesinde var olan tüm sosyal garantiler sarsılmış, istikrardan mahrum bırakılmış ve benzeri çok sayıda sorunlar oluşmuştur. Toplumsal ve ekonomik yaşamdaki bu bozumalar toplum bilincinde sosyalist geçmişin nostaljik ruhunun canlanmasına neden olmuştur.

Rusların büyük çoğunluğu reformların ihtiyacını anlamış ve piyasa dönüşümlerinin tarafları olmuştur. Toplumun önemli bir kısmı ilk başta, 1991-1992-yıllarında, Yeltsin genel politikasını desteklemekteydi. Ancak çok küçük bir kısmı, (en fazla %10-15) somut ülke reformculuğunun adımlarını olumlu algılamıştır. Öncelikle bu fiyatların serbestleştirilmesi ile ilgilidir. Serbest fiyatları ve kupon uygulaması arasında bir seçim olduğunda, Rusların sadece % 6 serbest ticareti ve yaklaşık % 60 kupon sağlanmasını tercih etmekteydi (Telenetsky, 2006: 138). Aşağıdaki tablo

Tablo 1.9. Halkın Ekonomik Gelecek Tercih Tablosu

Neyi tercih edersiniz	%
Küçük ama sağlam kazanca sahip olmak ve geleceğini garanti altına almak	% 45
Gelecek garantisini düşünmeden çok çalışmak, çok kazanmak	% 27
Küçük bir kazanca sahip olmak, daha kolay bir işe sahip olmak ve daha fazla boş zamana sahip olmak	% 10
Bütün sorumluluğu üstüne alarak kendi işinin sahip olmak	% 10

Ayarlanabilir fiyatlara geri dönmek isteyenler, 1992 yılında % 58 iken, bir yıl içinde daha fazla artmıştır. Ama serbest fiyatların destekçilerinin sayısı önceden kesin bir cevap vermeye zorlanmış olanların sayısına göre hafif artmıştır (% 20) (Telenetsky, 2006: 140).

1993 sonbaharında piyasa destekçilerinin, piyasay karşı olanlarının ve kendi tavırını belirlemede zorlanmış olanların belirgin bir nicel oranı oluşmuştur. Çeşitli sosyal araştırmalara göre, Rusların yaklaşık %40-43'ü, piyasa ekonomisine geçişin doğru bir adım olduğuna inanmaktaydı. Yaklaşık % 30'u ise tam tersine, bu adımın yanlış olduğuna inanmaktaydı ve geriye kalan % 30 ise kendi tavırını belirleyememişti (Telenetsky, 2006: 142).

Tablo 1.10. Ayarlanabilir Fiyatlara Geri Dönüş Düşüncesini Gösteren Tablo (Katılımcılar, %)

	1992 sonbaharı	1993 ilkbaharı	1993 Sonbaharı
Ayarlanabilir fiyatlara geri dönüş düşüncesine olumlu bakanlar	% 58 (%22 olumlu, %36 ise çok olumlu)	%63 (%36 olumlu, %27 çok olumlu)	%63 (%41 olumlu, %22 çok olumlu)
Ayarlanabilir fiyatlara geri dönüş düşüncesinde olumsuz bakanlar	%24 (%14 olumlu, %10 çok olumlu)	%20 (%12 olumlu, %8 çok olumlu)	%20 (%13 olumlu, %7 çok olumlu)

Fiyatların serbestleşmesi halk nezdinde popüler olmayan bir adımdır. Fiyatların fiilen serbestleşmesinden sonra halkın piyasa ekonomisine ilişkin eğilimi azalmış geçmişteki ayarlanabilir fiyatalara geri dönüş düşüncesi önem kazanmıştır. Sosyalist gerçekliğe karşı çekici perspektiften bakılan piyasa, hayal ile ilgili olmayan sert gerçeklik haline gelmiştir.

1992-1993 kışında piyasa eğilimlerinden piyasa karşıtı eğilimlere bir dönüş olmuştur. 1993-1994 kışı pazarı destekleyenlerin sayısı 1992 yılında pazarı destekleyenlerin sayısının tam yarısıdır. Bir yıl içinde fiyat serbestleşmesinin olumsuz değerlendirilmesi önemli ölçüde artmıştır. Aynı anda bir buçuk yılda planlı ekonomi destekçilerinin sayısı çoğalmıştır. Şüpheli ve cevap vermeye zorlanmış olanların oranı da hissedilir ölçüde, (%10 kattan fazla) artış göstermiştir (<http://wciom.ru>).

Tablo 1.11 Halk Nezdinde Serbest Piyasa İle Planlı Bir Ekonomik Sistemin Karşılaştırması

	1992 y.			1993 y.		
	Şubat	Mart	Aralık	Mart	Haziran	Ekim
Piyasa daha iyi	52	42	42	33	39	33
Planlı ekonomi daha iyi	27	32	30	35	34	33
Kararsız	21	25	28	32	26	34

1992 yılında yapılan anket nüfusun çoğunluğunun piyasaya olumsuz baktığını ve "şok terapi" nin tam kıvamını bulduğunu göstermiştir. Aynı zamanda bu anket, halkın reformlar karşısındaki tavrının yaşa göre değiştiğini göstermektedir. Yaşlı kuşak piyasa reformlarını kabul etmezken, genç ve yeni bir sosyo-ekonomik duruma açık olan kuşak kabul etmiştir.

Tablo 1.12. 1985 Yılında Ülkede Başlayan Değişimlerin Nereye Varacağını Bilseniz, Bu Değişimleri Destekler miydiniz? (1992 yılında yapılmış anket)

Evet, desteklerdim	%36	Öğrencilerin %57 kooperatif üyelerinin ve girişimcilerin %80
Hayır, desteklemezdim	%46	Emeklilerin %71
Karasızlar	%18	

Serbest fiyat uygulaması sonrasında Rusların neredeyse tüm aile bütçesi yiyeceğe gitmekteydi. 1990 yılında işçi ve memur aileleri bütçelerinin % 29,9'u besin maddelerine harcamıştır. 1992 yılında ise bu oran % 52,1'e çıkmıştır. Özellikle emekliler ve düşük gelirli olan gruplar neredeyse bütçelerinin tamamını besin maddelerine ayırlamaktaydı. Aynı zamanda iyi ve kaliteli gıda pahalı olduğundan boğazından artırma ihtiyacı ortaya çıkmış ve besin kalitesi düşmüştür. Gıda ve Tarım Örgütü bilirkişilerine göre 1993 yılında Rusya'da hayvansal protein tüketimi normalden %25-40 olan az gelişmiş ülkeler grubuna geçmiştir (Telenetsky, 2006: 148).

Ancak, gıdanın subjektif değerlendirilmesi yavaş da olsa düzenlenmekteydi. 1991 yılı başından 1993 Kasım ayına kadar (fiyatların serbestleştirilmesinden bir yıl önce) Rusya Kamuoyu Araştırma Merkezi'ne göre bazı olumlu değişiklikler görülmüştür.

Gıda harcamaları sıkı sıkıya gelir büyüklüğüne bağlıdır. 5 bin rubleden daha az gelirli ailelerin yaşamı 1993 Mart ayında yoksuldan daha kötüdür. Ama nispeten varlıklı olan aileler arasında bile tüketim karakteri refahtan uzaktı ve bütçesinin yarısı gıdaya harcanmaktaydı (Telenetsky, 2006: 153).

1992 Ekim ayında kitlesel bir özelleştirme başlamıştır. "Kuponlar" ortaya çıkmıştır. İlk başlarda bu uygulamalar halkın ilgisini çekmiş ve heyecan uyandırmıştır. Ruslar, özelleştirme ve kupon uygulamaları sonrası iktidar sahibi olacaklarını yeni

yetkiler kazanacaklarını ve girişimcilik için bir başlangıç yapacaklarını düşünüyorlardı. Birçok Rus daha da fazla kupon almaya karar vermişti. Kuponların çok satılması salt Rusların ne kadar saf ve özel imaj sahibi olduğunu aynı zamanda oyunun yeni piyasa kurallarına ve yeni bir "medeniyet" geçişine hazır olduğunu göstermektedir.

Böylece, kupon satın almaya karşı ilginin zirvesi 1992 yılın sonunda kaydedildi. Fakat sonra kuponların herhangi bir kar getirmeyeceği belli olunca kuponlara olan ilgi aniden azalmıştır.

Rusların yarısı 1993 yazına kadar kuponlar ile ne yapılabileceği sorusuna cevap verememekteydi. Bu oran 1993 Haziran ayında %45 idi, Kasım'da ise %25 idi (<http://wciom.ru>). 1993 yılı sonbaharında, Rusların neredeyse yarısı kuponlarla hisse senetleri satın almıştır. Mamafih, insanlarda özel bir hayal yoktu (Fillipov, 2007: 381).

Kamuoyunun iç çelişkilerinin bir örneği de özel mülkiyete ve özelleştirmeye karşı tavrıdır. 1993 yılında kamuoyu yoklamalarına göre, Rusların değerler listesinde özel mülkiyet yirmi dokuzuncu sırada yer almaktaydı (<http://wciom.ru/>).

Genel olarak özelleştirmenin ilk (1992-1993) ve sonraki aşamalarında hemen hemen toplumun tüm grupları özelleştirme sürecinden hayal kırıklığına uğramış olabilir. Her şeyden önce, seçilmiş bu hükümet tarafından devlet mülkiyetinin yeniden dağıtım yönünde bir hayal kırıklığı ortaya çıkmıştır.

1.2.3. 1994-2000 Yılları Arasındaki Toplumsal Dönüşümler

1993 sonu sosyal, siyasi ve ekonomik planlarda bir dönüm noktası olmuştur. Yüksek Konseyin, özellikle ekonomik reformasyonun başarısızlıklarından dolayı Başkan ve Hükümete karşı konumu, hükümet ve cumhurbaşkanının lehine sonuçlanmıştır. Bu dönem Rusya'da piyasa reformlarının ilk aşamasının bitişine denk gelir. Ekonominin gerilemesi ve toplumun sosyal alanda bozulmalara uğraması, yeni siyasi yapıların oluşumu ve "demokratik otoriter rejim" temelinde iktidarın göreceli olarak hareket etmesi, 1993 yılında sosyo-politik çatışmalar ortaya çıkartmıştır. Bu bağlamda hükümet ekonomik politika alanında önemli değişiklikler ortaya koymuştur (Orlov, 2012: 469).

1993 yılındaki parlamento seçimleri ile Rus toplum yapısındaki dönüşümlerin yeni bir aşaması başlamıştır. İkinci aşamasının önemli dönüm noktaları 1995

parlamento seçimleri ve 1996 başkan seçimleridir. Piyasa tipi ekonomi reformasyonu Rus toplumundaki değişimler ile paralel hareket etmekteydi. Rus toplumu 1994-1998 döneminde gelişmiş Batı ülkeleri ve gelişmekte olan Latin Amerika ülkelerine ait karakteristik özellikleri almıştır (Danilov, 2004: 227).

Sovyet sonrası Rusya'nın sosyal yapı modeli, sıkıştırılmış piramide benzer. En alt katmanda % 80 yoksul nüfus vardır. En üstünde ise % 5 zenginler vardır. Orta sınıf yüzdesi ise küçük bir dilimi oluşturur. Rusya'daki sosyal farklılıkların kriterleri sermaye, gelir, mülkiyet gibi yeni mal göstergeleri olmuştur. Rus toplumu için nüfusun sosyal tabakalaşmasında “geleneksel iktidar faktörü” önemli bir rol almıştır (Telenetsky, 2006:157).

1994-1998 yılındaki dönüşüm süreçlerinde eski sosyalist zümre, serbest piyasa koşullarda ortaya çıkmış girişimciler ve ücretli işçiler olan üç toplumsal ana gücün çıkarları çatışmıştır. 1980'lerin sonundan itibaren, Sovyet toplumundaki nüfusun nispeten küçük zengin tabakası ile temel yoksul çoğunluğu arasındaki uçurum büyümüştür. 1990'ların ortasında gelir eşitsizlikleri artmıştır. Aynı tabakalarda aylık gelirlerin birbirinden farkı onlarca kat değişmekteydi. Aynı zamanda nüfusun geri kalanı ortalamadan aşağı gelire sahiptir. Sovyet sonrası Rusya'daki toplumsal eşitlik sorununun güncelliği nispeten yakın zamanda sosyal açıdan nüfusun çoğunun kendini rahat hissetmesinden kaynaklanır. Tüketim, eğitim, sağlık ortalama düzeyi ve tam istihdamı devlet tarafından garanti edilmekteydi. Reformların sadece birkaç yılında Rus toplumu sosyal kutuplaşma temelinde önemli bir zıtlıklar toplumu haline gelmiştir. %70 faal nüfusun ana gelir kaynağı maaşları olmuştur. Ekonomik sektörler, karlı ve zararına çalışan işletmeler, bölgeler arasında maaşların büyüklüğünde keskin eşitsizlik hızla büyümekteydi (Kara-Murza, 2014: 80-81).

Kişi başına düşen ortalama gelirin gerçek miktarı (hesaba fiyatlarındaki artışı olarak) giderek azalmaktaydı, gayri safi yurtiçi hasılda maaşların payı düşmekteydi. Böylece 1994 yılında GSYİH'daki ücretlerin payı % 38 iken, 1996 yılında % 30 daha az olmuştur (Bohanov, 2009: 463).

Emeğin ve sermayenin daha karlı ekonomik sektörlerle yeniden dağıtımını devlette çalışanların uzman, işçi ve memurdan oluşan yeni yoksulların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sosyal kutuplaşmanın önemli bir faktörü aydınların aşılması süreci idi. Onların

bir parçası iktidar yapılarına geçmiş, diğer kısmı ise mesleğini değiştirmiş ve ticari faaliyetler ile uğraşmaya başlamıştır. Geriye kalanlar da niteliği tutmak ve yeteneklerine en iyi uygulama sahası bulmak umuduyla yurtdışına gitmiştir (Kara-Murza, 2014: 84).

Yeni sosyal yapının özellikleri şunlardır: 1) Nüfusun büyük kitleleri kendi sınıfından başka sınıfa geçmiş olanlar. 2) Mülkiyet biçimlerinin çokluğu yanı sıra iktidar alanının ilişkilerinde önemli değişiklikler ile koşullanmış toplumdaki sosyal süreçlerin hareketliliği. 3) İstikrarsızlık, sosyal ihtilaf ve toplumun bir bütün olarak uzlaşmazlığı.

Modern Sovyet sonrası Rus toplumunda yüksek konumu (en yüksek tabakası) heterojen elit tabaka almıştır. O bürokrasi aygıtının yüksek düzeyli temsilcileri, yeni burjuvazinin büyük şirket yöneticileri, elite hizmet eden entelektüeller ve maliyecileri içine almaktaydı (Telenetsky, 2006: 172). Alt konumu (alt tabaka) orta ve düşük nitelikli farklı mesleği olan işçiler almıştır.

Sanayi üretimi 2 kat azalması, askeri sanayi kompleksin hacminin azaltılması, savunma enstitülerinin ve laboratuvarların kapanışı, mühendislik ve teknik-bilimsel işçi ve memurlar için iş yerlerinin önemli sayıda azalması fiili olanların işsiz duruma geçmesi anlama gelmiştir. Bahçe, bostan, yazlık, kırsal ve küçük kentlerde eve bitişik toprak parçası nüfusu besinler ile sağlamakta önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Telenetsky, 2006: 174).

Arabulucu faaliyetlerden gelir alan nüfusun payı önemli ölçüde artmıştır. Ticarete çalışanlar farklı tipteki yeni hisse senetli şirketlerin görevlileri olup fiyatları artırarak kar almaktaydı. 1994-1998 yıllarda bu grup dükkân ve salaşlarda çalışanlarla dolmuştur. Türkiye, Çin, Birleşik Arap Emirliklerindeki tüketim mallarının satışını yapan kişilerden bir tabaka oluşmuştur. "Spekülasyon" formülü - piyasa ekonomisi gelişiminin normal biçimi; 1997 ortalarına kadar devletin vergi politikasının eylemsizliği ile birlikte en girişken satıcıların kısmında hızla zenginleşmesi ve devlet hazinesinin vergi gelirleri olarak birkaç trilyon ruble kaybına neden olmuştur (Telenetsky, 2006: 176).

2000'den fazla bankalar ve işletmeler dâhil olan arabuluculuk alanında avukatlar, sekreterler, muhasebeciler ve tercümanlardan başlayarak inşaatçılar, şoförler, güvenlikçiler ile biten, nispeten yüksek geliri ve açıkçası "patronu" destekleyen

"hizmetçi" zihniyeti olan binlerce ücretli işçi konsantre edilmiştir (Kara-Murza, 2014: 95).

Rus toplumunda sosyal yapının zirvesinde iki gruptan oluşan elit vardı. 1. "Kayıtdışı" duraklama dönemi ve perestroyka'nın son dönemindeki "kooperatifler"den yeni burjuvazi büyümüştür. 2. Sovyet zümrenin temsilcileri, onların ayrıcalıkları olan görevleri ile belirlenmiştir. Reform yıllarında bu elit sınıflar hızla ticari faaliyetlere katılmış ve şirket hisselerinin önemli bir payını ele geçirmişlerdir. Kendi maaşları mühendis maaşından 100 kat daha fazla saptanmaktaydı. Sosyoloji Araştırma Enstitüsü toplumbilimcileri 1995 yılı sonunda Rusya Devlet Başkanının yönetimi ve çevresi nin % 75 eski Sovyet partisinden, komsomol ve ekonomik eylemcilerden oluşturduğunu göstermiştir (<http://wciom.ru>).

Toplumun bir kısmının zenginleşme sürecinde döviz alış verışı ve kredi alımının yasallaştırılması önemli bir rol oynamıştır. Tarım ve işletmeler için yılda % 10-20 faiz oranı olan krediler diğer alanlarda "dönmekteydi". Yıllık enflasyon oranı %250-300 iken maaşları 2-3 ay bile geçikmesi bankacılara büyük kar getirmekteydi (Fillipov, 2007: 476).

Yavaş yavaş önde gelen Rus girişimcilerden bir grup oluşmuştur. İş dünyası elitlerini alt aşamasını hükümet ve bankacılar tarafından desteklenmeyen küçük iş adamları almıştır. Küçük girişimciliğin en yüksek artışı 1992 yılında gözlenmiş, ilerleyen yıllarda ise küçük iş adamlarının büyümesi önemli ölçüde yavaşlamıştır. 1996 başında, Rusya'da neredeyse 900 bin işletmede yaklaşık 9 milyon nüfus istihdam edilmekteydi. Rus toplumunun sosyal yapısında tezgâhtar yaşlı kadın, özel taksi sürücüler gibi en az-10-12 milyon kişi- küçük işler ile çalışmıştır. Bu gelir, sosyal ve hukuksal duruma göre "iş proleterleri" olmuştur. "Yeni" sınıfın karakteristik özelliklerinden biri küçük ve büyük girişimcilerin geniş kısmı kriminal yapılar ile yakın bağlantıları, hem de canice eylemlere katılım idi (Telenetsky, 2006: 182-184).

Rus toplumsal yapısındaki "sıkıştırılmış piramit" in diğer kutuptaki sosyal statüsünü ise yoksullar oluşturmaktaydı. Yoksul kavramı ile nitelenen nüfusun büyük bölümü çeşitli değerlendirmelere göre % 80-90 arasında idi.

1990'dan 1995'e kadar, Rus nüfusunun yoksulluğu 15 kat artmıştır. 1990'larda Rus toplumun sosyal yapısının karakteristik bir özelliği yoksul nüfusun heterojenliği

olmuştur. 1995 yılındaki 37 milyon fakir halkın yaklaşık 1/10'luk kısmı (3,5-3,7 milyon) hayatta kalma mücadelesi vermekteydi. Yoksul statüsüne girenler geniş bir yelpaze sunmaktaydı: geniş aileler, engelli insanlar, tek ebeveynli aileler, emekliler gibi geleneksel korunmamış gruplar kategorisine işsizler, çocuk sahibi olan çalışanlar, askerler v.s. Ayrıca yeni büyük gruplar yani kendi emekleri ile gerek refah düzeyini sağlayan güçlü faal nüfusun kategoriler. (Kara-Murza, 2014: 118). Üçüncü bin yılın başında Rus vatandaşlarının % 70-80 yoksulluk içinde yaşamaya devam ettiği tahmin edilmektedir.

Yoksulluğun temel nedeni 1990'ların reformları sırasında Rus emek piyasasının ilke olarak yeniden kurulması idi. Devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi sonucunda devlet sektörü ana işveren statüsünü kaybetmiştir. Devlet sektörünün yerini 1998 yılında yaklaşık 28 milyon kişi istihdam eden özel işletmeler almaya başlamıştır. Emek piyasasının en önemli özelliklerinden biri ilerleyen emek fazlası olmuştur. Ülkede her yıl nüfusun ekonomik faaliyet düzeyi düşmekteydi. 1992'de işi olan ya da iş bulmaya çalışan Ruslar %70,3 oranında iken 1998'de bu oran ancak % 61 idi. 1991 yılında gelişmekte olan başka bir olay işsizlik olmuştur. Mülkiyet karakterinin değişimi ve özel sektörün rolünün yükselmesi temelde farklı bir işgücü talebin nedeni olmuştur. Özel sektörde işverenler ya vasıfsız az ücretli işçi ya da verdiği kararların sorumluluğunu taşıyabilen ve ilgili deneyimin sahibi olan yüksek kalifiye profesyonelleri istemekteydi. 1992 yazında işini kaybetme olasılığı kitle bilinci durumu ve siyasi durumun gelişmesine potansiyel tepki belirleyen ana faktörlerden biri haline gelmiştir (Anisimov, 2013:453).

Devlet sektöründe işsizliğin artışı part-time, ücretsiz izin, işletmelerin mobilizasyonu kaynakların kullanılması gibi yapay yollarla tutmaktaydı (Kara-Murza, 2014- 103). Rus koşullarda psikolojik özgürlüğünü de dikkate almak önemli olmuştur. Rus vatandaşları için işsizlik önceden bilinmeyen ve bu nedenle özellikle korkutan bir fenomen haline gelmiştir.

1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Rus toplumunda meydana gelen köklü siyasi değişiklikler çoğunluğun değerlerini önemli bir revizyona uğratmıştır. "Yukardan" başlatılan reformlar Rusya nüfusunun önemli bir kısmını siyasi faaliyetlerde aktifleştirmiş, partiler ve toplumsal hareketler dizisi oluşturmuştur.

Rus toplumunun siyasi yaşamındaki bir diyer önemli bir 1998 bahar-yaz döneminde patlayan işçi hareketleridir. İşçi grevlerinin ana katılımcıları olan kömür sanayisi çalışanları, maaş borçlarını ödenmesi istemekte ve Cumhurbaşkanı ve Hükümet istifası gibi düzensiz siyasi istemleri öne sürmekteydi. Zamanın gerçeği Trans Sibirya Demiryolunda “ray savaşı”, Rusya Uzak Doğu elektrik santrallerine ulaşım yollarının bloke etmesi idi (Golotik, 2002: 502).

Sosyal alanlarda kötüye doğru gidişler olmuştur. Her yıl farklı nüfus tabakalarının maddi durumu arasındaki boşluk genişlemiştir. Bu bağlamda hükümetin sosyal programları çok sınırlı şekilde etkilemiştir. Örneğin, nüfus sigortalı tıp ve devlet dışı emeklilik fonlarının işi görülmemektedir. Nüfus gelirlerinin % 2,5 oranında büyüme tahminleri pratikte olmamıştır. 1997-1998 yıllarında nüfusun yaşam standartlarının düşmesi devam etmekteydi. Zamanın belirtileri özellikle Vorkuta ve Kuzbass maden sanayi ve maden işleme sanayisinde kronik maaş ödemelerinin gecikme, emekli maaşlarının ödenmeme tehdidi büyümekteydi, vergiler neredeyse toplanmamaktaydı, ekonominin kriminalizasyonu muazzam boyutlara gelmişti (Şumilov, 2008: 459).

1990'ların toplumu suç oranının büyümesi ile nitelenmekteydi. Örneğin, 1995 yılında mahkûm kişilerin sayısı 600 bin idi (Telentsky, 2002: 187). Bu tür geniş bir suç oranının nedenleri açıktır. Bu öncelikle ilerleyen işsizlik ve yoksulluk olmuştur. Askerlere maaş ödenmesi yapılmamaktaydı ve sonuç olarak silah satma gizli piyasada ortaya çıkmıştır. Müze ve kütüphane çalışanlarının düşük maaşlarının sonucu resimler, el yazmaları, nadir kitaplar yasadışı piyasa idi (Kara-Murza, 2014: 107). 1920 yıllardan sonra ilk kez ülkede yüz binlerce barınaksız çocuklar ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda çocukluk ve gençlik altyapısı tamamen yıkılmıştır (Telentsky, 2002: 193). 1995 yılında, reformların en şiddetli evresi bitişinde ve malların yeniden dağıtılması sonrasında, Rus hükümeti alkol üretim ve ticaretinde anarşiyi düzeltmeye çalışmıştır. Alkol ithalatında vergi uygulamıştır (Kara-Murza, 2014: 121).

1990'ların Rus toplumunun hayatında kitle iletişim araçları, özellikle televizyon önemli bir rol almaya başlamıştır. Anketler, siyasi partiler hakkında nüfusun % 80,6 televizyondan, %48 gazetelerden, %54,6 radyodan ve ancak % 5,5 toplantı ve mitinglere katılarak bilgi elde etmekte olduğunu göstermiştir (<http://wciom.ru/>). Rus toplumu için reklam hizmet piyasası yeni bir şey olarak gelmiştir. 1980'lerin

sonlarından itibaren gazetelerde ilk ilanlar çıkmış ve gazete alanında alım satım başlamıştır. Reklam hizmetlerinin piyasası hızla genişlemiştir. Televizyon, basın ve radyoyu kapsadı. 1995 yılında, reklam ürünler ve hizmetlerine bütçeden harcamalar %2,84 ulaşmıştır (Kara-Murza, 2014: 128).

Özetle kaybetmiş, ekonomi açısından tabakalaşmış, tüm belirtilere göre kutuplaşmıştır. Genel nüfusun yoksulluğu, kamu görüşlerin farklı olduğu, sosyal apati, demografik sorunlar gibi karakteristik özelliklere sahip olan heterojen bir toplum oluşmaktaydı.

Rus toplumunun sosyal durumu ülkedeki demografik durumu da etkilemekteydi; uzmanların değerlendirmelerine göre nüfus azalmaktaydı. Nüfus azalması dramatik değişikliklere göre, 1992 yılından itibaren nüfusun ölüm oranı doğum oranını sürekli aşmaktaydı. Ölüm oranının büyük kısmını tabii ölümler oluşturmaktaydı: 1999 yılında her 100 kişiden 6,3'u, 2000 yılında – 6,6'sı 2001 yılında 6,5'i. Ülke yıllık 800 binden fazla vatandaş kaybetmekteydi. 1999 yılında göç artışı 143 bin ve 2000 yılında 202 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. Ve doğal olarak nüfusun tabii ölümden mütevellit azalması %17 (1999) ve %23 (2000) olarak kapatmıştır. Ancak, Rus göçmenlerin akışı 2000'li yılların başından bitmiş, ama Transkafkasya ve Orta Asya cumhuriyetlerinden aynı zamanda Uzak Doğu'dan (Çin) göçü, etnopolitik durumu karmaşık hale getirmiştir (Telensky, 2006: 196-199).

1985-1986 yıllarında SSCB'de ortalama yaşam süresi 69 yıla (kadınlar için 73, erkekler için 63 yıl) ulaşmıştır. 1999 yılında ise erkekler için 4 yıl ve kadınlar için 1,7 yıl azalmıştır. Rus erkekler için bu integral göstergesi 59,93 yaşa kadar düşmüş ve emeklilik yaşı (60 yaş) altında kalmıştır (Telensky, 2006: 201). 1990 yıllarında nüfusun bir kısmı hastalıklar (tüberküloz, zührevi hastalıklar, ruhsal bozukluklar) ile nitelemekteydi. Gerileme sürecisini oluşturan alkolizm ve narkomani idi (Telensky, 2006: 202).

2000 yılının başından beri sosyal yapıya yönelik ve daha dengeli devlet politikası, ekonomide durumun genel stabilizasyon ile ilgili Rusya nüfusunun yaşam düzeyinde bazı olumlu gelişmeler olmuştur.

Böylece, istatistiklere göre nüfusun %9,1'inin gelirlerinde büyüme (ama hala 1998 yılının ilk yarısına göre, yani kriz öncesi seviyenin %10 altında idi)

kaydedilmiştir. Gelirlerin artmasına devlette çalışanların maaşları ve emeklilik maaşlarının büyümesi, maaş borçların devam eden azalması (2000 yılı Aralık verilere göre 27,6% azalmış) önemli ölçüde neden olmuştur.

Sektörler arası maaş farkları artmaya devam etmiştir, 2000 yılı Mayıs ayında sektörler arası maaş ödenmesi farkı 8,4 kata ulaşmıştır. 2000 yılında emeklilik maaşının ortalama miktarı 1999 yılındaki miktarı ile karşılaştırıldığında % 28 oranında artmıştır. 2000 yılında faal nüfusun ortalama maaş ücreti ve asgari geçim düzeyi arasındaki oranda düzelme meydana gelmiştir (Kara-Murza, 2014: 132-135).

Ancak, ekonomik büyümeye rağmen, nüfus gelirlerinin arasındaki fark değişmemiştir. Sosyo-psikolojik iklime, işgücü piyasasında değişimler ve iş bulma olanağını olumlu bir şekilde etkilemiştir.

Bir yıl içerisinde işsiz vatandaşların sayısı neredeyse 1,8 milyon kişiye düşmüş ve 2001 yılında 6,9 milyon insan olmuştur. Resmi kayıtlı işsizlerin sayısı aynı dönemde neredeyse üçte bir oranında azalmıştır. Üretimin canlanmasıyla birlikte işgücü talebi artmıştır. Her düzeyin bütçelerin tam finanse edilmemesinden dolayı devletin maaş borcu azalmıştır. Maaş borcu 2000 yılında 10,2 milyar ruble iken 2001 yılında bu borç 4,9 milyar ruble olmuştur (Telenetsky, 2006: 204).

2000'li yılların başında, liderler ve "geride kalan" bölgeler arasındaki fark 4-5 kat olarak hesaplanmıştır. Moskova'daki nüfusun nakit geliri Merkez ekonomik bölgelerindeki ortalama gelir seviyesinden 5 kat ve "geride kalan" bölgelerindeki seviyesinden 8-10 kat daha yüksek durumdadır (Danilov, 2004: 383).

XXI yüzyılın başında Rus toplumunun önemli iç ve evrensel problemlerini çözmek gerekliydi. 1980 ikinci yarıyılı ile 1990'ların sosyo-siyasi radikal bir dönüşüm, milyonlarca Rus vatandaşlarının alışılmış sosyal koşullardan çıkartılması ve kendi için yeni sosyal tabakasını bulmak zorunda bırakılmasının nedeni olmuştur. Bu süreçte nüfusun bir parçası piyasa sistemine adapte olmuş, bazıları ise yaşam standartının düşmesine boyun eğmişti. Sosyalizm döneminde unutulmuş olan işsizlik, yoksulluk ve milletin entelektüel tabakasının zayıflaması bugünkü hayatın gerçekliği olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

SOVYETLER SONRASI RUS SİNEMASINDA SOSYAL PROBLEMLERİN TEMSİLİ

2.1. SOVYET SONRASI SİNEMATOĞRAFI

1990'lar topyekün istikrarsızlığın, sarsıntıların zamanıdır. Sinema diğer sanatlara göre ekonomik mekanizmalara, toplumdaki psikolojik ortama, sosyal eğilimlere daha çok bağımlıdır. 1990'ların başında Sovyet sisteminin tüm temelleri yıkılmıştı. Bu yıkılma süreci 1988 yılında başlamış ve yeni yüzyılın başına kadar sürmüştür. Geçiş döneminde, 12-13 yıl, Glasnost'ten başlayarak; özel mülkiyete kadar sosyal sistemin her unsuru modernize edilmiştir. Demokratik kurumlardan sermayeye, insanların ve eserlerin serbest dolaşımına kadar her alanda değişimler olmuştur. Modernleştirme olumlu bir kavramdır; fakat o zamanlarda sosyal istikrarsızlık niteliği taşımaktaydı.

Çalışmada 1990'lar dönemindeki sinemanın 1988 yılında başlanmaktadır. Çünkü 1988 yılında *Tövbe*, *Küçük Vera*, *Yollarda Denetimi* üç filmin gösterilmesine ruhsat verilmişti. Bu, siyasi cinsel sansürlerin yıkılması ve tarihin itibarının iade edilmesi anlamına gelmekteydi.

1998 yılından itibaren film yapımcıları için inanılmaz imtihan başlamıştı. “Dün” onlar sistem ile mücadele etmekteydiler, bu “duvarı” aşmak için her şeyi yapmaktaydılar. Duvar yıkılmıştı, ancak onun arkasında ayna vardı. Herkes kendi yansıması ile tek başına kalmıştı. Yapımcılar buna hazır değillerdi. Ancak bugün yapımcılar bu sınırı geçmeye başlamıştı. Ama bunlar artık başka neslin yapımcılarıdır.

Piyasa ilişkilerinin ilk unsurları kooperatif filmler akımını getirmişti. Oynatım üretiminden ayrılmış, onun birleşik sistemi çökmüştü. 1988 yılında ilk sinema piyasaları (pazarları) ortaya çıkmıştı. Artık hiç kimse yönetmen kartı sormamaktaydı. Yönetmenin, Hollywood'tan tamamen korunmuş olduğu çağ bitmişti. Rusya'da 1988-1991 yıllarında yerli filmlerin sayısı 350'ye çıkmış, sonra ise 1996 yılına kadar düşmüştür. 1997-2001 yıllarında yönetmenler için yeni uçurum avantajlı olan vergilendirmeden kaynaklanmaktaydı.

1990'ların sineması zamanın olayları değil daha çok zamanın atmosferi, total ezginliğin ruh halini yansıdı. Bu reformlardan hayal kırıklığına uğramış aydınların sinemasıdır. Genel hissi karamsar sinemadır. Neredeyse tek bir komedi filmi *Barabaniada*'dır, o da trajikomedidir. 1991 yılından sonra yaklaşık 700 film çektilmiştir. Trajik dünya algılaması ile büyük sinematografidir. 90'ların sineması devrim sonrası 1920'lerin sinemasının aksine romantik görüşü olmayan sinemadır. O zaman da her şey bitmiş ama sinema romantik görüşler ile doluydu. *Prorva*'dan başlayarak *Kafkas Tutsağı*'na kadar değerli tarih kursudur. 1986 – 1991 yıllar arasında yönetmenler Glasnost öforisini yaşamıştır. Eskiden yasak olan eserlerin yayılması, sınırların kaldırması, dillerin açılmasının mutluluğu bitmişti. Hayat hakkındaki konuşmalardan hayatın kendisine geçmek gerekmektedir. Dramatik bir dönem başlamıştı. 1995 yılından itibaren sinema, hızlı gelişen gerçeklikten geri kalmaya başlamıştı. Aydınlar kendi fikirlerinin doğru olmasından dolayı hayal kırıklığına uğramıştı. Özgürlüğü bildirdikten sonra herkesin sanatı izlemeye gideceği düşünülüyordu. Fakat böyle olmamıştı. Devlet "İnsanlar, istediğinizi çekin" demişti. Ama yönetmenler, toplum gelişiminde pozitif modelleri yaratmamıştı. Rus sinemasında pozitif modeller hala bulunmamaktadır.

1990'ların sineması geçmişteki eskimiş modellerin yıkılmasının dramından bahsetmekte ama yeni modelleri önermemektedir.

Sovyet sonrası filmler değişim zamanlarının kurbanlarıdır. Her şey onlara karşıydı. 1990'ların sineması on üç yıllık bir sistemden başka sisteme geçiş döneminin kanıtlarının zinciridir. Bu filmlerden en iyileri zamana kaydedilmişti ve Sovyet sinemasının temel prensiplerini koruyarak yeni doğan nesle aktarmıştı. Bu filmler aracılığıyla tüm tarih kitaplarından ve gazetelerden daha doğru olarak insanların neyin hakkında düşünmekte, neyi umut etmekte oldukları tasavvur edilebilir. Asıl onlar gelecek nesillere, XX. yüzyılın son on yıllarını temsil edecektir.

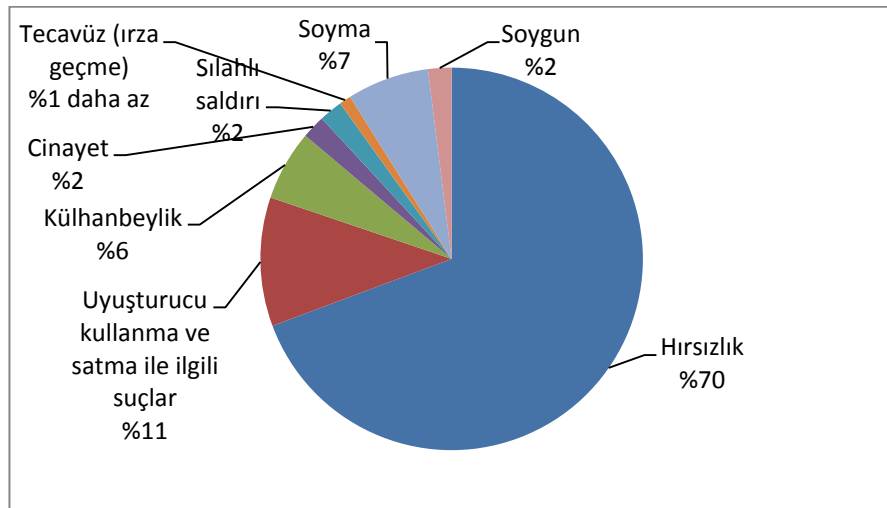
2.1.1. Suç

Suç oranının yükselmesi belki Rusya'nın daha açık ve demokratik toplum için ödenen bedeli olmuştur. Fakat 1990'larda suç oranının yükselmesinin ana faktörleri kolluk kuruluşlarının ve yargı sisteminin büyüyen zayıflığı ve etkisizliği, yaşam

düzeşinin düşmesi ve gelirler arasındaki eşitsizliği, hayatın gerginliği ve belirsizliği alkol tüketme oranını etkilemiş ve bu da suç oranının yükselmesine yol açmıştır. Suç oranının durumu nüfus arasında yaygın olan kolluk sistemine güvensizliği artırmaktaydı.

Geçiş dönemdeki on yılda Rusya'daki suçun yapısı da değişimlere uğramıştı.

- Ekonomik alanda ve uyuşturucu ile ilgili suçlarda belirgin artış gözlenmekteydi.
- Suçlar daha agresif ve dehşetli olma eğilimlidir. 1993 yılında suçların %20'si ağır suçlar olarak nitelenmekteydi, 1998 yılında ağır suçların oranı %60 olmuştü. Ateşli silahların kullanılması sıklaşmıştı.
- Suçluların yaş ortalaması düşmüştü, 18-24 yaş arasındaki gençler geçmiş istatistiğe göre daha çok hukuka aykırı eylemlerde bulunmaktaydı.
- Yeniden suç işleme eğiliminde artış olmuştur.
- Organize suç eylemleri 8 kat artmış, böylece mafya örgütlerin yükselen önemi yansıtılmıştı.
- Failler arasında işsizlerin oranı büyük miktarda artmıştı. 1990-1999 yy. onların sayısı %17'den %56'ya büyümüştü.
- Cinayetlerin en büyük kısmı girişimcilik ve siyasi eylemleri ile bağlı değil, günlük yaşam ve aile ilişkilerinde artan gerginlik ile bağlantılıdır.

Grafik 2.1. Rusya'da 1999 Yılındaki Suçların Ana Türlerine Göre Dağılımı

Analiz edilen *İğne, Gülümseme, Çar Katili, Amerkalı Kız Çocuğu, Yıldızlı Gökyüzünün Altındaki Ev, Bir Gün Önce, Prorva, Üç Hikâye, Makarov, Dyuba Dyuba, Aşk Değil, Dansçı Zamanı, Hırsız, Kardeş, Ucubeler ve İnsanlar Hakkında, Sağırlar Ülkesi, Voroşilov Avcısı, Kenar Bölge, Küçük Vera* filmlerinde işlenen çeşitli suçlar gösterilmektedir. Filmlerde temsil edilen suçlar hırsızlık (*Hırsız*), tecavüz (*Aşk Değil, Ucubeler ve İnsanlar Hakkında, Voroşilov Avcısı*), cinayet (*İğne, Çar Katili, Dyuba Dyuba, Kardeş, Ucubeler ve İnsanlar Hakkında*), uyuşturucu kullanım ve satma ile ilgili (*İğne, Aşk Değil*), rüşvet (*Amerkalı Kız Çocuğu*), külhanbeylik (*Makarov*), soygun (*Hırsız, Dyuba Dyuba*), kazaen yaralama (*Küçük Vera*), organize suç eylemleri ve mafya (*Sağırlar Ülkesi, Yıldızlı Gökyüzünün Altındaki Ev, Bir Gün Önce*). Mağdur konumdaki çocuklar (*Çar Katili, Ucubeler ve İnsanlar Hakkında*), genç kızlar (*İğne, Voroşilov Avcısı, Aşk Değil*), genç erkekler (*İğne, Gülümseme, Bir Gün Önce, Dyuba Dyuba, Dansçı Zamanı, Kardeş, Sağırlar Ülkesi, Küçük Vera*), orta yaşlılar (*Çar Katili, Hırsız, Kardeş, Ucubeler ve İnsanlar Hakkında, Kenar Bölge*), yaşlılar (*Yıldızlı Gökyüzünün Altındaki Ev*), aileler (*Çar Katili, Hırsız, Kenar Bölge*). Gençlerin daha çok suç yapılmaya maruz kalması, kadınlara tecavüz etmesi, erkeklerini öldürmesi toplumda nesillerin devam etmemesini ve toplumda kaos durumun oluşmasını belirtmektedir.

Bir Gün Önce... Boretsky ve Negreba kendi filminde 1970'lerde Rusya insancıl aydınlar, "kapıcılar ve bekçiler nesli"nin bir kısmı daha dün antikonformizm ile gurur duymaktaydı altmışcılarının arkasından sıraya girmek istemediği olağan reformların daha çok kaba vadilere geçmişti. Kolaylıkla sanki böyle gerektiği gibi tabii suçluluğa geçmişti. Herhalde, ona tehlikeli bir mesafede bulunmuş, o kadar tehlikeli ki sonra başkasının oyuna karışıp ölmüştü. Daha doğrusu, filmdeki kahramanları can vermişti. *Bir Gün Önce...* Moskova'daki vizyonlarda tam darbe zamanında çıktığına göre darbeye tesadüfi yorum olarak algılanabilmekteydi (Şemyakov, 2007: 69 -75).

Tebessüm filminde sokak kızı gerçekleşmemiş ihtiraslar altında maruz kalan "onanist"i hedef olarak seçmiş ve tecavüz etmiş gibi suçlamış. Kız kalın kafalı eşkıya Tolik'i getirmiştir. Tolik "onanist"ten, yapmadığı günah için unutulmuş döviz kuruna göre para istiyor, onunla alay ediyor, alenen soyunuyor. Şiddet eylemleriyle yıldırılmış olduğundan dolayı "onanist" akıl hastanesine kaldırılmış (Şepotinnik, 2007: 35-41).

Amerikalı Kız Çocuğu filminde hapiste olduğu zaman babası eski rus alışkanlığı ile polise buruşuk kâğıt parasını vererek yardımı istemektedir. Anya bunu utanç ve üzüntü ile gözlemlemektedir (Donets, 2006: 563-564).

Makarov filmindeki değişen hisleri ve kaderi belirten olaylar tek bir konstantın, "Makarov", silahın etrafında dönmektedir. Şair Makarov bir raslantı sonucu olarak onda olduğu tüm parayı vererek bu silahı almıştır. Silah hikâyenin eksiksiz kahramanı olmaktadır.

Hotinenko filminde silah bir işaret değildir. Onun kendi ruhu vardır. O kendi şairinde kök salıp yerleşmekte, ya kalbi, ya da mide ile çağrıştırmakta, sonra şiir kitabında saklamış ve o şairinin bilinçaltına yerleşmektedir. Silah kendi hayatını yaşamaktadır. Yönetmen tarafından sunulan paradoks açıktır. Silah olan herkes bilmektedir ki hedefi tutturma mahareti ve deneyimi yeterli değildir. Silah sizin parçanız olmalı, ek bir organ olarak, ellerde olduğu gibi kullanmayı öğrenmek gerekmektedir. Filmdeki olayında ise ters bir değişim olmakta, silahın parçası şair olmaktadır. Silah onu köleleştirmektedir.

Makarov "Makarov" inatla tahribe yönelik bildiğini okumaktadır.

Dilbilim ile benzerliğinde, kurşun bir mesaj olmaktadır. Tabi silahın kendisi her zaman diyalog için hazır, hatta onun için yaratılmıştır.

Hotinenko oldukça felsefî bir durumu bulmayı başarmıştır. Silah (ölümü değil, ölümün olanaklı bir provokatör aracı olarak) ve yaşam, sadece bu iki form birbirlerine karşı olduğu, iki "kültürün diyalogu"dur. Bu bakış açısından uzak olmayan geçmişi pembeleştirmiş olmaktadır.

Bugünkü anonim dünyayı tanımış olduk. İşte burada "sıradan insanlar" amacı olmakta ve kimse bombalama için sorumluluğu almamaktadır, burada onur kavramı yoktu.

Silah ile konuşmanın anlamı kalmamıştır. O kendi kendine yaşamakta ve hayatlarını çevirmektedir.

Filmin sonunda insan ve silah arasındaki ilişkinin metaforik bir imajı sunulmuştur. Kahraman kendini bir bağıdaki fişek olarak onun gibi fişek insanların dizisinde görmektedir. Tetiğe basılmakta ve başka bir anonim uzaya ateş edilmektedir. Yavaş

yavaş "Rus şiir kaynağı"nın sırası da gelmektedir (Kiselev, 2007: 95-99, Toporov, 2006: 248-249).

2.1.1.1. Narkomani¹³

Rusya'da 90'larda uyuşturucu problemi önceden görünmeyen ölçüde fazlalaşmıştır. Ülkeye ithal edilen uyuşturucu çoğalmıştır. Bunun sonuçları Rusya için çok ağır olmuştur:

1. 1991 -2000 yıllarında uyuşturucu kullanan insan sayısı kat kat artmıştır.
2. Uyuşturucu kaçaklığına bağlı olan suç oranı artmıştır (1990-2000 yıllarında yaklaşık 15 kat).
3. HIV, Hepatit B ve C ile hasta olan vatandaşların sayısı artmıştır.
4. Her yıl, uyuşturucu kullanılmasından dolayı on binlerce genç ölmektedir.
5. Uyuşturucuya çocuklar ve ergenler bağımlı olmuştur.
6. Narkomani artık salt alt tabakalara, yoksul, asosyal ve antisosyal gruplara ait olan bir niteliği değil, uyuşturucu kullanan arasında Yeni Ruslar¹⁴, ticaret alanında çalışanlar, zengin ailelerin çocukları vs. vardır.
7. Sağlıklarında ağır farklılıklar olarak doğan bebeklerin sayısı artmıştır.

İzlenen filmler arasında dört filmde *İğne*, *Bir Gün Önce*, *Kardeş*, *Blokaj Yeri* uyuşturucu kullandığını göstermektedir. İki filmde kadın uyuşturucu kullanmakta (*İğne*, *Kardeş*) ve üçünde de erkek (*Bir Gün Önce*, *Kardeş*, *Blokaj Yeri*). Uyuşturucu kullanan insanlar 19-35 yaş arasındaki gençlerdir. Böylece yönetmenler ilk önce gençlerin bu problemin tehdit altında kaldığına vurgu yapmaktadır. Tüm filmlerin sonu çaresiz ya da hazindir. Kahramanın geleceği ölüm ile bitmekte ya da tekrar uyuşturucu kullanmaya dönmektedir. Yöntemlerinin narkomaninin iflah olmayan bir hastalık olduğuna iddia etmektedir.

İğne filminin ana problemi narkomanidir. Yurduna, Alma-Ata'ya yerli hırsızdan kendi parasını almak için giden siyah kıyafetli Moro'nun hikâyesidir. Hemşire olarak çalışan ve eskiden sevdiği kızı, çalışma arkadaşı tarafından uyuşturucuya alıştırdığını

¹³ Yunanca *narke* donakalmışlık, uyku ve *mania* tutku, çekim

¹⁴ Kendi servetini 1990'larında yapmış olan Rusya'daki sosyal sınıfın temsilcilerine denilen bir klişedir. Sovyet Birliğinin çöküşünden sonra ortaya çıkmış yeni tip girişimciler. Etnik anlamda tüm yeni ruslar Rus değildir.

öğrenmiştir. "İnsanlar iki kategoriye ayrılır. Birileri borular üzerinde oturur, diğerlerine ise para lazımdır. Borular üzerinde sen oturmaktasın". İşler işte bu durumda. Bazıları oturur. Başkaları ihtiyaç duyar. Bu hikâye, geçen yüzyılda Alma-Ata'nın bir mahallesinde gerçekleşmekte. *İğne* çağını teşhir eden bir belge olmuştur. Şimdiye kadar bilinmeyen bir yarayı gösteren ve o zaman başlayan "bitkisel" ve "kimyasal" iki kültürün çatışmasının bir kroniği olmuştur. Özel hikâye örneğinde Kazak bozkırlarının bitkisel zenginliğinin doğal ve meditative varlığın, çılgın ama aslında zararsız "boshetunmay"¹⁵ (filmde kırmızı gözlü değerli polenin toplayıcısı hızla giden drezin ile timsali) yerine tıbbi "cam"ınin korkutucu dünyayı, ağır bağımlılıkların ve onlarla bağlı kaçınılmaz meta-para ilişkilerin geldiği gösterilmektedir. Susuzluktan halsiz olan drezinin sürücüsü, bitki suya değiştirmektedir. Beyaz ölüm müteahhitleri getirdiği ilaca daha yüksek bir fiyat istemekteydi, istediğini alamadığı sürece başka bir bıçak dilene geçmekteydi (Rostotsky, 2007: 10-13).

2.1.1.2. Hakları Kendi Gücüyle Savunma

Sovyet sonrası Rus toplumunda olan süreçler bazen kontrol edilememekte olan genel sosyal gerginliğin ve şiddetin sürekli büyüdüğünü kanıtlamaktadır. Rusya'da toplumsal ilişkilerin kendini düzenleme bozukluğunun çarpıcı bir örneği de linç etme fenomenidir. Linç etme, iktidar organlarının haberdar olmadan ortaya çıkarılmış ya da yapmış olduğu sanılan herhangi bir suçtan dolayı insana cezasının verilmesidir.

90'larda bu fenomenin yaygın olma nedenleri:

Devlet ve siyasal

- İrtişanın yükselmesi
- Siyasi ve devlet iktidarların suç örgütleri ile bağlı olması

Rus vatandaşların, devlet iktidarının temsilcilerinin ve siyasetin suç örgütleri ile kaynaşması olaylarının ortaya çıkması, Rusların sosyal adaletin ve devlet örgütlerinin dürüst olmadığını düşündürmektedir. Bundan dolayı kendi problemlerini yasa dışı olan yöntemleri kullanarak çözme hakkını kendilerinde görmektedir.

Yönetimsel ve yönetim nedenleri

¹⁵ Kazakistan'daki 80'lerin sonunda esrarın ismi

- Yönetim alanında bürokrasi
- İktidarın ve devlet organlarının temsilcilerinin bazı sosyal grupların problemleri çözmesine önyargılı veya seçici davranış (mesela düşük geliri olan ya da azınlıklar grupları)

Kolluk kuruluşunun etkinliğine bağlı olan nedenler

- Kolluk kuruluşlarının cinayetin failini bulmada ve soruşturma yapmada düşük etkinliği
- Mağdur kalanlarının haklarını ve çıkarlarını koruyan etkin sistemin olamaması.
- Mahkeme kararlarını kabul etmemesi

Böylece Rusya'da, olumsuz sosyal olaylar karşısında linç etme yeterince yaygınlaşmaktadır.

Hakları Kendi Gücüyle Savunma problemi *Kenar Bölge* ve *Voroşilov Avcısı* filmlerinde görülmüştür. Analiz edilen filmlerde kendi haklarını savunmak zorunda bırakılmış insanlar düşük gelirli grubun temsilcileridir; *Kenar Bölge* filmindeki köylüler, *Voroşilov Avcısı* fiminde ise kız torununu yetiştiren emekli dedesi buna örnek olarak gösterilebilir. Yönetmenlere göre ülkede zaten zor konumda olan grupların haklarına ihlal edildiği zaman, iktidar organlar tarafından bu grupların haklarının savunulacağını ortaya koyulmaktadır. Bu grupların insanları inisiyatifi ele alarak, linç etme yoluyla kendi haklarını savunabilir ve onların haklarına aykırı davranışları cezalandırabilmektedir. Bu yolun ne kadar kötü olursa olsun başka çare olmadığını ortaya koymaktadır.

Kenar Bölge eserinin yaratıcısı geçmişe gerekli önem vermiş, geçmişin bugünkü ve gelecekteki kudreti ve değerini alay öğeleriyle olsa bile sakin bir şerefle ve "büyük otuzlar"ın epik nefesini ihya ederek iddia etmektedir. Bu, toprakları "bilinmeyen biri" tarafından satılan köylülerin hakkını bulmak amacıyla taşradan başkente gidişinin epik panomasıdır.

Yol, onları eski başkandan, ilçe merkezindeki kooperatif görevlisine, bölge merkezindeki bölge komitesi görevlisine götürüp "ana zalim"in (Viktor Stepanov) petrolle tıka basa doldurulmuş odasında bitmektedir.

Neticede onlar arkalarında Moskova'nın alev alev yanan maketini bırakıp (ateş sadece Kremlin'i dört taraftan kucaklamış ancak ona kıyamamıştır) yeniden kazandıkları toprakları Nuh zamanından kalma olmasına rağmen estetikçe güzel tarım araçlarıyla tatlılıkla işlemeye dönmekteler.

Onların yolculuğu çeşitli sinemavari mitlerle doludur. Basit halkın kudreti ve fedakârlığı, iç savaş kahramanları, "baltamacılar"la savaşımın gerginliği ve barışçı yaratıcı emeğinin final güzelliği. Geçmişin değerlerinin bugünün sefahatine karşı kanlı zaferi yeni kült için kaynak olmaktadır. Yüksek sanatsal niteliğin programlı politik muhalefeti ve zor erişilirliği yaşamın zalimce davranışlarının eşlik ettiği olumsuz taraflarının "hazırladığı" zemine düşmektedir.

İrrasyonel vahşi kahramanın aynı özellikleri taşıyan gerçeklikle mücadele etmesi gigantomani misalidir. Kanlı kurnaz ve muazzam. Kahraman kendi hayatını, "hakkı olan"ı kötü olan "başkasını"ndan korumakta ve hümanizm tarafından tutulmayıp kötülüğü içinde boğmaktadır.

Bir taraftan filmin karakterleri folklor eposunun kanunlarına göre yaşamaktalar. Bunun için tüm bu "yoklayarak soruşturarak öğrenme"ler ve "işe dalma"lar, bundan, insanların doğdukları ve kaybetmelerinin ölüme eşit olduğu toprakla ortak yaşamadan kaynaklanmaktadır. Bunun için iş ilerledikçe ana kahraman yerine sobanın üstünde yatan Panka yiğit çıkmaktadır. Panka kendisinden yaş olarak daha büyük arkadaşlarının düzenli önderliği altında inisiyasyondan geçmektedir. Mağlup düşmanın başını kesmekte, Oligark Koschei'in inine ulaşip onu siyah kanda boğarak aynı inde ateşe vermektedir. Öte yandan "köylülerin haklarını aramaya gitmesi" konusunun arkasından tüm aydın ütöpleri sürüklenmektedir. Başkaldıran "anlamsız ve amansız" halkı aynı derecede hayran hayran seyreden eğitimcilerden narodniklere (halkçılara) kadar herkes halk hümanizmi bilmemekte ama buna karşılık doğruyu görmekte, ancak doğruyu aramaktadır. Üçüncü taraftan film, halkın mason dünya hâkimiyeti özleminde "toplumsal" toprakları yağmalamasıyla suçlanan özelleştirmecilere karşı perestroyka sonrası öfke dalgası yansıtılmaktadır. Dördüncü taraftan, çiftçilerin topraklarını kalleşçe ele geçiren petrol magnatıyla mücadele ettiğini anlatan bu hikâye, onun kendi arketipleri, sert görsel nomenklatürü olmakla beraber coşku ve ideolojiyle dolu olan Stalin sinemacılığı diliyle aktarılmıştır. Bu noktada Lutsik'in istihkar ettiği

postmodernizm hakkını (istediğini) almaktadır (Graçeva, 2006: 405-406, Razlogov, 2007: 147-149).

Voroşilov Avcısı eski muharibin kız torununun ırzına geçen alçaklardan, polisin ve savcılığın çaresizliklerini ve satılmışlıklarını ortaya koyduktan sonra (zorbalar "yeni Ruslar" ve evlatları kategorisindenler) kendisi azgınlıkla ve amansızca intikamını almaktadır. Bu yalnız hikâye sembolik olarak tasarlanıp çekilmiştir: bu, yaratıcıyla kahramanının 1990 yıllarının yaşama şartlarını kahretmesidir. Hikâye gerçekte bu şekilde algılanmaktadır (Toporov, 2006: 425).

2.1.2. Kitle Kültürü

XX. yüzyılda Rus toplumunun yaşadığı dönüşümlerin bir sonucu olarak kitle kültürü ile karşılaşma şoku ortaya çıkmıştır. Kültürel değerlerin dönüşümü, ön plana yararın ve karşılıklı talebin değerlerini çıkarmaktadır. Taleb olmayanların var olmaya hakkı yoktur. Protestantizm için bu doğal, ama Rus manevi tecrübesi ve zihniyeti için gayritabiidir. Rusya'daki bugünkü durumun dramatiği geleneksel Rus-Sovyet manevi tecrübesin piyasa dışı hatta piyasa karşı olmasıdır. Başka bir problem yeni bilgisayar ve enformasyon kültürü dar bir çevrede mal edilmiştir. Sonuncu olarak yerli kitle kültürü sosyal iddiaların seviyesini gerçekte olduğundan yüksek oluşturmaktadır, fakat onlar nüfusun gerçek gelirlerin yükselmesi ile desteklememektedir. Böylece kitle kültürü onun en önemli işlevi, yaşamın değişen koşullara bireyin sosyal adapte etmesini, yapmamaktadır. Durum, bugünkü Rus kültürünün değerlerin net kodunun olmadığından daha da kötüleşmektedir. Rus toplumu kitle kültürünün karşısında korunmasız kalmıştır. Dış ülkelerin çoğunda sosyalleşmenin, sivil toplumun kurumsallaşmış, sabit formları vardır. Bu bireye formal olsa da din kurumu, belediye özyönetimi, meslek korporatif üzerinden kimliğini belirtmek için belli başlı noktaları vermektedir. Fakat Sovyet sonrasında yaşayan insan bundan mahrum kalmıştır. Perestroyka ve sonraki reformları kültür politikasının olmadığı süreçte gerçekleşmekteydi. Bu durumda basit eğlence, Batı kitle kültürü yerli piyasada rekabetsiz olunca boşluğu doldurmuştur. Manevi değerlerin yok olmasında popüler kültür avantajlı koşullardaydı.

Sovyet sonrası sinemaya da kitle kültürü yansımaktadır (*İğne, Aşk değil, Urga, Aşk Toprağı, Totaliter Romani, Ucubeler ve İnsanlar Kakkında*). *Aşk Değil* filminin kız

kahramanı popüler kültürün yıldızı Marilyn Monroe'yu putlaştırmaktadır. *İğne*'de Pepsi-Cola, kot pantolon, reklam gibi kitle kültürün sembolleri günlük Rus hayatının bir parçası olduğunu göstermektedir. *Urga*, *Aşk Toprağı* filminde kitle kültürünün araçları ve malzemeleri geleneksel değerlerini tehlikeye soktuğu düşüncesi taşımaktadır. *Ucubeler ve İnsanlar hakkında* pornografî, ailelerin saadetini yok etmekte ve insanların ucubelere dönüştürmesini sağlamaktadır.

İğne, sinemasal olmasına rağmen "gerçek" hayat sahneden kaybolmamıştır. O kendini "soundtrack"te sürekli kitle iletişim aracılığıyla duyurulmaktadır. Gençlik alt kültürdeki "yıpranmış" kot pantolon ve barlardaki masalarda bol bol kaçak olmayan Pepsi-Cola'lar ile kendini belli etmektedir. Bu hayat için Moro'nun kendi cevabı hazırmış öne çıkardığı orta parmak. Kesinlikle bir videodan gözetlenmiş bu el işareti (o zamanlarda herkes tarafından anlaşılmayan) açıkçası neyi neye ihsas ettiğini göstermektedir. Tavrını ifade eden ancak korumayan işareti (Rostotsky, 2007: 10-13).

Urga,¹⁶ *Aşk Toprağı* filminde bozkırın ortasında duran televizyon uzaylı gemi gibi görünmekte ve gerçekten onun siyah ekranından yakında tabiatı, ulusal kimliği, yüzyıllık yaşam biçimini, gerçeklik hissini, insanın onurunu yok eden terminatörler çıkacak. Eski iyi dünya ortadan kalkma tehlikesinde ve bozkırında ölümün bir habercisi olarak, kronik bir sarhoş olan moğol sallana sallana yürümektedir. O boş şişe, Sylvester Stallone'nin portresi gibi "kara işaretler" bırakmaktadır. Ama çocuklar ve hayvanlar hala ilk yaratılış günlerinin tatlı kokusunu saklamış ve bebeğin kirli yüzünde güneşin ışığı gibi varlığın zevki ile ışıdamaktadır (Gorelov, 2007: 56-57).

2.1.3. Toplumun Değişimi ve Toplumun Depresyon Hali

Sosyal durum hızla değişmişti. Ne toplum, ne nüfus yeni ekonomik ve sosyal koşullara adapte olamamaktaydı. Çoğu ailelerin yoksullaşma süreçleri, sosyal statünün ve hayatta kalma olasılıklarını kaybetme korkusu, insanların kitle nevrozuna, sosyal dezadaptasyonuna yol açmıştı. Bunların sonucu olarak hastalıklar, ölümler ve marjinal çevreler artış göstermiştir. Ülkede kaos durumu, hükümetin güçsüzlüğü ve yönetim sisteminin iflası sonucu olarak insanlarda ezginlik hali ve bu durumdan çıkılamaz bir his oluşmaktadır. Kendi faaliyetlerinin anlamı, daha iyi çalışmak, düzeni ve disiplini

¹⁶ Moğollar bozkırda cinsel ilişkiye girince onları hiç kimsenin rahatsız etmemesi için toprağa koyulan uyarı sopa

korumak hevesi yok olmaktadır. İlgisizlik ve hatta sorumsuz tavrı yaygın olan olaylar olmuştur. Sovyet sonrası kültürde uzun zamandan beri ilk defa kendi haline bırakılmış insanın durumu sosyao-kültür ve psikolojik krizi olarak nitelenebilmektedir. Alışmış dünyanın çöküşü, sabit sosyal statünün kaybedilmesine Rusların çoğusu hazır değildi. Sivil toplumun içinde bu krizi sosyal tabaka değerlerinin dezorientasyonunda, ahlaki kuralların değişiminde kendini göstermişti. Sovyet zamanında oluşturmuş insanların “komün” psikolojisi Batı değerleri ve piyasa reformları ile bağdaşmaz olduğunu ortaya çıkarmıştı.

Analiz edilen *Armavir*, *Cennet Bulutu*, *Aralık İçin Müzik*, *Barabaniada* filmlerinde toplumsal değişim ve toplumun depresyon hali sorunu gösterilmektedir. Depresyon halindeki kitle, gençler (*Cennet Bulutu*, *Barabaniada*, *Aralık İçin Müzik*) ve orta yaşlılardır (*Aralık İçin Müzik*, *Armavir*). Gençler ve orta yaşlılar faal nüfusun çoğusunu oluşturmaktadır. Bu grupların depresyon halinde olması, ülke nüfusunun büyük bir kısmının çalışma disiplinini ve düzenini koruma isteğini yok etmiştir. Zaten kaosta olan ülkenin durumu daha da kötüleşecektir. Yönetmenler Rusya’da oluşmuş duruma kötümser bakmakta ve bu durumdan kurtulmayı yakın zamanda görmemektedir.

1990 yılında, darbeden bir gün önce *Armavir*’i bitirmiş olan yönetmen toplumu uyarıyor: biz gemi kazasını geçirdik ve kurtarılanlar bile değişecekler, çoğu sevdiklerini kaybedecekler ve bunları tanıyamayacaklar. İncil kitabında yazıldığı gibi: bizden her kez ölmez, ama her kez değişir.

Uzun süre mutlu yaşadığı yerde, çok büyük güç ile *Armavir*’de mistik şekilde sevdiklerinin, yakınlarının, kendi kendinin ve bütün dünyanın kaybını anlatılıyor. Bu filmin senin ya da benim hakkımızda olduğunu anlatmam gerekiyor mu? Bu film uzun süre yaşadığımız yurdu ve ölümün gerçeğini anlatmaktadır.

Bugünkü bulunduğumuz yerin topyekûn değiştirilmesinden sonra, tahrip edici kuvvetler Perestroyka sonrası insanların üzerine yıkıldı, metro istasyonlarının, sokakların, şehirlerin ve cumhuriyetlerin isimlerinin değiştirilmesinden, muazzam Sovyetler Birliği imparatorluğ’un kaybolmasına kadar, kısacası her şey karıştı.

Gerçeklik öldü-onu anlatan dil öldü. Böyle şeyler tarihte çok defa olmuş, biz de bununla bir anda karşılaştık. Tembel depresyonu oluşturan bir stresli, hala sonu verilmemiş olan ve sık sık farkına varamadan.

Andrey Semyakinin ifadesine göre 1980 bitişi 90'lar zamanı bize "varlıksızlığın tecrübesini" hediye eden zamandı. Yani biz fiziksel olarak vardık, yiyip-içerdik, alışılmış eylemlere devam ederdik, katılırdık, oluşurduk, öforitede bulunup depresyona düşerdik. Ve burada tüm kolektif vücuduyla kara deliğin uçurumuna düşmekteydik. Akıldışıçılık bir patlama oldu. Durum düzelmek üzereyken, başladığımız noktadan çok uzaklara gittiğimizi fark ettik. Perestroykaya yakalanmış, medeni özgürlükler, sansür enstitüsünün çöküşü.

Biz değiştik. Artık otoriter düzene geri dönmek istemiyoruz. Hayat başarılı gibi oldu mu? (Stişova, 2007: 125-131)

Cennet Bulutu 1990'lar istenen değişimleri vadetmekteydi; fakat aynı zamanda onların gerçekleşmeyeceği tehdidini besler olmaktadır. Dostal'in filmi belirsizlik ile gebe karşıtlıkların kızıştığını saptamıştı.

Ücra ve sapa yerin sert toplumsal maskeleri, farklı tiplerin karmaşıklığı küçümsemeyen bu mütevazı filmde kritik dönemin imgesi yakalanmıştı. Bundan dolayı *Cennet Bulutu* kendi zamanı artakalmıştı. Dostal'in kahramanı Pazarların can sıkıntısından ıstırap çektiği hayalperest ve saf adamdır. O "nerede, özellikle ne zaman" günü canlandıran, hayatı çeşitlendiren yağmur yağacağı cevabı olmayan sorusunu kendi kendine sormaktadır.

Asıl palyaço onun kışkırtmaya ve hüznülenerek durmaya, alaylara ve yumruklara dayanma yetenekleri ile gönülsüz kendi makul ortakları yenmiş, istemeyerek günün kahramanı, star – aktör olmuştur. Onlardan hepsi sadece çağır, sadece Uzak Doğu'ya gideceğini yalan söyler ve düşüncesizliğe iter.

Ve üzgün palyaço gitmek zorunda kalmıştı... Onu yolcu etmeye geldiği insanları düş kırıklığına uğratmamak için. İçki alemi kapatmamak için. Onun mobilya ve odasını almaya komşuları hayal kırıklığına uğratmamak için.

İlk başta yaşlı kadın apartmanların girişlerinde sanki sıfır zamanda donmuş olduğu gibi görünmektedir. Başlangıçta Kolya'nın arkadaşı Fedya onu sakinleştirmekte

ve aynı zamanda dalga geçmektedir. "Ben ne olacağının umurunda değilim. Şöyle ya da böyle olsa esasen aynı". Güneş parlağına rağmen manzara rutin üzüntüsü ile doludur; çünkü kaçış yoktur. Meğerki yağmur yağacak. Hava değişimi bu umutla karşısına çıkanlara huzursuz palyaço yapışmaktadır. Ama onun hileleri esnemeler ve sessizlik ile karşılanmaktadır. Gitme hakkında onun raslantısal dil sürçmesi nihayet izlenimi özlemiş tanıdık insanların dikkatini çekmektedir.

Sonra yağmur öncesi toz gibi, uyumuş kalabalığı sonra tekrar uykuya düşmeden uyandırmaktadır. Eğer bir şeyi bekliyorsan ya siklon gelişini ya da yakındakilerin empatisini, fakat hiçbir şey yok, " beklentileri aldatmak " zorundasın, atraksiyonu gerçekliğe dönüştürmelisin. Ve bu anda palyaçoğu bitirecekler, sevgiyle dolu sarhoş gözler ile yola ve son yolculuğına hazırlatacaklar. Odasını boşaltacak ve eşyalarını yağmalayacaklar, sofradan kovacaklar ve gözyaşları ile yolcu edecekler.

Kahramanın kendiliğinden olan "nerede kalmak, konuşmak için birini bulmak, neler yapmak" soruları zamanla sınırlı değil. Bu film "yerini, amacını bulmak zorunda" olan her insan hakkındadır. Ama özellikle 1991 yılında bu filmin çıkışı ile gitmek ya da kalmak, Pazar günü hava tahmini gibi, hayati bir sorundu.

Ancak, filmi ilk bakışta görüldüğü kadar basit değildir. Bu film ülkemizdeki trajik dönemlerini anlatan metafordur. Bütün köyü - Sovyetler Birliği'nin teşhis etmesidir. Yönetmen, SSCB gibi bir form artık var olamaz, böyle bir devlet örgütünün köhneleşmesini ifade eder. Filmin tarihsel zamanı kapı çarptığında sürekli sarsılan 1991 yılındaki takvimi ifade etmektedir. Nikolai Dostal çok bilgece ve ince bir şekilde ülkemizin geleceğini önceden kestirmektedir. Rusya'nın, tıpkı Kolya gibi bilinmeyen yola çıktığının benzerliğini kolayca çizmektedir. Aniden, Kolya'nın gitmesiyle birleşmiş yığınlar gücü, onu acele ettirmekte ve neredeyse kahramanı otobüse bindirmektedir. Onların arka planda Kolya parmağında oynatılan perişan bir kukla gibi görünmektedir. Kolya belirsiz bir geleceğe gitmekte ve umutla ileriye değil arkasına bakmaktadır. Arkasına, nerede eski alışkanlıklar, sevinçler ve anılar kalmıştı. Aynı zamanda ölüm motifinin bir türü günbatımında görünmektedir. O sadece günün sonunu değil aynı zamanda bir dönemin sonunun semgesi olmaktadır. " CCCP — USSR" yazıt ile eski çantası , " küçük hem de temizleyemezsin". Ve Nikolai Dostal'in tahmin ettiği en korkunç şey, Kolya'nın gidişinden sonra bile hiçbir şey değişmeyecektir. Bu kısacık

aktiflik yakında söner, Irina Rozanova oynadığı kahramanı tekrar eski rengini atmış olan tişörtünü giyer ve bankta birbirine sokulup yırtık pırtık elbiseli eski kadınlar oturur. Pererstoyka'dan sonra ülkemiz ile aynı şey oldu, değişimlerin sevincinden sonra aynı yeknesaklık can sıkıcı gelmişti. Hayat daha güzel olmamıştı.

Nikolai Dostal'in filmi geleceği öngörmekten korkutmakta ve şaşırtmaktadır. Film bugüne dek güncel olduğunu söylenmez çünkü hayatın ritmi değişmişti. Ancak hava durumu hakkında sorunlar hala talebinde bulunmakta, insanlar değişimlere aç, yakınlarını uğurlamakta, Yeni Yıl'ında giyinmiş olduğu elbise dolapta plastik torba asılıdır (Abdullaeva, 2007: 20-23).

Aralık İçin Müzik filmin konusunda mühlik belaların tüm takımı mevcuttur. Yönetmenin yaşlıları kırkılık bayanlar ve baylar umutsuzluk, delilik, intihara getiren acı suçluluk hissi ile yobazlar. Hayat boşuna haracanmış, hatalarını düzeltmek ve yaralarını kapatmak artık mümkün değildir. Fakat varlığın felaketleri "geçerken" olmaktadır. Birinin ölümü veya ruhun kırılması – sadece akan gerçekliğin kısacık bir anıdır. Burada, minimalist oyundaki gibi ne kriz ne de gözyaşı düşünülemez. Ve psikoloji kelimesi de romantik anlamında kullanılmaktadır.

"İki fahişe, aylak ve ben alkoliğim" –yeni bir Rus bey evdekilerini böyle karakterize etmektedir. Orta yaşlardaki musullat, intihar sendromu ile yeni türeyen bir zengindir.

Rus Bey eşi ve üvey kızını fahişe olarak adlandırmaktadır. Aylak (ya da daha doğrusu parasal zanaata ilgisiz, onu hor gören) - yeğeni, soyun devamıdır. Başka bir aile bireyi olan muhacir ressam, yurtdışına gitmeden önce aynı anda kadınların ikisi ile cinsel ilişkisini yaşamış. O hayati enerjiyi almak için memleketine dönmüştür. Burada ressam ölümü bulmuş, spontane kriminal arbedenin ateşinde anlamsız ve aptalca hayatını kaybetmiştir. Yeni Rus can sıkıntısından dolayı intihar etmiştir. Yeni türeyen zenginın karısı delilik içine dalar ve gerçekliğin paradokslarından orada kendisine ait sığınağı bulmaktadır. Üvey babasının vesayetini ele geçirmiş ve dişlek iş kızı olmuştur. Yeğeni - ressam ve müzisyendir ve bağımsız olarak kendi sanat projelerini yürütmektedir. Aile sponsorluğunun yardımını kullanmadan "Aralık için Müzik" kasedini çıkartmıştır. Yazar, kendi kuşağının temsilcilerine fazla hoşgörü

göstermemektedir. Konusunun mantığına göre onların ana görevi – yaşamaya daha dirençli olan nesile yol açmaktır.

Nesiller ve dönemlerin değişimi doğal olarak kaçınılmazdır. Ama bazı anlarda bu ağırlı, ıstırap verici süreç olarak algılanmaktadır. Bu tarihin değişimdeki günlerinde olmaktadır (Anaşkin, 2006: 584-585).

Barabaniada kahramanı kendi dertlerinden, hayatından bıkmış, intihar etmeye karar vermiştir. Bir ağaca ip bağlayıp, boynuna ilmik geçirip, trampet üzerine çıkmış ve kendini itelemiştir. Boğulmaya ve ölüm öncesi azabı geçirmeye başladığı zaman o fikrini değiştirmiş ve yaşamaya devam etmeye karar vermiştir. Ama artık ilmikten çıkamıyor. Ölmeyi istememekte ama nasıl kurtulacağını da bilmemektedir (bugün ki herkesin durumu böyle değil mi?). Ve zavallı kahramanımız ilmikte debelenmekte ve kıvrınmaktadır. Ve o zaman trampet ona yavaş yavaş yaklaşmaya başlamaktadır, bunun sebebi intihara yardım etmektir. Ama kendi karakteristik özelliğinden dolayı bunu dalga geçerek yapmaktadır. Trampet ya yardım etmekte ya da geriye yuvarlanmaktadır. Sanki cezalandırmakta ve "bir ders" vermektedir. Ve böyle bir salıncak devam etmekteydi. Can verir? Kurtulur? Can verir? Kurtulur?

Neşesiz bir mizah...

Tıpkı 90'lardaki Rusya gibi.

Ama Rusya bu ölümcül ilmikten kurtulmayı çok ister..." (Fomin, 2007: 105-113, Graçeva, 2006: 209-211).

2.1.4. Sosyal Roller ve Sosyal Değerlerin Değişimi

Sovyet toplumunda ekonomik sınıflar tam olarak yoktu. Devlet mülkü koşullarında ekonomik sınıfın ana belirtisi mülke ilişkisi bulunmamaktadır. Sovyet toplumunda sosyal sınıflar iktidar hiyerarşideki yerine göre üleştirilmekteydi.

- Egemen çevreleri
- Uygulayıcı bürokrati
- Çalışan proleterleri – işçiler, memurlar, kolektif çiftliklerde çalışanlar vs.

Sovyet sonrası Rusya’da iktidar, zenginlik, eğitim, emeğin karakterine göre bu grupları ayrılabilir:

- Egemen grubu (siyasetçiler ve finansiyeler)
- “Yeni Ruslar” (yeni Rus burjuvazi)
- Küçük burjuvazi (girişimciler, çiftlik sahipleri, yurtdışında mal satın alıp Rusya’da satanlar)
- Üretimde çalışanlar
- Entelektüel emeğin çalışanları
- Köylüler vs

Sovyet sonrası Rusya’da sosyal tabakalar ve sınıflar arasında sosyal hareketlik yükseldi. Perestroyka, sonrası toplumun sosyal yapısına prensip değişimleri getirmişti. Gerçekleşmiş dönüşümlerin sonucu olarak toplumun sınıf, mesleki ve sosyal yapısı değişmişti.

90’ların toplumunda kişi bir an zengin olabilmekteydi. Fakat kendi işini kurarak değil, önceden devlete ait mülküne el koyarak. Devlet mülkünün açık açık çalınması herkesin zengin olmasına yol açmaktaydı. Bu yüzden Rusya toplumunda küstah, güçlü kişi olma fikri hakimdi.

Sovyet sonrası toplum burjuva bir toplumdur fakat bu tam olarak biçimlendirilememişti. Bu toplumun doğuşuna büyük sınıf mücadelesi yol açmıştı. Bu mücadelesinin sonucu olarak işçilerin ve aydınların iktidarı yok olmuş ve burjuvazi en iyi konumu almıştı. 90’ların başında dünkü parti görevlisi büyük sermayeci ve sokaktaki haydut sayın burjuvazi olabilmekteydi.

1990’ların başında kitle bilincinde “yasa ile yasaklanmış olmayan her şey mümkün”, “vicdana göre değil, yasaya göre yaşamak gerekmede”, “en önemli olan paradır ve bu para nasıl elde edilmiş bir önemi yok” düşüncesiyle ahlak kurallarına uygunmuş gibi fikirler oluşmaya başlamıştır. Olumsuz davranışlar örneğin çekiciliği yükselmekteydi. En başarılı insanların büyük kısmı kendi servetini yasaya ve ahlaki kurallara aykırı davranarak yapmıştı. Ve artık onların geçmişinin önemi yoktu, onlar saygıdeğer iş adamlarıydı. Ahlaki kontrolün sosyal kuruluşların rölü olan Parti ve Komsomol örgütleri, Halk Kontrolü vs ortadan kaldırılmıştı. Tüm eksikliklerine rağmen

bu kurumlar önemli derecede ahlakın kontrolü ve korunması işlevini yapmaktaydı. Sovyet'teki aşırı kurallaşmanın yerine anomi, ahlaki kurallar yapısının yıkılması ve bir biri ile uyum sağlaması gelmişti. Sovyet sonrasında ülkeye yayılmış olan manevi kriz komünizm ve komünist ideolojisinin krizi idi. Evrenselleşme sürecinin etkisi ile Sovyet sonrası toplumunda değerlerin krizi şiddetlenmişti. Biçimsizleşmiş değerlerin alanını Batı kitle kültürünün değerleri hızla doldurmuştu. Ortaya zor durum çıkmıştı, aynı zamanda birbirine tam karşıt değerler ve görüşler işlemekteydi.

Çalışma kapsamında izlenen filmler arasında *Yolcu İçin Oyun*, *Dansçı Zamanı*, *Sağırlar Ülkesi*, *Makarov*, *Paris'e Giden Pencere*, *Küçük Vera*, *Urga*, *Aşk Toprağı* sosyal rollerin ve sosyal değerlerin değişim problemini temsil etmektedir. Sovyet zamanında iyi bir sosyal konumunda olan "dürüst" kişiler (*Yolcu İçin Oyun*, *Dansçı Zamanı*, *Makarov*, *Paris'e Giden Pencere*) Sovyet sonrası Rusya'da olmuş dönüşümlerin sonucu olarak farklı yolları seçmektedirler. Örneğin; para peşinden koşmak ve kendi prensiplerinden vazgeçmek (*Yolcu İçin Oyun*), toplumundaki rolünü kaybetmek fakat kendi prensiplerinin sahibi olmak (*Dansçı Zamanı*), ülkede olmuş dönüşümlerin sürecinde eski sosyal konumu kaybedip, yeni koşullarda yaşamaya çalışmak (*Makarov*, *Paris'e Giden Penceresi*). *Sağırlar Ülkesi*, *Yolcu İçin Oyun*, *Paris'e Giden Pencere*, *Küçük Vera*, *Makarov*, *Urga*, *Aşk Toprağı* filmlerinde toplumda sosyal değerlerin dönüşümünün problemi temsil edilmektedir. Sovyet Birliğinde saygıdeğer, onurlu ve maddi durumu iyi olan öğretmen ve şair meslekleri (*Paris'e Giden Pencere*, *Makarov*) önemini yitirmişti. Kar getirmeyen ve talep edilmeyenin var olmaya hakkı yoktur. Bu mesleklerde çalışanların maaşı artık bir satıcının maaşından daha düşük olmuştur. Geçmişte önemli ve değerli olan ahlaki kuralların, ailelerin, sevginin, arladaşlığın yerini para almaktadır (*Yolcu İçin Oyun*, *Sağırlar Ülkesi*, *Küçük Vera*). Yeni koşullarda herkes hayatta kalmak için seçim yapmaktaydı ve bazıları için bu seçim insanlığın unutulmasıydı.

Yolcu İçin Oyun filminin değerli olan kısmı Sovyet değerlerinin mutasyonlarını yansıtmaktadır. Doksanlar hakkında öyle açıkça anlatıyor ki hiçbir edebiyat, tiyatro ya da sinema Sovyet değerlerinin mutasyonlarını ifade etmemişti.

Aleksandr Mindadze ve Vadim Abdrashitov on yıllık roller değişimini araştırıyorlar ve toplumu bir arzuların alış- veriş pazarı olarak görmeyi öneriyorlar.

Igor Livanovun 43 yasındaki iş adamı Nikolay'ı oynamaktadır. Bu kahraman Sovyet iktidarında, 1979-1986 yıllar arasında hapiste yattı, sağlığını kaybetti, «Batya» lakaplı canıyla arkadaş oldu. Mükemmel oyuncunun psikofiziği izleyiciye bu efsaneye film boyunca inanmaya fırsat vermemekte. Meğerse Nikolay cani'yı ve Sovyet sonrası kayıt dışı ekonomik işlerle uğraşan milyoner – intikam alan kişiyi oynadığını saklamıyor. 1990'lar sosyal rollerin değişim çağıdır. Çok hızlı deformasyonların zamanıdır. Rollerin bölünmesini radikal çağıdır. Film bu dönüşümleri araştırmaktadır. Filmin temel motifini Oleg ve onun genç eşi Marina'nın ilk repliklerinde görmekteyiz. "Sen ye Oleg, çok konuşma! Yemek güzel, acaba onlar nereden yemeği almıştı" iç kompleksleri olan ve aynı zamanda kavgacı eşine Oleg diye hitap etti. Az sonra anlaşılıyor ki Oleg kondüktör olmadan önce savcıydı ve o Nikolay'ı ekonomik suç işlediğinden dolayı hapse atmıştı.

İşte budur: Oleg kondüktör değildir! O, rolünü kendi iradesiyle değiştirmemiştir. Biz kendimizi Oleg ile kendi edinimler ve kayıplarımızın hesabını yaparak, kendi özdeşliğimizi sınayarak kıyaslamaya başlamaktayız. O dar akıllı adamın ardından kendimize de "Kendimiz "yolun kenarı"nda mıyız yoksa "yol"da mıyız" diye sormaktayız. Ya onun özü "savcı" olmak değil, "kondüktör" olmaktır? Oleg'in Sovyetler zamanındaki rolü tabiatın hatası, şimdiki sosyal şaşkınlığı ise onun optimal konumudur. Oleg mi Nikolay mı haklıdır? Onlardan hangisi neticede yenmiştir? Bu iki adamdan hangisi sosyal birinciliğe layıktır? Ben, seyirci olarak hangisinin yerinde olmayı isterdim? Müthiş hasar görmüş, yavaş yavaş mide ağrılarından ve hazımsızlıktan ölmekte olan Nikolay'ın yerinde mi? Ya da iktidarda olan önceden ve şimdi "resmi dürüst", olma imkanına sahip olmasına. Ve halen bu imkandan yararlanabilmesine rağmen nedense bu dürüstlüğü maceracılığa değişen, düşmanı Nikolay için yaptığı tehlikeli işine, önüne ilk çıkan fahişe ve kendisinin bıkip kırdığı eşinin kaçmasına sevinen Oleg'in yerinde mi? Film kültürlü seyirciyi bu psikolojik işe sürüklemekte, sosyal tabiatı farklı olan seyirciler ise ...*Oyun*'u doğal olarak izlemeyeceklerdir çünkü onlar için başka sorular güncel ve mühimdir. Onların anlık analitik kapasiteyi ve akıbeti değiştirmeye sosyal imkanları yoktur. Film aydın kültürlü seyircinin iç sahnesinde olup bitenleri kaçınılmaz bir biçimde çeşitli şahıslarla göstermektedir. Sigmund Freud'in ifade ettiği gibi geçmiş, bugün ve gelecek bilinçsiz arzusunun kesiksiz çizgisinde yerleşmektedir. Ustaca işlenmiş konu, bir deniz kıyısındaki kasabaya dolaysız bir

şekilde tahayyül ettiğimizin yansımasıdır. Örneğin, Oleg yeni gerçeklikte itibarlı konumunu kaybetmiş ve çiçek satıcılığı yapmak zorunda kalmış olan eski karısının maddi isteklerini kahramanca çürütmekteydi. Böylelikle stoacılık "prensiplere" bağımlılığından dolayı Oleg seyircinin beğenisini kazanmıştır. Fakat bir müddet sonra Oleg önüne ilk çıkan kiracı fahişe İna'yla zevkle ilişkiye girmekte, karısına ise kolaylıkla son "elveda"sını demektedir. Sarsılmaz Oleg Nikolay'a pişmanlık duymadığını, aksine mutluluğa yakın duyguyu hissettiğini itiraf etmiştir. Meğer Oleg'in beyan ettiği "istiyorum!" onun bilinçaltında gerçekleşme umudu olmaksızın saklanmaktaymış fakat ilk münasip anda dışarıya çıkmış ve konunun (olaylar zincirinin) statüsünü bozmuştur.

Oleg, İna'nın sefaletten yorulmuş ve kendi bezirganca "istiyorum!"u olan Tambovlu müzik öğretmeni olduğunu fazla düşünmemektedir. İna, Oleg'in yeni nesil zengin, mağaza sahibi olduğunu sanmakta ve kendi hayallerinin peşinde olup oyunu sürdürmektedir. Mağaza konusunda onu aldatan Nikolay birden bire İna'yla Oleg'in birbirini bulduğuna, onların ilişkilerinin samimi olduğuna, aşkın mümkün olduğuna inanmıştır. Bu, para yerine candanlığı arzulayan Nikolay'ın olağan "istiyorum!"dur. Duygulanmış Nikolay başkalarının ilişkisini kurtarmaktan ziyade kendi hayalleri ve ülkülerini kurtarmak için Oleg "sipariş"ini iptal ettirmiş, "Batya"yı (Baba'yı) polise teslim etmiştir. Ama belki İna değişmiş ve onun bezirganca "konfor istiyorum"u "hain olmayan aşkı istiyorum"a dönüşmüştür? Seyircinin buna inandığı an İna seyircinin hayallerinden daha basit biri çıkıp yoksul Oleg'i kovmaktadır... *Yolcu İçin Oyun* eşsiz bir eserdir. O, topluluğu sonsuz hayal alış-verişinin gerçekleştiği bir nevi pazar olarak, düşler, yanılsamalar, kendini aldatmalar, yanılgılar ve elbette şöhret düşkünlüğü fuarı olarak algılamayı sunmaktadır. Böylece, gerçeklik hayalle hayal tahakkukunun trajik uyuşmazlığı, çarşı yaygarası, yalancı kaderle başarısız kalmaya mahkum olan pazarlık olarak algılanmakta, dramatizmin öznel karakteri öne sürülmektedir (Mantsov, 2006: 554-555).

Dansçı Zamanı ayniyetin topyekün krizi. "İyi" ve "kötü" kavramlarının anlamları müphemleşmiştir. 1997 yılına doğru ülke bölünmüş, hatta parçalanmış bir hale gelmiştir. Temel kavramların anlayışında hiçbir anlaşma gözlemlenmemektedir. Mindzadze ve Abdraşitov yeni sosyal gerçekliğin nasıl eski işaretler, stereotipler,

klişelerle betimlenmeye devam ettiğini ve bunun sonunun ne olduğunu başarıyla göstermektedirler.

Andreyka adlı Saf Adam çeşitli tarihi çağların ve sosyal grupların öğelerini kapsamaktadır. Belki biri onda Sovyet zamanlarındaki televizyoncuyla tanıyacaktır. "Evet," diye doğrulamakta Andreyka, "Tempo" televizyonunuz vardı, ben televizyonunuzun borusunu değiştirmiştım". Sergey Nikonenko'nun canlandırdığı bir yaşlı kahraman, Andreyka'nın tuhaf Kazak elbisesiyle, yanlış takılmış şapkası ve dekoratif kılıcıyla alay etmektedir. "Yaşlı tekeler bayraktara emin veremez!" diye tumturaklı şekilde cevap vermektedir Andreyka. Fiilen (gerçekte) ise o ne televizyoncu ne de bayraktardı, o bir dansçıydı. Onun misyonu, sosyal gerçekliğin plastik stilizasyonunu sağlamak, bu gerçekliği bir ritüele dönüştürmektir. Sahnede olsun lokantada olsun Andreyka kamu zevk rejiminde kavranması gereken özel figürler, klişeleri göstermektedir. Salondaki Kazaklar "Hoş!" diye bağırmaya çabalamakta, lokanta halkı ise hep kadehleri doldurmakta ama işin aslını değiştirmemektir. Yeni sosyal yönerge uyarınca stilize edilmiş gerçeklikten zevk, eğlence talep edilmekte, ama aynı zamanda genel olarak kabul edilen zevkin ölçütü yoktur. Başka deyişle, memnuluk gerçekleşmesi olanaksız bir duygu haline gelmiştir. Kısır döngü, fani sonsuzluk.

Diğer figüranlar da aynı şeyi sinyal etmektedirler. Örneğin, dairesine Kaçkanar'dan arkadaşlarının taşındığı sert Kafkasyalı. Doktor, yani Düşman, Mindzade'nin eski eserlerde yaptığı gibi kendi kişiliğini yavaş yavaş belli etmektedir. Düşman'ın her yeni çıkışı önceki çıkışından sonra kafamızda oluşan izlenimi çürütmektedir. Önce o, Kaçkanar'dan ve diğer şehirlerden gelenlerin hayatını mahvettiği bir silahlı grubun cesur ve hain üyesiydi. Çok geçmeden onun eski olmasına rağmen halen kendisini seven eşi onun yüzüne kin ve istihkarla dolu sözler atmaktadır: Doktor dolaylı olarak onların ortak çocuğunun ölümüne sebep olmuştur. Evet, o yararlanmış, bayılmıştır; ama böyle olmakla beraber eşi ve çocuğunun saklanmalarına, muharebe bölgesinden kaçmalarına yardım etmemiştir. Nihayet filmin sonunda Andeyka'nın salıverdiği gözlüğünü kaybeden Düşman önümüze bütün bütüne çaresiz, hatta kör olarak çıkmaktadır: o yavaş yavaş, elle yoklayarak federal askerlerin ellerine doğru gitmektedir. Ölüme doğru.

Doktor-Düşman "kahramanın bir olasılığı" daha olmakta, bunun için film boyunca o üç Rus arkadaşıyla kıyaslanmakta, karşılaştırılmaktadır. Daha dün tüm onların ortak devleti vardı, bu yüzden böyle bir kıyaslama doğaldır. Doktor-Düşman, olaylar zincirinin çok önemli bir unsurudur. O bölünmüş değil, onun içinde tıpkı aynada olduğu gibi üç arkadaşı sırayla yansımaktadır.

Onun silahlı grubun üyesi rolü doğrudan doğruya Savaşçı ile ilgilidir. Aile ilişkilerine ise Kurnaz'ın özel hayatı karışmıştır. Saf Adam, Doktor'un yerini alıyormuşcasına Doktor'un eşiyle yaşamaya bile çalışmaktadır. Kaldı ki Kafkasyalı hep aynı dramı, özdeşliği kaybetme dramını canlandırmaktadır: Doktor'du, Düşman olmuştur; ama o münevver sıfatı olan gözlüğe bağımlı olduğu için onun savaşçı nitelikleri soru işareti altındadır.

Eylem figüranları bağımsızlığı edinmek, ortak kolektif zamandan çıkmak, kolektif Sovyet vücudundan ayrılmak için film boyunca kurumlanmakta, didinmekte ama bir türlü başarılı olamamaktadır. En güzel sahnelerin birisinde Nikonenko'nun oynadığı Kurnaz'ın kayın pederi olan ihtiyar tüm dikkati kendi üzerine çekmektedir. Onun Kaçkanar'ından buraya, ülkenin güneyine gelmesinin sebebi nedir? Niye susmakta, vır vır edip durmaktadır? Nihayet çözülmüştür. Bir akşam üç kahraman hayat arkadaşlarıyla beraber deniz kıyısına dökülmüştür. Kucaklaşmakta, kahkahalar atıp gülmektedirler. Plaj şemsiyesinin altında saklanan ihtiyar nedense kızmaya, "Ap-tal-lar! Eh, aptallar! Ne biçim aptalsınız siz!" diye yüksek sesle bağırmaya başlamaktadır. Sitemli, makul, adeta öfkeli biçimde bağmaktadır. Gençler şaşkın şaşkın omuz silkmekte ama tartışmamaktadır.

Düpedüz kıyıda uykuya dalmışlardı. Güneş doğduğunda tek uyanmamış kişi ihtiyar olmuştur. Asıl o ancak Ölümün gündemleştirdiği o talihin belirliliğini kendinde cisimleştirmektedir. Bu talih belirliliği, ebediyette değil bugünde yaşayan ve genç oldukları için imkânlar konusunda zengin olan "Dansçı"nın zamanının karakterlerinin mahrum kaldığı histir. Ölüm, İhtiyara yaklaşıp Anlam'ı gündemleştirir gündemleştirmesiz İhtiyar her şeyi kavrayabilmiştir. O zaman onun için genç kahramanların gündelik yaşamı saçma bir abeslik görünmüş ve bu buluşu o herkesin işitebileceği kadar yüksek bir sesle ifade etmeye acele etmiştir.

Filmin kesin coğrafya haritası yoktur; olayların meydana geldiği mekân kâh Çeçenistan kâh Abhazyâ kâh Transdinyester'e benzemekte, ne de olsa Post-Sovyet ülkelerinde kanlı çatışmaların sayısı az değildi. Bu film zaman içinde kaybolan insanları anlatmaktadır. Onun genç kahramanları her ne kadar barış hayatına dönmeyi deneseler de hep başarısızlığa uğramaktadırlar. Bayramı aramakta ama bulamamaktadırlar. Aşkla nefret, dostlukla ihanet, afla intikam arasında huzuru bilmeden dört dönmekteler. Ve dans, dans, dans etmekteler... Fakat bu dansın sonu hiç de iyi değildir.

Bu filmin ana teması, savaş ve savaş sonrası hayattır. Bu savaş adsız fakat teşhis edilebilendir. Zaferi kazananların federal ordular olması ve eski kahramanlara mağlupların evlerinde yerleşmenin düşmesi önemli değildir. Gerçek durum olduğu gibi alınmış ve yapılan değişikliklerin olup bitenlerin feci olmasını ancak yoğunlaştırdığı biçimde değiştirilmiştir. Yaşamak gereklidir ama kişiliği bilinmeyen birinden kurşun yemek çok kolaydır, değilse kahramanların kendi tutkuları kalplerini kurşundan daha amansızca yırtmaktadır. Hadde, çakırkeyf olarak yaşamak, kurşun atımına bir an kala yaşamak... Ama kurşun yakınına vuracaktır. Bu savaşın jeopolitik anlamı yoktur, o Heraklitos'un betimlemiş olduğu savaşa benzemektedir: "Savaş her şeyin babası ve her şeyin kızıdır... Birileri tanrı kılmakta, diğerleri ise insanlar; birileri köle yapmakta, diğerleri ise azat etmektedir" (Stişova, 2007: 125-131).

Makarov filmde açık bir şekilde sadece sıradan entelektüelin değil "rus şiirlerin kaynağı"nın bile içindeki gereksizliğin ve anlamsızlığın duygusunu göstermektedir. Organize edilmemiş suçluluğu bugünkü Rusya'daki organize edilmiş suçluluğundan kat kat korkunçtur. Her şeyin serbest ve korunmamış olduğunun paradoksal hissidir.

Filmde restorandan çöplüğüne, limuzinden cezaevine, yasa uymasından linç etmesine, akli başında olmasından deli olmasına kadar sunulan fırsatların amplitüdü gösterilmektedir (Kiselev, 2007: 95-99, Toporov, 2006: 248-249).

Sağırlar Ülkesi yönetmen para ile ülkenin arasındaki tutkulu romanından bahsediyor. Para- sağırlar ülkesinin sadece ana öyküyü oluşturan unsuru değildir, aynı zamanda nadir olan görsel-işitsel sadeliğin bazısıdır. Para kelimesini filmin ilk dakikası içerisinde duyabiliyoruz ve bu kelime metni de en az elli kez (işaret dili dâhil) sırnaşıkça ve kaçınılmaz kullanılıyor. Konuda gerekçili, bu nakarat eczacı doğruluğuyla filmin kuruluşunu markalıyor. Rusya perestroyka ve devletteki ödeme güçsüzlüğünden

sonra, burada bir sürü para (Alesha diye biri, klinik oyuncu ahlaksız hiçten adam, kazino'da yenildikten sonra, kız arkadaşı Rita'yı rehine koydu), para bulmak istiyorlar (Rita Alesha'ya yardım etmek için umit ediyor), para bulamıyorlar. Para biriktiriyorlar ve aynı zamanda parayı oylesine dağıtılan yeri hayal ediyorlar (Yaya diye bir bayan sağırılar ülkesine gitmek için para biriktiriyor). Para için kendini satanlar (Yaya'nın aklına marifetli bir fikir geliyor «para erkekten alınmalıdır». Zayıf ve güçsüzleri para için haksızlık ediyorlar. Kandırıyorlar, ihanet ediyorlar, öldürüp ölüyorlar-her şey para tutkuluğundan ve bazen sadece sevgi için.

Bu fetiş monodramın radikalizmi (filmdeki kahramanlar para istediklerini söylüyorlar). Bu filmde para tutkusu fantastik bir ifadeyle gösteriliyor "göster - yok göstermem!!!" şiddetle ellerini sallayarak Yaya arkadaşına davranış kurallarını anlatıyordu. Böyle sessiz dialog güreş sahnesini hatırlatıyor.

Sessizlik, doğal olmayan, farklılığın ve yaşamsalığın ideal simgesidir. Duyanların ve sağırın arasındaki sınır zaman arasında geçiyor. Yeni kahramanlar hayatını sıfırdan başlıyorlar (yetimhane, kötü okul – öğretmenler bizden korkuyordu).

Dünya çevresi o kadar da acımasız değil, daha doğrusu tutkusuz ve oldukça serindir (ne soğuk- ne de sıcak gayet kitabı mukkadese göre). Böyle bu hafif «olumlu» yazarın intonasyonundan dolayı oluyor.

Yeni bir gerçeklik, yeni kahraman alır. Sağır (sadece denizi duyuyor) Yaya Dina Korzun–çok garip, tuhaf, yetenekli yalancı, egoist (kendin için yaşa!) Zengin olmak mutlu olmak anlamına geliyor, adalet sevgi ve şefkatten daha üstün duruyor. Bu duygulandırıcı ve korunmasız saldırgan kişi zaman zaman ("Bütün erkeklerden nefret ediyorum!") diyor. Bu vahşi ama güzel arka planda Turgenev ve Dostıyevskinin kızı Rita, heyecanla geleneksel değerleri taşıyan, olumlu kadın imajına ayıt olan, her dakikada kaybediyor. Yaşama gücü olmayan sosyo-antropolojik alttörü gibi.

Sağır kriminal dünyasında, Rita'nın en çekici özelliği ince kulakların var olması. Bu kulaklarla sağlanan hizmet karşılığında iyi para kazandırır.

Para ve bu nedenle filmde haydut çok vardır; onların çoğu çok dikkatli, uygarlı ve kendilerine güvenen, ama «hayat sahibi» sadece bir kişidir, havada parmakla halka çizerek "her şey bana ait! " sağırın Suhanov vaftiz babası der. O genç, güçlü ve her zaman çantasının dibinde para ve silah bulunmaktadır ve sadece restorandaki menüyü

okuyabiliyor, hayvani sezgiyle insanları sökebiliyor ve bayanlara karşı çok agresiftir, kutup ayısı gibi hem zarif hem de tehlikelidir, ama derinlerde çok duygudaldır. Kaşektik gerçek sezizce buna boyun eğiyor. Zaten duymaz. Ondan sadece asfaltta tebesirle çizilmiş siluetin kalmasına bir dakika kala, öfkeyle işkence çeken kızların yardımına koşuyor.

Finalde iki kız, sağırlar ülkesini yalayan deniz sesini duyuyorlar. Çünkü sonsuz silah sesini duymak çok korkunçtu ve biraz da köhnemiş (Şitenburg, 2006: 210-212, Şervud, 2007: 132-135).

2.1.5. Geçmişe Özlem ve Tarihe Yeni Bakış

Belirli nedenlerden dolayı Rus toplumu nostaljiye müstaittir. Asıl bu, Rusya'da kültürün gelişmesi muttarit değil sıkça kökten değişimler ile gerçekleşmekteydi. Toplumun geçmişsiz var olmayacağına göre nostalji kuralları, değerleri, geleneklerini koruyan ve taşıyan duygu olarak çıkmaktadır. O. Şaburova Rusya'da nostalji eğilimlerini incelediği zaman onların yığmsal karakterinin ana sebebinin kitlesel bilincin çıkmaza girmesi olduğunu belirtmiştir. Geleceğe ilişkin tahminlerde bulunmak için eski şemaların yararsız olup yeni şemaların daha oluşmamış olduğu vurgulanmıştır. SSCB'ye nostaljisi sovyet toplumuna, sosyal yapısına, hayat tarzına, sovyet kültürüne ve sovyet gerçeğine özlemdir. Bu olay kendi gençliğinin hem de sovyet çağının başarılarının hakkında (uzay araştırmaları, savunma sanayisi, temel bilimsel araştırmalar, spor ve kültür başarıları) anılara ilişkindir. Sosyal yönleri;

- SSCB'de devlet vatandaşlara düşük ücret karşısında barınmasını sağlamaktaydı.
- Sovyet tıpi ve eğitim ücretsizdi.
- Sovyet zamanındaki kökleşmiş değerlere özlem. SSCB'de iyi kalplilik, adalet, insancılık idealleri, geniş tabakalarda birbirisine arkadaş olarak davranışından gelen kolektifçilik eğlemi egemendi.

Bunlar özellikle emekli olmuş olanların Sovyet geçmişine özlemin subjektif sebeplerini yaratmaktadır. Bunun dışında SSCB'de büyümüş ve bu sosyal yapısına özlem duyan insanların geçmişi çarpıtan ve geçmişteki idealleri küçümseyen teşebbüsleri hoşnutsuzluğu ve kırgınlığı yaratmaktadır. Onlara, yirmi yıl ıstırabın ve

yoksulluğun boşuna olduğunu itiraf etmek zordur. Aynı zamanda SSCB'ye özlem Sovyet'teki çelişmekte olan batı fikilerini ve değerlerini kabul etmemesi ile ilişkilendirmektedir.

Tarihin yeniden kavraması toplumsal bilincine zor gelmişti. 1950'lerin sonunda 1960'ların başında yavaş yavaş başlamış olan Rusya tarihinin yeniden kavraması 80'lerin sonunda 1990'ların başında daha büyük boyutlar kazandırmıştı. 90'ların "arşiv devrimi" ile parti ve devlet arşivlerin açılmasına ilişkin çok sayıda yeni belgeler yayınlamış bu tarih yazımının tamamen yeni bir durum oluşmasına yol açmıştı. Önceden tartışmaya kapalı olan devremin tarihi ve iç savaşı, 30'ların Stalin baskıları hakkında yayınların dizisi çıkmıştı. Parti içi mücadelenin akışında Lenin'in yok edilen mücadele arkadaşlarının isimleri geçmeye başlamıştı. Bilim adamları ve gazetecileri ilk defa SSCB'de sosyalizm kurmasının alternatifleri, 1917 yıldaki durumunun gelişmesi, önceden gizli olan bazı Büyük Vatanseverlik Savaşı'nın sayfaları (İkinci Dünya Savaşı) tartışmaya başlanılmıştı. Kitle iletişim araçlarında tarihsel yayınlar en büyük popülerliği kazanmıştı.

Geçmişe Özlem temalı *Ruh Günü*, *Sonsuzluk* filmlerinde eski aile ve hayat yapısına, eski ideallere, insanların birliği ve dostluğuna, kendi çocukluğuna ve gençliğine, geçmiş çağa özlem duyulduğu açıklanmaktadır. Bazı filmlerde eski yapının yeniden düzelebileceğine inanılmakta (*Ruh Günü*), bazıları ise artık eskisi gibi olmayacağını iddia edilmektedir (*Sonsuzluk*). Tarihe yeni bakış teması altında Sovyetler tarafından çar ailesinin öldürmesi (*Çar Katili*) ve zulüm gören insanların hayatı (*Tebessüm*, *Totaliter Romanı*, *Khrustalyov*, *Arabayı Getir*, *Hırsız*), Sovyet elitin vahşi olduğu (*Prorva*) ve Sovyet liderlerin sonu (*Boğa*) gibi konular tartışılmaktadır. Eskiden hiç bir şekilde tartışıl(a)mayan konular, bu filmler üzerinden açık ve bazen abartılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Ruh Günü'nde soysuzlaşmış, akrabalığı unutmuş efsanevi patriklerin¹⁷ torunları uzay ve zaman dışında değil burada ve şimdi yaşayan hâlâ bazı garip ve doğaüstü yetenekleri korumuştur. Uzaklıkta cisimlerin patlaması gibi Hristoforov'un yeteneği. Bu kahramanları bir araya toplayıp soyun mistik unsura dâhil olduğu bilincini döndürmesini yönetmen sadece filmin sonunda gerçekleştirmektedir. Ancak günümüz

¹⁷ Ortodoks ve Doğu kiliselerinin başkanlarına verilen ad

kahramanları gerçek olmayan mitolojik efsane, onların aslen olduğu "isimsiz tepede bilinmeyen bir köy"e kaydırması bedeli ile. Ekrandaki yansıtıcı, sosyal, natüralist sineması birbirini art arda değiştiren modern sinema dünyalarının hiçbirisine arayan tam anlamını ve evrensel varlığın bütünlüğünü sığdırmaya mümkün olmamaktadır (Medvedev, 2007: 14-19).

Sonsuzluk, 1991 yılında bütün Sovyet sineması yeni kültürün modalarıyla karışmakta, otuz yıllık hayallerin gerçekleşebileceğini göstermiş, daha dün yasak olduğu konular, olaylar, eylemler, kahramanlar, janrlar bugün açılmıştı. Hutsiev her zamanki gibi bildirisiz ve krizsiz kendi özgürlüğünü seçmekteydi. Hayatındaki en önemli ve uzak bir sinema seferi seçmektedir. Kendi içine, onun ebedi ve tek kahramanın çağının genetik hafızasına, doğduğu, yaşadığı ve çalıştığı çağa bir seferidir.

Ektranda olduğu mutlak, sınırsız, dizginsiz özgürlüğün dışında herhangi bir isim verilmemektedir.

Film sanki sonsuzluktan yapılmış, hayatın sonunun, yüzyılın sonunun, zamanın sonunun bir filmidir. Bu yüzden onda ne duygusal, ne konusal, ne de anlamsal hiçbir vurgu yoktur. Demek ki ne ritm ne zamanın duyusu vardır. Filmin ana kahramanı yoktur; serbest bir şekilde yaz manzarasından kış manzarasına, yüzyılın sonundan yüzyılın başına geçmektedir. O en azından kısa bir süre için çocukluk dönemine dönme hevesindedir. Sadece kendi çocukluğuna değil, kendi zamanının çocukluğunda, çünkü aydınların tümünün gibi onun hatırası ondan daha yaşlıdır. O 1901 yılbaşı ailece kutlaması, takvimli değil gerçek yirmi yüzyılın başlangıçta 1914 Ağustos ayında Birinci Dünya Savaşı'nda cepheye asker göndermesidir.

Sonsuzluk hakikaten aslında "ottepel"¹⁸ dönemindeki aydınların çöküşünün bir göstergesi olarak kullanılabilirdi. Bu onun zaman bitmiş ve onun yerine herhangi bütünsel ve açık tarihi yaratmaya mümkün olmayan durgun zamansızlığı gelmişti. Hutsiev tevekkeli ironik bir sahnesi mezarıcı ile diyalog dâhil etmemekteydi. Ana kahraman tıpkı Hamlet gibi "ipin yırtık" olduğunu hissetmekte; fakat parçalarını birleştirmeye heveslenmemektedir.

¹⁸ Stalin ölümünden sonra SSCB'nin on yıllık dönemi. Stalin putlaştırmasının kınaması, rejimin liberalleşmesi ve totaliter iktidarın yumuşatması ile karakterize edilmektedir.

Doksanların başında zamanın kaybolması hakkında bir meseli mukadder yersiz olmaktadır.

Dikkatli ayrıntılı Rus taşranın ve gündelik gerçekliğin betimlenmesi. Buraya kaderin tesadüfi ile Vladimir İvanoviç Prokhorov gömülmektedir (daldırmaktadır). Marlene Hutsiev sonsuz Rus uzayı psikanalitik incelenmesini bitirerek bizi de oraya daldırmaktadır. Hayal sonsuzluğunda bu uzayı geçmiş şimdilik ve geleceğin sınırsız okyanusu ile birleştirmek için. Bu okyanusun kenarına yolculuğun sonunda Sonsuzluk'un iki kahramanı çıkmaktadır. Daha doğrusu bir kahraman iki kişide sanki bir dünyada canlı ve gerçek insan varlığının ve birliğinin cisimleşmesi. Orada mevcut olan tüm gerçeklikler aynı zamanda var olmaktadır. Birbiriyle dramatik çatışmada çarpışmakta ya da kendi varlık akışının ters yanlarına gitmektedir (Çerçenko, 2007: 29-34, Gusev, 2006: 43-44).

Tebessüm'deki civa gibi Kolya ihtiyar adamın Ukrayna'da açlık dönemindeki köylülerin ayaklanmalarını bastırmasında kusurunu itiraf etmeye zorlanmaktadır. Popov'un filmde bu ifadeli yaşlı adam silik deney amblemin, Sovyet halkının rızasını alıp onun üzerinde yaptığı deneyidir. Geçen 1991 yılın sonunda, *Gülümseme* çıktıktan birkaç ay sonra - meşrulaştırılan mahkûm olmasıdır.

Tabii ki, filmde Popov tessadüfen aynı klostrfobi açısından özdeş olduğu üç kapalı alanı (akıl hastanesi, okul ve polis) birleştirmektedir.

Bununla bağlantılı olarak insanların boyundaki bir istisna olmadan her Sovyet kurumu (okullar, askerlik şubeleri, mesken ve komünal işletmecilikler, hapishaneler vesaire) koridordan uzanan mukadder şeridi hakkında Joseph Brodsky'nin¹⁹ mülahazası hatırlanabilir. Brodsky bu mukadderiden kaçmaya çalışmaktaydı. Petrov, Kolya ve akıl hastanesinin başka sakinleri gönüllü olarak onlar için bu yükümü vermiş olduğu için anavatan karşılıksız sevgisinden böyle bir kaçış seçmektedir. Onlar muhalif değildir. Ve Popov kesinlikle iğrenmesi ile Sovyet yaşamının tarzını çarpıtın birisi değildir. Onların devlet tarafından bir ideal olarak sunulduğuna tamamen inandığından dolayı deli olmuştu. Ve buna "kolayca" inanmışlardı (Şepotinnik, 2007: 35-41).

Çar Katili, komünist sistemin öbür dünyaya gitmeden önce çıkması gereken filmidir. O vaktine yetişmiş, günahkâra nedamet duymadan gitmeye vermedi,

¹⁹ Rus ve Amerikalı şair

komünizmin hayaletin gölgesi, onun huzursuz ruhunun aramızda dolaşmaması ve insan doğası ve insan toplumu bulundurmaması için.

Çar ailesinin öldürülmesi Bolşevik Devrimi'nin en korkunç cinayetidir. Böyle bir üst düzeyi insanın ve milletin simgesinin kıyımı, Lenin ve Sverdlov kendi taraftarlarında olan herkese düşmanları ile her şey yapmaya boğmaya, yakmaya, kurşuna dizmeye, parçalamaya, canlı iken derisini yüzmeye hakkını verdiği anlamına gelmekteydi. Aynı şekilde, devrimler tarihinde emsali olmayan eski imparatorun akrabalarını ve ev halkını kurşuna dizdirmişti. Bundan sonra çocuklar ana babasından yedinci hatta yetmiş yedinci kuşağa kadar sorumlu olduğu anlamına gelmekteydi. Hristiyan düşüncesinde bir kişi fiili olarak suç işlememiş olsa bile bütün suçların iç sorumluluğunu taşır. Sovyetler Birliği zamanında ise bu düşünce barbarca değiştirilmiştir. Bu düşünce daha sonra herkesin için ve sadece kişinin kendisi değil, aynı zamanda çocukları, torunları ve büyük torunları için de geçerli kabul edilmiştir.

Çar Katili 1918 yılında olmuş cinayetinde tamamen masum olduğu insanların kaplanmış asil suçluluğunu ve asil kusurunu itiraf etmesini cisimleştirmektedir. Onların doğuşundan önce olana rağmen sorumluluğu hissetmektedir. Filmin sahneleri iki ev arasında, İpatyev ve deli arasında geçmektedir. Aynı anda Alexander II ve Nicholas I ve Grirevitskim Yurievsky ve farkında olmadan, korkunç bir günah tarafından ezilmiş - Garip hasta kendini iki imparatorun katil gibi düşünmektedir. Filmin alanı İpatyev'in evi ve akıl hastanesi neredeyse iki bina arasında kapanmıştır.

Tuhaf hastası kendini II. Alexandr ve II. Nikolay'ın katili olduğunu anmaktadır. Ve kendisi anlamadığı korkunç bir günah ile ezilmiştir. Aynı zamanda onun anıları o kadar gerçektir ki reenkarnasyonu düşündürmektedir. Ya da geçmişten günümüze hafızanın aktarması (filmde zaman açık kadar alan kısıtlı). Hastanenin yeni baştabibi, hastasıyla rolü olan psikoterapi kürü başlayınca İmparator Nikolay'ı taslamaktadır. Ve Nikolay suretine dalmaktadır. Psikiyatrin imparator ile özdeşleşmesi inanılmaz güçlü olmaktadır. Onun kafasında da II. Nikolay'ın kafasında bir kılıç darbesinden olduğu gibi aynı yara izi çıkmaktadır. Tıpkı hastası gibi kendisinin içine de başkasının ruhu girmişti. Kuruntu azabı, onu "çocuklar ve evdekiler ile" öldürüleceğini bildiği kurban azabı ile birleşmektedir. Ama bunu kimseye söyleyememektedir.

Ama bu oyunun hedefi, tabii ki, 1990'ların seyircisidir. Asıl o filmdeki kahramanlar ile özdeşleştirerek eski trajediye dalıp 73 yıl önce olmuş olduğundan (1991-1918) kendi suçunu hissetmelidir (Matizen, 2007: 42-44).

*Prorva*²⁰ Dykhovichny'nın şiddet mekanizmaları Freud yorumları ile sınırlı değildi. Onun için Büyük tarz dönemin yenmiş pleblerin, medeniyetin baskı altında aristokrat estetik kültürün ölümüdür. Hem Stalin'in, hem Napolyon'un ampir üslubu yeni türemiş zenginlerin şatafatlı, aşırı, lüks, dekoratif her şeye tutkusundan doğmuştur. Film "bayağı güzellik" ile dolu, "asilzadeden" dilberler,"imparatorluk tiyatroları" dönemin bale, bitmeyen bayram masalarda bronz ve ince porselen, Kremlin'in lüks enteriyörü. Film şık ve zarif "kaba güzelliği" ile doludur. Asker elbiseli (Yazar ve hamal Gosha hariç filmdeki bütün erkekler NKVD²¹ elbisesi giymektedir) insanlar bunu fatih hakkıyla ele geçirmektedir. Ama eski sahiplerinin evlerinde yaşamak ve "onların" kadınlarının güzelliği, "onların" sanatı ile zevk almayı bilmemektedir. Mükellef kurulmuş sofralarda otururken elleri ile yemek yemekte; piyano kapağında oturarak garmon²² çalmakta; kadınlar ile batıcı biçimde alay etmektedir. Çökmüş dünyanın kırılğan güzelliği onların ellerinde dağılmakta ve zaferi kazanan, aynı şekilde zengin, parlak ve en önemlisi sonsuz onun mulajını yapmaktadır.

Bu bakış açısından yerini hiçbir şeyin tutamadığı filmin iç kronolojisinden düşen ama kareye sürekli giren VDNH'daki "Halkların Dostluğu" fiskiyesi. Baroğa heybetli karikatürü, çağının güzellik, azamet ve ölümsüzlük üzerine fikrini cisimleştirmiştir. İktidar kendi estetik zevksizliğini başka yöntem ile de sublimleştirebilir. "Halka ait sanatı" yaratan ve çoğunluğun hakkı ile "iktidar istediği dışında yazarlarını" yargılayan insanların sayısını sonsuza kadar çoğaltarak. *Prorva*'da Yazarın arkadaşları da yazarlar, sadece "yanlış", hızlı, kolay ve düzgün konuşmaktadır. Yazar kendisi ise çoğu zaman sessiz ve film boyunca *prorva* kelimesi için kesin bir anlamdaş bulamamaktadır (Graçeva, 2006: 48-49, Şalovsky, 2007: 76-80).

Hırsız'ın sıcakkanlı insan suretlerinde halkın kendi tarihi ile ilişkilerin derin özellikleri ifade edilmektedir.

²⁰ Uçurum

²¹ İçişleri Halk Komiserliği

²² Rus halk bayramların vazgeçilmez enstrümanıdır.

1952 hırsız Tolyan birkaç ailenin ikamet ettiği dairelerde oda kirilayarak ülkeyi dolaşmaktadır. Güzel karısı ve tatlı çocuğu ile cephele bulunan alımlı subaya kim hayır diyebilir ki? Hem de samimi, kaba ve bayram sofralarında içten uzun yollar hakkında şarkılar söyleyene. Soyulacak olan dairede oturanlara kimliğini değil, asker kasket siperi altından dürüst, açık bakışını ve asker elbisesini göstermektedir. Tolyan kendi yurttaşlarını bilmekte: onlar güce saygı göstermekte ve asker elbisesi onları büyülemektedir.

Film, güçlü olana bağlı olmayı seven ve güce baş eğen bir toplumu göstermektedir.

Filmin çizdiği manzara şöyledir: patlamalar olmakta, istasyonun çamurlu arka planında birisi aceleyle kurşuna dizilmekte, vagon arabaları kalabalık, kadınlar ulumakta ve yeni yetimler ağlamaktadır. Rusya'da hayat devam etmektedir. Filmin derinliği, kanunu çiğnemiş insandan daha çok taşıdığı (tesadüf ile seçilmiş olmayan) maskesi üzerine odaklanmasıdır. Marjinal, soysuz, emeği ve ailesini tanımayan, kendi cürümünü yapması için amacı olmayan insan asker elbiseli imajını seçmektedir. Bu yapmacılığın yerel sinemada ve vatan tarihinde derin kökenleri vardır.

Bu toplumun otoriter bir lidere ihtiyacı var ve artist-Tolyan burada. *Hırsız* ruhsal olarak olgunlaşmamış, memnuniyetle zorbanın tecavüzüne uğramaya hazır olan toplumu göstermektedir. O "hayatın sahibi" olmakta ve hayatını kendi tarzına göre oluşturmaktadır.

Aleksandr Soljenitsin "Gulag Takımadaları"²³ insanlarını sadece yok etmemiş aynı zamanda ahlakını bozmuş ve ülkeyi zehir etmiş olduğunu yazmaktaydı. Hapishane ve halk dili büyükşehir öğrencilerin ağızında onu dehşete düşürmekteydi. Bugün hırsızların dili ülke genelinde yayılmış ve suç dünyasının ideolojisi marjinal olmaktan çıkmıştır. Filmi çekmeden önce Chukhray "Ülkemizi yönetenler nasıl birileri?" sorusunu kendi kendine sorduğunu söylemekteydi. Onun filmi bu sorusunu tam ve net bir şekilde yanıtlamıştır. "Biz" güçlü, muzaffer hükmetmiş olduğu bu barakalardan. Onun gelecek kurbanları içinde korkarak ona kadeh kaldırmaktadır.

²³ SSCB'de 1918-1956 yy. olan baskıları anlatan kitaptır.

Hırsız nostaljiden yoksun ve telaş ile dolu "retro". Topluca doğum günleri ve Ekim bayramları²⁴ kutlayan, şarkı söyleyen barakalar ve birkaç ailenin ikamet ettiği dairelerin dünyası. "Kozmopolitizme karşı mücadele"nin ortasında sofranın başında oturan David Solomonovich "iyi kalpli, bilge, en insanca" Stalin yoldaş şerefine kadeh kaldırmaktadır. Stalin kolektif bilincini ifade etmektedir (Margolit, Kovalev, 2006: 47-58).

Khrustalyov, Arabayı Getir German'ın filmi Stalinizmin dehşetlerine dayanmaktadır. *Khrustalyov, Arabayı Getir* Rusya hakkında bir filmidir. Ama yabancı köklere bağlayıp plebler ve spekülörlerin kaybettiği ülke hakkında değil. Stepteki açıklıkların yayıldığı, tarlalarında tatlı çocukları koştuğu, geceler boyunca delikanlıların gezdiği ülke hakkında değildir.

Bu film her zaman kar yağdığı ve ne yerlilere ne yabancılara mutluluk olduğu, ancak boğulmak, eriyip gitmek, moleküler düzeyde kaybolabileceği ülke hakkında. Ancak bu şekilde, her zaman birisi arkadan vurabildiği iktidarda değil, huzur bulanabilir. Bu kendi sınıfı, ailesini terk etmiş, ismini unutmuş eski mahpus, eski general, aydın Klensky'nin hayat dersidir. 1990'larda aydınların bir kez daha yeni iktidara hizmet etmesi tamah ettiği zaman German onun önünde grotesk aynasını koymuştur.

German absürt²⁵ ve sürrealizm²⁶ ile dolu ülke-kommunalka²⁷, ülke-hastane hakkında filmi çekmiştir (Gusev, 2006: 229-237).

Totaliter Romanı filmin isimi paradoksal olarak ideoloji gündelik ile bağlamaktadır. Mamafih, Rusya'da özel yaşam ve özel alan ile her zaman bir sorun vardır. Hatta yatak ya da hanım odasını şefleri kontrol etmeye çalışmaktadır. 1968 yılında olduğu gibi gerçek yoklama yoluyla olmasa da, bugün dolaylı ekonomik olarak gerçekleştirmektedir. Filmin içeriği tarihsel, ama evrenseldir. Eğer toplum üretim ilkesine değil dağıtım ilkesi temelinde organize edilirse, aktif bir adam doğal olarak sosyal oyunun dışında kalmakta, alımlı ama boşuna konuşan birine dönüşmektedir. Filmin kahramanı Andrei Osokin böyledir. O Moskovalı, eğitilmiş, iyi bir aileden, yarı

²⁴ SSCB'nin Anayasasının günü

²⁵ Saçma

²⁶ Gerçek üstüçülük

²⁷ Birkaç ailenin ikamet ettiği daire

gücüne var olmaya mahkûmdur. Genç, canlı, sevecen ve meraklı, Rock and roll ve The Beatles ile ilgilenmektedir. Hatta bir yeraltı siyasi grubuna Andrey’i cinsel bir incizabı götürmüş "Ordaki bir kız hoşuna gitmişti!". Osokin’i Sovyet rejiminin ikiyüzlülüğü iğrendirmektedir. Muhtemelen, o yeteneklidir fakat ideolojik terör durumunda kendi en iyi özellikleri gerçekleşmemektedir.

Totaliter baskıya kadın farklı bir şekilde tepki göstermektedir. Osokin Sovyet iktidarı ve arama organlarından saklanmaya teyzesi ile yaşadığı taşra Sibiryta kentinde çalışmaktadır. Onun Alman teyzesi daha Stalin zamanında buraya sürülmüştü. Teyze Sovyet iktidar rejiminin görevlilerinin çocuklarına Alman dili öğretmektedir. Böyle bir işbirlikçiliği ve onlara karşı gelmediği için yeğenin taşkın bir isyanın nedeni olmaktadır. Teyze, tabii ki, "suç ülkesi" ile memnun değil fakat onuru burada da koruyabileceğine inanmaktadır. Sovyet rejimine karşı çıkan yeğenine dikkatli ve istihfafla davranmaktadır. Konfora alışık, bu nazik, geveze delikanlı ve genç kızları komünizme karşı mücadelelerinde sonuna kadar gidemeyeceklerini haklı olarak düşünmektedir. "Bu köstebeklerin hayatı!" Andrey öfkelenmekte, "Ama sen de fırtına kuşusun!" teyze cevabını vermektedir.

Üçüncü kilit kahramanı: Kültür merkezinde çalışan Andrey’nin ani sevgilisi Nadya Telnikova. Filmde o halkın adını temsil etmektedir. Yetiştirme yurdunda büyüyen yetim Nadia’nın kocası sarhoşken ölmüştü. Şu an o küçük kız çocuğu ile yaşamaktadır. Nadia, Sovyet devletinin dayandığı insan tipidir. Nadya "her canavara inanmak" Sovyet propagandasının resmi formülünü büyü sözleri gibi tekrarlamaktadır. Yaş ve bireysel özgürlük ile çarpılır onun doğal dişi plastisite, Andrey’nin teyzesinin karşısında Nadya’nın gençliği, bekârlığı ona çok avantajları vermektedir. Genç kadına cinsel zevkleri ve erkeklerin üzerinde hükmü mevcut, hem de medeni durum değiştirip bir şekilde maddi durumu da düzeltme olasılığı vardır. Nadya’nın devlete borçlu olan Sovyet devletinin bir çocuğu olduğunu anlamak önemlidir. Öte yandan, yaptığı iyilik için ülke ondan tamamen sadık olmasını istemektedir.

Film başka sosyal grupları da göstermektedir. Nadya Telnikova ile bir şekilde bağlı olan iki erkektir. Birincisi onun geçici erkek arkadaşı, basit işçi, genç kadın onu sevmemekte ama cinsel ilişki ve sinemaya gitmek için kullanmaktadır. İkincisi yerel siyasi polisin şefi, Nadya’yı yetiştirmiş ve şu an onun kız çocuğunu yetiştirmesine

yardımlı eden devletin temsilcisidir. Siyasi polis onunla işbirliğinde çalışırsa genç kadına ayrı bir daire vereceğini vadedmekte. Paradoksal olarak erkeklerden ikisi de Nadya'ya bağlıdır. Birincisi onun cinsel arzularını, ikincisi ise dolaylı olarak maddi isteklerini tatmin etmektedir.

Dikkati çeken en ifadeli an. Andrey Nadya'nın favori olduğu şarkıyı aşağıladıktan sonra "The Beatles" dinlemeye tavsiye etmesidir. Aslında genç kadın vazgeçilmez alışkanlıkların ve tercihlerin sahibi olan tamamen olgunlaşmış bir Sovyet kişidir. Ama aslında mükemmel Sovyet insanı oluşur. Tabii ki, Nadia memnuniyetle sevgilisinin sevdiği şarkıyı dinlemektedir. Fakat ertesi gün siyasi polisi tarafından korkutularak tamamen Batı estetiğini unutup Sovyet estetiğine dönmektedir. Sadakatini göstererek Nadya ağlamakta: "Söyleyin, yarın gösteriye²⁸ gidebilir miyim?" - "Evet, neden olmasın!"

Ana kahramanlar arasında flört ne sonsuz bir aşka, ne de aileye dönüşmemektedir. Daha bir şey geliştirmek için çalışıyoruz, ancak sevgi, ne de güçlü bir aile ne de olgunlaştırmak vermedi. Sıradan bir hikâyeye, farklı sosyal çevrelerden ve milletlerden insanların tekrar tekrar göstermektedir. "Tek gerçek ideolojisini göğüsleyebilen o bir güçtür. Tesadüfen ortaya çıktığı hayatı için tehlikeli olan totaliter projesi çöktürebilen bir güçtür.

Aşktan ne komünistleri, ne tek kaldığı anneleri, ne Liverpool müzisyenleri kurtarabilir. *Totaliter Romani*'n ismi şu manada anlamak gerekmektedir (Mantsov, 2006: 251-253, Lavrentyev, 2007: 159-163).

Boğa Lenin gerçeklikten alınmış, Gorki'de²⁹ kapatılmış, Moskova'dan Rusya'dan, dünya devriminden uzaklaştırmıştır. Telefon bağlantısı, muhafızların Letonya aksanı, ölümcül hastalığın olmaması ile uzaklaştırmıştır.

Hastalık filmin ana şok unsurudur. Glasnost önceden yasak olduğu Lenin'in tekerlekli sandalyede fotoğrafları yayınlamıştı. Deli lideri önceden tanrılaştırma fonda karikatür olarak algılanmaktadır. İlk karelerde patolojisinin şoku bittikten olayların kavranması başlamaktadır. Lenin üzerinde zorbalık on yıl uuzhetseloe arka planı basın

²⁸ Toplumsal ve siyasal eğilimlerini alenen ifade etmesi için kitle yürüyüş

²⁹ Moskova Bölgesinde bulunan malikane

irade yayımlanan defterleri feuilletonists. Birinci kazhrah delici yavaş yavaş geçer. Bu karikatür yanılmak değil hiçbir yerde pochi olduğunu anlayarak başlar.

Doktor düşünceli bir şekilde sormakta hasta ölürse, beni kurşuna dizecekler ya da sadece lisansımı alacaklar. Hizmetçiler ve muhafazalar kaba davranmaktadır. Lenin'e yönelik yardımcı olan repliği "Burada herkes kızgın. Sizi hiç kimse sevmiyor". Durum belli olmaya başlamakta. Hizmetçiler efendilerden daha önemlidir.

Burada - yoksulluk, ucuz yaşam, pek çok ucuz eşya, yıpranmış yorganlar, sefil sepetleri, alan eşyalar ile doldurmuştur.

Gorki'ye Stalin gelmektedir. Lenin ondan zehir getirmesini istemekte ve Stalin bulmayı vadetmektedir. Bu dünyada Stalin'in hayatının sahibi olduğunu düşünmekte ama hayatın ondan daha kurnaz olduğunu göstermektedir.

Ve müthiş bir Lenin ve Krupskaya arasında plastik diyalogu. Kadın onu sevmekte fakat Lenin ödev duygusundan dolayı ona dayanmaktadır.

Rusya vahşilerin bir ülkesidir. Köylüler kendi ekmekte kendi çiğnemektedir. Keşke köylüler olmasaydı. Ve keşke insan yetişkin ve akıllı olarak doğsaydı. Nasıl kişiyi insanca yaşamaya öğretmek. Her zaman başını okşamak? Hayır, onu dövmek gerekiyor başına dövmek. Eğer kurumuş ağacı yolu kapamış yüz yıl bu ağacın çökmesini beklemeye gerek yok. Onu yoldan çekmek gerekmektedir!

Stalin'nin bir tavsiyesi parçalamak daha mantıklıdır.

Liderini aldırıldığı tarihsel durumun hakkında Sokurov'un düşüncesi:

- Ya da benden sonra yaşamaya devam etmeyi düşünüyorsunuz? Karısını lider sormaktadır. - Benden sonra sizin başınıza geleceğin umurunda bile değil (Mantsov, 2006: 633-635, Anninsky, 2007: 164-173)...

2.1.6. Gelecek Neslin Önünün Açılması

Çocukluk ve aile problemi Rusya dahil her ülkede temel sosyal sorunudur. Ekonomiden kültüre kadar toplumsal hayatın tüm alanlarını kapsamaktadır. Sovyet sonrası Rusya'da ergin yaştaaki çocukların sayısı azalmakta, emeklilerin sayısı ise büyümektedir. 1999 y. son 80 yılında ilk defa iki kutup yaş grupların, 16 yaş altında çocukların (nüfustan %20) ve emeklilerin (%20,6) oranın yüzdesi tavsiye edilmişti.

Çocukluk kendi dili, yapısı, işlevleri ve gelenekleri olan özel sosyo kültürel dünyadır. Çocuklar büyük bir dinamik sosyo demografik gruptur. Sovyet zamanında çocukların çoğu aileleriyle yaşamakta ve kreşlerde, anaokullarda, okullarda, çeşitli devlet kurslarında yetişmekteydi.

Fakat piyasa ekonomisine geçtikten sonra, ekonomik ve sosyal ilişkilerin nitelikçe farklı tipine geçiş ile durum tamamen değişmişti. Çocukluğun tüm sosyal temeli prensip olarak değişmişti, ebeveynlerin maddi durumdan başlayarak eğitim kuruluşlarına kadar, çocuğun iç görüşünden onun sosyal imkanlarına kadar. Piyasa ekonomisine geçiş ile çocukluğun sosyal güvencesinin tüm temelleri yıkılmıştı.

90'larda Rusya'da çocuklar ve genel olarak çocukluk sosyal güvencesinin en önemli nesnesi olmuştu. 10-15 yıl öncesinde onun güvencesini tehlikeye sokabilen daha az faktörler var idi.

Çocukluğun geleceğini kötü olarak etkileyen sebepler

- Ailelerin yoksul durumu
- Geleneksel ailelerin çöküşü
- Demografik sorunu
- Çocuk narkomani ve çocuk suçu
- Aile içi şiddet
- Kitle iletişim araçlarında enformasyonun serbest alımından aklaki kuralların bozulması

Analiz edilen *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek Nehir*, *Küçük Vera*, *Hırsız*, *Amerikalı Kız Çocuğu*, *Urga*, *Aşk Toprağı* filmler çocukluk ve çocuklar ile ilgili problemleri ortaya koymaktadır. Yeni nesil ve hayatın devamı olarak çocukların yaşamı (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek Nehir*) filmlerde Rusya'nın en önemli sorunlarından birisi olarak belirtilmektedir. Çocuğun iyi ve terbiyeli bir insan olarak yetiştirilmesinin ancak sağlıklı bir aile yapısına bağlı olduğu (*Küçük Vera*, *Hırsız*), çocukların kitle kültüründen ve maddi değerlerinden daha çok manevi değerlerine ve geleneksel ailelerine ihtiyaç duyduğu (*Amerikalı Kız Çocuğu*, *Urga*, *Aşk Toprağı*) gösterilmektedir.

Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek filmin konusuna göre avcılar denizdeyken bir kaç gün kesif ve yoğun bir sis içinde kalmıştı. Evine, beyaz lekeler ile ala köpeğe

benzeyen kendi tepeye dönemiyorlar. Onlarda su bitmek üzere. İstiraplı susuzluk ve bilinmezlik. Ve sonra tek tek yetişkin erkekler yaşlı adam, baba ve amca kendileri suya atmaktadır. Son yudumların küçük oğlana kalması için. Soyu bitmemesi için. Oğlan yaşasın diye.

Evet, bu bir kurban sunması, ama on da acı yoktur. Evet, bu bir kahramanlık eylemidir, ama pitoresk hiçbir şey yoktur.

Buryatia'daki on yıllık, lise öğrencisi Bayarto Dambaev bu trajediyi inanılmaz derin bir şekilde yaşamıştır. Filmin sonunda o, tek kurtulmuş olduğu tekenden kıyıya geçmiş ve sallanarak ala köpeğin tarafına gittiği zaman onun yüzünü sanki uçurum ıstırabından çıkmaktadır. "Savaşçı ben sana geri geliyorum."

Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek - geleneksel kültürün özgür bakışıdır. Sanki bir kişinin başkasında ayrılmadığı, etnik kanunları doğal ve "dünya her zamanki gibi güzel olduğu" yüzyıllarının derinlikten bir bakışıdır. Sanatçının dört binden biraz fazla olduğu milletinden bir şey öğrendiğini görmekteyiz.

Film bugünü tespit etmemektedir. O geleceksiz kalmamız için geçmiş hatırlatmaktadır.

Doksanlar özgürlük zamanıdır. Sonsuzluk karşısında onu nasıl çekip çevrilir? Erkek çocukların yaşaması için (Donets, 2007: 24-28)...

Nehir filmi Yakut cüzzamhanesini konu edinmektedir. *Nehir*'in eylemi dünyanın kenarında, cüzamlılar topluluğunda geçmektedir. Bu insanlar tesadüfen birlikte oldular, onlar ne bir halk ne de bir ailedir. Burada yaşlılara saygı gösterilmez, çocuklar şımartılmaz çünkü cüzam karşısında herkes eşittir. Bu insanlar cüzama Hanımefendi adını vermişti. Kendi sürecini bilmezler, onların geleceği her yeni gündür. Hem pagan hem hıristiyan, tüm medeniyetlerden kovulmuştur. Bu medeniyetler onlara ancak yemeği en basit ve Paskalya hakkında anılar bırakmıştı. Eriyen güçler ancak hayata kalmak için kullanılmaktadır. Yüreyebiliyorlarsa balık tutmakta, odun yığmakta, tek bir ineği için kuru ot toplamakta, yürüyemiyorsalar da sarınarak vebada yatmakta ve toplumun onlara bir şeyin göndereceğini umut etmektedirler. Buzlu pencereler arkasında gün, geceyi kovalamaktadır. Alacığın çürümüş postundan içeriye yağmur ve kar girmektedir. Ölmüş olanlar atılmakta, kalkmaya ve yürümeye güçleri olanlar ceset dışarı çıkarmakta, yoksa yatmaya devam etmektedir. Salt soluk renkler tunduranın hiç

bir güzelliğini göstermemektedir. Bu insanlar hendi hakkında “biz gölgeleriz, artık ölmüştük” demektedir. Bu sıfırlanmış bir toplum, her şeyden serbest bırakılmış toplumdur.

Ana kahraman Mergen kocası için çocuk doğurmamış. Boşandıktan sonra Mergen’e mülk bırakmamak için kocası onu bağlamış ve ormanda bırakmıştı. Cüzamlılar onu bulmuş ve kendi topluluğuna almışlardı. Mergen cüzamlılarından birisini sevmiş ve hamile kalmıştı. Ama bu zamanda onun “yeni kocasının” eşi gelmektedir. Mergen bu kadını görmek istemiyordur. Kadını korkutmaya çalışıyor, ortak balık ağı ve kayığı alıp, yeni doğan bebeğini ve aslında tüm topluluğu ölmeye bırakıp gitmeye çalışıyor. Ama aşkını yenemiyor ve geri dönüyor. Fakat görüyor ki sevgilisi ondan korkmakta, onunla değil gelen hamile eşiyse barış içinde yaşamak istemektedir. Bunu öğrendikten sonra yurtayı ateşe vermekte ve yangın tüm topluluğu yok etmektedir.

Yıkık yerleşime ayı gelmekte ve cesetleri yemektir. Kurtarılmış olan sekiz yaşındaki kız çocuğu yangın yerinde yeni doğan bebeği bulmaktadır. Bebeği kayığa koyup, beceriksizce yanmış ineğin son kalmış sütünden doldurduğu şişesini ona vermekte ve kayığı iterek kıyıdan uzaklaştırmaktadır. İlk görüşte bu klişeleşmiş iyimser bir sondur. Fakat yönetmen, topluluğun yaşama dört elle sarıldığı zaman geleceklerinin yok olacağını: cüzamlıların çocukları da cüzamlılar, bu çocuklar lanetli yerleşimin dışına çıkamayacağını göstermektedir. Topluluk kendini yok ederse çocuğa yaşama şansı doğmaktadır. Hiç bir zaman kendi mahkûm ebeveyni hakkında bir şey öğrenemeyen çocuk, geleceğin umududur. Çünkü cüzamın bulaşıcılığı kayıtsız ve şartsızdır fakat kalıtımla olmama ihtimali vardır. Bu yüzden filmin başlığında durgun ve çürüyen bataklık değil, hareketli Nehir sunulmuştur (Vostrikov, Graçev, 2006: 631-633).

Küçük Vera filminde kavga annenin tencereler ve kavanozlar arasında dört döndüğü dar mutfakta çıkmaktadır. Babanın destekleyip yaygınlaştırdığı kavga ensiz koridora geçmektedir. Dar, havasız, aşırı derecede gürültülü bir ortam... Fakat filmin karakterleri için bu adi günler ve mutad bir iştir: onlar kızlarını eğitmekteler. Onların kızları ise ışık geçirmez siyah gözlüklü yüzünü güneşe sererek balkonda rahatça

durmakta, son modaaya uygun rengârenk ve tuhaf şekilde boyanmış saçlarını kurutmakta, kiraz yiyip müziğin temposuna uyarak ayağını yere vurmaktadır.

Benzer sahneler filmde birçok gez gösterilecektir: annenin canhıraş çığlıkları, babanın kaba sövgüleri, kızın uyuşuk cevapları ve onların tipik Kruşçev dairesinin dar alanındaki sonsuz izdihamı.

Vera'nın kardeşi Viktor Moskova'dan gelmiştir. Başarılı başkentli doktor, seyirci kalan ve akıl dağıtan birinin tavrını takınmaya çalışmış fakat istediği gibi olmamıştır. Güleç aydın maskesinin altından ana babasından nefret eden, onlardan acayip şekilde utanan birinin yüzü görünmüştür.

Film, şehrin kahramanlarının ve yaşadıkları evlerin norm çarpıtılışının kendisi olduğunu iki anlama gelmeyecek biçimde göstermektedir. Mariupol-Jdanov boşuna bu kadar çirkin değildir. Deniz sahili de plajların altın kumlarıyla değil, beton ve hurda demir çöplükleriyle doludur.

Olayların çoğunun tuzlama kavanozları ve ev votkasının doldurduğu mutfakta meydana gelmesi sebepsiz değildir: burada yaşayanlar için en önemli kaygı yemek bulmaktır. Daimi söz konusu olan, tedarik edilen, aç gözlülükle tüketilen yemek. Tatil sırasında bile Vera'nın anne babası dinlenmek için temiz sahilde yer alınca yiyip içmeye koyulup alışkanlıklarınca kızlarının başının etini yemeye devam etmişlerdir. O dünyada her şey bu denli tepe taklak ki artık insanların yemek yediği değil yemeğin insanları oburca yiyip bitirdiği düşünülebilmektedir.

Üstelik asıl açık havadaki ailevi piknik sırasında annenin ye'se düşüp haykırmasına rağmen gene de çok dehşetli olan itirafı duyulacaktır. Meğer o, kızı doğurmak istemiyormuş. "Keşke kürtaj yaptırırdım!" diye kahırlanmaktadır anne. Oğlu Viktor ise yemek çiğneyerek ilave etmektedir: "Ben hatırlıyorum ki! Anne hüngür hüngür ağlıyordu... Ve seni ancak iki odalı daireyi elde etmek için doğurmuştu."

Evet,"Küçük Vera" yerli sinemacılıktaki belki de ilk kez gündelik yaşamın eziyet ettiği, fiziksel gerçekliğin esir ettiği insanların hayatını etraflı ve acı görsellikle göstermiştir (Gorelova, <http://www.russkoekino.ru/books/ruskino/ruskino-0119.shtml>).

Hırsız alımlı daire hırsızlığı savaş ile yoksul ettiği ailesinin (genç dulun Katya ile altı yaşındaki oğlu Sanka) güvenini kazanmaya çalışmamış bile, onları sadece amirane

kabalık ile büyülemiştir. Tolyan onları kendi karanlık işleri için paravan olarak kullanmaktadır. Ve sonunda Katya'nın hayatını batırıp çocuğunun hayatını mahvedip Tolyan büyümüş Sanka'dan cezayı almaktadır.

Tolyan trendeyken Katya ve Sanka ile tanışınca onlara emrinde tutabileceğini kanıtlayan gücünün işaretlerini göstermektedir. Hayret hayret bakan Sanya'ya kendi silahını göstermekte ve kur yapmaya zaman harcamadan Katya ile cinsel ilişkiye girmektedir.

Erkek çocuğu ana kahramanın asker elbisesine ve silahına bakıp büyülenmekte ve titreyerek onun güçlü vücudundaki dövmeleeri, kalbinin yanında bulunan Stalin'le kürekkeğinde dişlerini gösteren leoparı incelemektedir.

Tolyan Sanka'nın ancak çocukluğunu ve annesini kaçırmamış, aynı zamanda gücün ana hakkı olduğu fikri ile ahlakını bozmuştur. O, Stalin'in resmini ve silahı vasiyet ederek çocuğu manevi sakat bırakmıştır. Boris Paramonov'un³⁰ dediği gibi büyümüş Sanka'nın suç işleyen birisi olacağı tahmin edilmektedir fakat o Tolyan'ın sosyal maskesiyle kaynaşıp asker olmuştur. Asker olarak eski imparatorluğun tehlikeli bölgelerine "anayasal düzen" vermektedir (Margolit, Kovalev, 2006: 47-58).

2.1.7. Batı-Rusya Çatışması Uygur Varlıklı Batı-Yoksul Ancak Manevi Rusya

Rusya ve Batı "kültürel kutupları" iki çoğu açısından zıt olan kültür geleneği. Bu gelenekleri manevi kültürün tüm çeşitlerinde ve halkların yaşam tarzında kendini göstermektedir.

İlke ayrılıkları

- 1) Tabiata tavrı Batı insanı doğaya karşı koymakta Rusya ise insanın ve doğanın bitişik olduğuna vurgulamaktadır.
- 2) İnsan varlığın eğiliminin yorumlayışı ve insan emeğin yönelimi. Batı yaklaşım dünyanın ve kişinin değişimi (geliştirilmesini) insan anlayışına uydurmakta iken Rusya'daki yaklaşım dünyanın bir parçası olarak kişinin ilkel, insana ait olmayan fikrine göre değişmesini yöneliktir.

³⁰ Rus ve Amerikanlı felsefeci, kültüroloji uzmanı

- 3) Dünya yapısı düzenin, insan doğasının ve varlığının, tarihsel sürecin anlayışı. Batı kültüründe antroposantrizm ise Rusya kültüründe teosantrizm ilkesi hâkim etmektedir. Batı'da kişinin bireyciliği, egemenliği, özerkliği ve tekliği, "benliğini" özgürlüğünün göstermesi değer verilmektedir. Rusya'da ayrı kişinin geleneksel olarak kendini ancak fiziksel bedeni olarak hissetmektedir, eğer kalbi insanlara yönelik bu bedeni insan olmakta, kişi toplulukta yaşamakta ve özgürlük anlayışı var olmamaktadır.
- 4) Devlete, iktidara, yasaya tavrı. Batı'da yasa iktidardan üstündür, kişi devlete itaat etmekte; Rusya'da iktidar yasadan daha üstün, kişi hem devlete hem üstlere hizmet etmektedir.
- 5) Kişisel davranışın zamansal yönelimi Batı kültürü geleceğe, Rus kültürü sonsuzluğa yöneliktir.
- 6) Kişinin ve toplumun değerlerin yöneliği. Batı'ya tüketime yönelik varlığı, Rusya'ya manevine yönelik varlığı kıymetlidir.
- 7) İnsanın öğrenme ve dönüştürme kabiliyetlerin değerlendirilmesi. Antroposantrizm yaklaşım dünyanın sınırsız kavramasında, daha çok rasyonel olan düşüncesine dayanmaktadır. Teosantrizm geleneği her şeyin kişiden kaynaklanmamakta, öğrenemeyen ve bilinemeyen var olduğuna inanmakta, imgesel ve duygusal düşüncesine dayanmaktadır.
- 8) Bilgi edinme mekanizması ve özü. Batı'da bilgi edinme sürecinde en büyük değeri akıldır, Rusya'da bilgi edinme ancak nesnenin niteliğinin incelemesi değil aynı zamanda manevi incelemesidir.

Analiz edilen *Amerikalı Kız Çocuğu*, *Paris'e Giden Pencere*, *Her Şey Güzel Olacak*, *Yıldızlı Gökyüzünün Altındaki Ev* filmlerinde Batı Rusya çatışması yer almıştır. Tüm filmlerde Batının, yaşam için uygun ve rahat bir yer olduğu gösterilmektedir. Batının temsili olarak zenginlik, hayatın düzenli ve kurallı olması yanında tüm bu pozitifliklere karşı manevi değerlerin yok olması, ruh eksikliği ve hayatın ancak dekorasyonun bir parçası olduğu iddia edilmektedir. Rusya ise yoksul, yıkıntılı ve yaşam koşulları inanılmaz derecede zor bir ülke olarak gösterilmektedir. Bunun yanında Rusya'da manevi değerlerin ve dostluk, aile, sevgi, birlik gibi kavramların önemli olduğu da ortaya koyulmaktadır.

Amerikalı Kız Çocuğu kahramanın eski karısı Amerikalı birisiyle evlenmiş ve Rusya'daki mahkeme kararına göre çocuğu Rus babasıyla kalması gerekmesine rağmen küçük kızını alıp ABD'ye taşınmıştır. Yani, kabaca söylemek gerekirse, çocuğunu çalmıştır. Hayır, o kötü birisi değil, ancak kendi kızı için mutluluğu isteyen pratik bir kadındır. Mutluluk nedir? Sütunlu zengin bir beyaz evi, lezzetli yemek ve çok sayıda olan oyuncaklardır. Gereksiz hatıraları unutması ve nostaljiye kapılmaması için annesi Anna'ya sürekli babasının ölmüş olduğunu tekrarlamaktaydı. Tüm bu Anna üç yaşındayken perde arkasında olmuştur.

Şimdi o yedi ya da sekiz yaşında ve Amerikalaşmış bakımlı bir kadının tatlı Amerikalı kızıdır. O ne Rusça kelimeleri, ne baba yüzü hatırlamaktadır. Ancak bazı geçmişteki anlar sanki hâlâ hayallere girmektedir. Bu an Amerikalı çocukların genellikle oynadığı okulun bahçesinden babası çıkmaktadır. O kız çocuğunu görmek için Rusya'dan gelmişti. Uzun zaman beklediğinden ya da kendine güvenen çevreden farklı, yerel olmayan şaşkınlıktan dolayı Anna onu tanımıştı. Babasıyla Rusya'ya kaçmak için küçük Anna aslında kendi babasını çalmakta ve farklı yasadışı faaliyetlere yapmaktadır. Rusya'da kızın büyükannesi varmış. Onları polis aramakta, radyo ve televizyonda kızını çalmış Rus eşkiya hakkında duyuru çıkmaktadır. Akıllı kız saçını kestirmiş ve erkek gömleği ve pantolonları almasına rağmen her arabada ve dinlenme tesisinde radyo ve TV olduğu için Amerika'da dolaşmak zordur. Bu ikisi Meksika sınırına gidince onların karşısında farklı insanlar çıkmaktadır. Dünyanın her yerde olduğu gibi farklı insanlar. Bazıları onlara yardım etmekte, bazıları polise rapor etmektedir. Sonunda eski karısının çocuğundan vazgeçmesi için verdiği parayı ret edip babası hapisaneye düşmüştür. Hukuk açısından karışık olan aile öyküsü peri ve Amerikalı tatlı bir şekilde çözülmektedir. Açık alanında babası başka mahkûmlar ile çalıştığında gökyüzünde Anna tarafından uçurtan görünmektedir. Muhafızlar gelmeden önce babası siyahi arkadaşını alıp helikopter binmiştir. Mutlu onlar Rusya'daki babaannesine uçmaktadır. Shakhnazarov böyle bir tatlı finalden utanmamaktadır. Para ile alamayacağı, kaybolmayacağı aşk hakkında bir film günlük mantığını hor görmekte ve geçmiş hakkında anlar ile beslenmektedir (Donets, 2006: 563-564).

Paris'e Giden Pencere filmin ana kahramanı biznes lisede müzik öğretmeni Nikolai Chizhov. Sankt Peterburg'taki birkaç ailenin ikamet ettiği dairede ölmüş yaşlı kadının odasını almaktadır. Yakında daire sakinleri, yaşlı aristokrat kadının ölmediğini

fakat Fransa'nın başkentine taşındığını öğrenmektedir. Birkaç on yılda garip uzay olay gerçekleştirmekte ve odasında direkt Paris'teki çatısına çıkan bir pencere açılmaktadır. Sakinlerin herkes kendine göre bunu kullanmakta be açılmış gerçekliğinde kendini bulmaya çalışmaktadır. Sovyet sonrası varlığından atılmış batılı aydın Chizhov dünya sanatının başkenti Paris'ten zevk almaktadır. Tanıdığı göçmenin yardımı ile o orkestrada işi bulmaya çalışmakta ve aynı zamanda "Paris'teki komşusu" genç bir Fransız kadını Nicole ile ilişki yaşamaktadır. Proleter Gorokhov ve onun kaba ve açgözlü ailesi farklı spekülasyonları yapmakta, "alarus" hediyelikleri, kendisi çalıştığı fabrikadan çalmış piyanoları satmakta vesaire.

Paris dünyası insan yaşamı için yarattığı alanı ve medeniyetin amblemi olmaktadır, Peterburg dünyası ise ahlakının bozulması ve insanların yabanileşmesinin imajıdır. Yaşlı kadının göç etmesi bir kaçıştır. Sovyet efsanesine göre yurt dışına çıkış ölüm ile batı dünyasının öbür dünya ile özdeşleşmesi, aydınlık ve neşeli yurt dışı dünyasını gölgelemektedir. Yani, Chizhov'un Paris'teki komşu Nicole tesadüfen ölü hayvanların çalukları yaparak para kazanmamaktadır. Paris dünyası yavaş yavaş insanları ölü dekorasyonunu yapan, güzel dış görüntüsü ile iç boşluğu ve ruh eksikliğini, ölümü kapatmaya çalışan uzayın özellikleri almaktadır. Bu şekilde ruhu olmayan batının teması ortaya çıkmaktadır. Konsere çıplak geldiği, doyup bıkmış izleyiciler için Paris orkestrasına işe alınmış Chizhov, Wolfgang Amadeus Mozart'ı pantolonsuz oynamaya zorlamaktadır. Mamin'in kahramanları, onların olmadığı yere dönmek isteyen sorumsuz yetişkin çocuklardır. Yoksul Rusya'dan onlar zengin Batı'ya kaçmakta, fakat ruhsuz ama güzel dış görüntülü olan Batıya gelirken manevi merkezi, çok sevilen vatana geri dönmeye istemektedir. Film başladığı noktada da bitmektedir. Herkes kendi yerinde kalmış, aynı orkestra, aynı Peterburg'taki kalabalığı, aynı infantil yetişkinlerin zevk aldığı çocuk atraksiyonu. Ve sanki anlamsız Rus hayat akışının gerektirdiği aynı bu kısır döngüdeki kompozisyondan çıkışının arayışıdır (Blyumbaum, 2006: 206-207).

2.1.8. Afgan ve Çeçen Savaşları

İnsan savaşa, onun yokluklarına, tamamen farklı yaşam değerlerine kolayca alışmamaktadır. Yeni koşullara adapte olunması için bilincin ve davranışların eski alışkanlıkların yıkılması gerekmektedir. Savaşın zor koşullarda, yaşam ve ölüm

sınırında bu hayatta kılınmaz. Fakat cephede bir kaç hafta geçirmiş insana sakin barış varlığına dönmesi çok zordur. Dönüş süreci ruhsalın yeniden-düzenlemesi yıllara uzayarak geçmektedir. Savaşın bittikten sonraki sonuçları zamanla ortaya çıkar ve büyük boyutlara ulaşır. Askerlerin ancak psikofizik sağlığa değil psikolojik dengeye, dünya görüşüne, ahlaki değerlerine vs etkilemektedir. Savaş doktorları savaş nevrozu, savaş yorgunluğu gibi geleneksel olmayan terimleri sık kullanmaktadır. Bu Afgan ve Çeçen sendromlarına ilişkindir. Psikolojik patoloji alanın uzmanlarına göre Afganistan'da ve Çeçenistan'da savaşmış askerler arasında ruh bozukluğu %70 varmakta, %15-20 kronik posttravmatik durumları görülmüştür. Savaşmış olan kişilerin hayat tecrübesi zordur. Bu yüzden posttravmatik sendromun sonucu olarak toplumsal çevrede insanın ihtilaflı davranışları, yeni kuralların yadsınması, uzlaşmaya gitmemesi, barış zamanında savaş yöntemleri (şiddet kullanması) ile sorunları çözmesi gibi durumlar gözlemlenmiştir. Genellikle savaş sonrası toplum onun savunucularına sakıncalı ve anlayışsız davranmaktadır. Bu “dün” asker olanların bugünkü durumunu daha da kötüleştirmektedir. Bu askerler “kayıp nesil”dir.

Analiz edilen *Bacak*, *Blokaj Yeri*, *Kafkas Tutsağı*, *Dansçı Zamanı*, *Kardeş* filmlerinde Afgan ve Çeçen savaşları tartışılmaktadır. Bu filmlerde özellikle hangi savaşın olduğu vurgulamamaktadır. Tüm filmlerde Ruslar tarafından sonsuz savaş problemi anlatılmaktadır. Savaşın gereksizliği ve her iki tarafa da iyi bir sonuç getirmeyeceğini savunulmaktadır. Savaş koşullarında kişinin insanlığından vazgeçmek zorunda kaldığını ortaya çıkarmaktadır (*Bacak*, *Blokaj Yeri*, *Kafkas Tutsağı*). Savaştan dönen insanlar ise barış varlığında kendi yerini bulmamakta, savaş yöntemleri kullanmakta ve sonucunda tek başına kaldığı açıklanmaktadır (*Dansçı Zamanı*, *Kadeş*).

Bacak filmi Rusya'daki herkesin hayatın gerçeklerine ve Afganistan'daki savaşa doğrudan doğruya ilişkindir. Tüm (geçmişteki veya gelecekteki) savaşlara, onlara katıldığı için ikiye bölünmüş (öz ve mecazi anlamında) kişilerin hakkındadır. Bu, yönetmenin anlatmak istediği gerçektir.

Ekranında, genç olduğu için ve maceralarına katılabildiği için mutlu, emirleri yerine koşulsuz getirmeye hazır olan bir asker başrolüdür. Ona savaş hem eğlenceli hem dehşetlidir. Savaş savaştır ve askerlik görevine göre ne düşmanı, ne sivil halkına acımadan Sovyet tankları ile yerleşim bölgeleri silip süpürecektir. Sonra kader intikam

alacaktır: yolun ortasındaki bavulu açınca kahramanın yanında bomba patlar ve o bir bacağına kaybeder. Bu bacak özerk varlığını kazanmakta, kahramanın hayaleti, alter ego olmakta, kendisinde kötülüğü ve sinikliğini temsil etmektedir. Ayağını kaybetmiş asker kendisini yarım hissetmesine rağmen özerk ayak kendisini bir bütün olarak görmektedir. Sahibinin yerine geçmekte, onunla alay etmekte, onu takip etmekte ve sonunda tamamen onun yerini almaktadır.

Dünya düzeninin adaletsizliğe, suçlu olan ve bu cehenneme kendi iradesiyle değil, anavatan borcunun ödenen katılımcı cezasını çekmektedir. Film münferit bir olayı değil sonsuz bir problemi anlatmak için bunu yaşam koşullardan daha çok mistik şekilde göstermektedir.

Kaç kez Rusyalılar böyle işlerin karşılığını almıştı. Ve bugün onlar arasında böyle, insan olmayan, sadece insan kılığını almış, günlük hayatını anlamsız kâbusa dönüştüren "bacak" varlıkları var (Şilova, 2007: 45-50).

Kafkas Tutsağı asker adayı Ivan Zhilin ve gönüllü Sasha, Kafkas dağlarındaki muhakkak ölüme sürüklenmişlerin zincirine istemeyerek girmektedir. Özgürlük arayışında "köleler ve efendilerin ülkesi"nden kaçan gönüllü olarak oraya savaşmaya ve ölmeye gidenler hakkında bir filmidir.

Asker adaylarını savaşa göndermeden önceki seçiminde hızlı bir tempoda ("Yarayan!" " yarayan!") hassas bölgelere göndermektedir. Tehlikeli yolda pusu kurup, yaralanmış Rusları ele geçirip köleleştirmesi ve onların karanlık işlerinde kullanılması, köylü için kazançlı bir iş olmuştur. Hüzünlü şarkısının fonda akşamları dar sokaklardan beyaz yünlü koyunları ve diğer hayvanlar su içmeğe, yabancılar için yaşamın gizli ve gizemli olduğu kayalara gitmektedir.

Cephe öncesi güçlü kapının ardında, ruslar için yabancı olan müslüman bir şehirdir. Bu şehir aynı zamanda gece kriminal silahların ve uyuşturucuların dev pazarını oluşturmaktadır. Şehrin hüzünlü gösteriminden sonra, başarısız kaçışın sahnelerinde yeşil tarlalar, büyük ağaçlar, taze çimen isteyen özgürlüğün imajını temsil etmektedir.

Zincir ile bağlanmış olan mahkûmlar çukura atılmış.

Burada yetiştirme yurdundaki öksüzlüğü kompleksi olan insanın kaderini öğrenmektedir.

Bu iki başrollerin etrafında başka ünlü insanlar vardır. Esirlerin sahibi Abdul'da, Rus askerlerin tarafından öldürmeye çalıştığı Aksakallıları³¹ tanımaktadır. Abdul amansız ve korkutucu görünmektedir. Abdul'un oğlu Rus askerler tarafından esir alınmış ve öldürülmüştür. Oğluna yapılanları Rus askerlere de yapmak istemesinde kaçınılmaz bir objektiflik vardır. Esirlerin birisini kurtaran Abdul'un şirin kızı Dina ile film kareleri zenginleşmektedir. Fakat filmin gerçek keşfi Ivan esirin Kafkas'a gelen annesinin ortaya çıkışıdır. Genç ama yorgun, atılgan, oğlunu kurtarmaya hazır ve onu kurtarmış olan annesidir.

Yeni Rusya'da, ne yazık ki, İvan esirin annesi yaygın olan yeni bir kadın tipin bireysel portresini göstermektedir. Dul olmayan, "asker annesi", çoğunlukla "bekâr annesi", hayat ile kıyasıya bir mücadelede, gençliğiyle vedalaşırken yaşamın anlamını kaybetmiştir.

Bu Çeçen savaşı hakkında ilk filmidir.

Rusya ve Kafkas arasındaki savaş, filmde zaman, nedenler ve sonuçlar dışında var olmaktadır. Bunun insanlık dışı olduğunu ve bu yüzden ona yer verilmemesi gerektiği hakkında bir düşünce filmdeki başka basit bir düşünceyi sıkıştırılmaktadır. Bu sıkıştırılan düşünce her zaman var olacaktır çünkü iki taraftaki şiddet hevesi güçlüdür. Bir merhamet eylemi neredeyse hiçbir şeyi belirtmemektedir. Yaşlı Kafkas adam, tutsağını salıverdiği an gökyüzünde Rus helikopterler, Rus gencini sevmiş ve kurtarmaya çalışmış olan, yaşlı adamın (yaşlı Kafkas adam) kızının kaldığı köyü bombalamak için uçmaya başlamaktadır. Esir düşen iki Rus askerinden orta yaştaki için böyle bir nankörlük kesinlikle doğaldır; genç olan ise saf bir şekilde şaşkın bir tavır göstermektedir. Orta yaşta olan asker, kimsesiz çocuklar yurdunda yetiştirilmiş, kültürlü olmayan ve hayat hakkında felsefi düşünceye düşkün olmayan biridir. Genç olan asker İvan ise kültürlü aileden gelen, Rus aydınların düşüncesinde kült mesleği olan öğretmenin çocuğudur. 1990'ların aydınları neler olup bittiğini anlayamamaktaydı. Bunun bir göstergesi olarak Çeçen savaşının başlangıcından biraz önce Yegor Gaydar "Biz savaşa karşıyız" demektedir. "Anlıyorsunuzdur, Rus ordusu için Çeçenistan'ın bozgunu birkaç gün içinde bitirilebilir fakat bir prensip olarak buna yer verilmemesi gerekir". Ve seyircileri onu alkışlamaktadır. Dünya, henüz uluslararası terörizm

³¹ Türk halk kültüründe ihtiyar adam

sorunundan derin kaygı duymamaktaydı. Batı toplumu, Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinin kaderiyle ilgilenmekteydi fakat çok ciddi bir şekilde ilgili değildi (Zorkaya, 2007: 120-124, Yusipova, 2006: 722-724).

Blokaj Yeri Rus sinemasında Çeçen savaşında neler olduğunu anlatmayı ilk olarak başarmış bir sanatçının deneyimidir. Her şeyden önce kendisi için, bir gün başlatılmış olan ve herhalde bitmeyen milli karakterin özelliklerini ve aynı zamanda milli kaderin incelemesidir.

Filmin sahnesi doğrudan söylenmemekte; güney dağlarında geçen bir savaştır. Farazi ve genelleştirilmiş değil "şimdi ve burada" olan somut bir savaştır. Ve demek ki bugünkü utanç ve acı, askerlerin günlük yaşamı, günümüz Çeçenistan'ın anlatımıdır.

Blokaj Yeri'nin günlük yaşamı şunlarla göze çarpar: küflenmiş makarna, komutanların içki aleminin alışılmış hizmet ritüeli, muharebe nöbetleri, yakındaki ormanda bir keskin nişancı, mermi ile ödenen cinsel zevklerin bedeli, kadın savaş sorgu yargıcının ziyaretleri, uyuşturucu elde etmesi, açık saçık ve ahlaksız şakalar vs. Sanki yönetmen dağlardaki sıcak ve ormanlı ülkeye alışmış olduğumuz özelliklere sahip olan sıradan Rusları getirmiştir. Ama Ruslardan olan bu askerler umutsuzca ve dehşetli bir şekilde yabancılaşmıştı.

Küçük ve büyük olayların zinciri, sivil köyde kazara ama kaçınılmaz olan bir şekilde kadının öldürülmesi ve aynı şekilde keskin nişancı tarafından aynı kazara ama kaçınılmaz bir şekilde sevdiği Rus oğlanın öldürülmesidir. "Kendi askerlerini satmayan" "gerçek bir general" vardır fakat bu savaşta kendi askerlerini satar. Bu film Çeçen Savaşı'nda onurunu kaybetmiş olan her general hakkındadır. Sanki başka boyuttan gelmiş gibi, eysiz beyaz atın blokaj yerinden geçmesi Eski Slavlarda ölümün sembolüdür. Filmde sarhoş olan praporsçik³² vicdan azabı çekerek tövbe etmektedir. Fakat tüm bu olaylara rağmen bir zamana kadar yerel savaş bölgesinde ana trajik kahraman günlük rutin hayattır başka bir deyişle bir yanda savaş varken bir yandan da rutin hayat aynı şekilde devam etmektedir. Filmin anlamına ve yapısına yönelik ipucu filmin başlığında verilmektedir. Ancak o ipucunu tamamen anlamak için kahramanlar ile birlikte bu blokaj yerinin, mezarlığa giden yolda bulunduğunu öğrenmek

³² Rus orduda gedikli ile subay arasında bir rütbe

gerekmektedir. Savaşta olduğu her şey gibi ölüm, dehşet verici bir saçmalaktır. Blokağ yeri mezarlığa geçmeye engel olamaz, mezarlıktan ise daha hiç kimse geri dönmemiştir.

Rus oğlanları kendi kanlarını ve başkalarının kanını boş yere dökmektedir. Rus ve Çeçen Mücadelesinin ve beraber yaşamaya çalışmanın tek bir sonucu vardır. Deneyimli ve masum genç Rus askerleri bunu değiştiremezler. Ve aşk bile buna yardım edemez. Beraber olmak sonsuza kadar imkânsızdır. Çünkü bir gün taraflardan biri tetiği çekecektir.

Muhtemelen, Çeçen savaşı bir devlet olarak Rusya'yı yok edemez. Fakat milletine onuru ve şerefini veren, Rus ruhunda belki en önemli bir şey öldürülmüştü. Uzun yıllar boyunca her gün yakınımızdaki savaşı vicdansız ve acımasız şekilde hissetmeden yaşamaktayız. İki millet için de olumlu sonuca varmayan savaş yüzünden, biz boş yere giden yoldaki akılsızlardık (Basin, 2006: 430-431, Turovskaya, 2007: 150-153).

2.1.9. Yoksulluk

Yoksulluk problemi güncel bir problemdir, aynı zamanda başka problemleri de ortaya çıkarmaktadır. Yoksulluğa demografik, nüfusun istihdamı, işsizlik sorunları bağlıdır; yoksulluk nüfusun sağlığa, vatandaşların eğitime ve kültüre, onların ahlakına, sosyalleşmesine direkt etki yapmaktadır. Yoksulluk bilimin gelişmesini engellemektedir. Yoksulluk kişisel ilişkilerin insanlıktan uzaklaşmasına, suç ve terorizm oranının artmasına, yaşam düzeyinin ve kalitesinin düşmesine yol açmaktadır. Yoksulluk siyasi ilişkileri ve devletin politikasını gerçekleştirmesini kötü yönde etkilemekte ve Rusya'da sivil toplumun oluşmasını engellemektedir.

90'ların geçiş dönemindeki yoksulluğun bir özelliği, nüfusun büyük bir kısmının sosyal statüsünün belirsizliği ve istikrarsızlığı olmuştur. Emek piyasasında oluşmuş durumdan, geleneksel olarak hassas olan nüfusun grupları (sosyal yoksulluk) hariç faal nüfusun çoğu da yoksulluk sınırına ulaşmıştır. Geçiş döneminde her dördüncü çalışan Rusun geliri asgari geçim düzeyinden daha düşüktür. Aşırı yoksulluk riski olan ailelerde: çok çocuklu, anne veya baba olmayan, geçindirmekle yükümlü olduğu, emekliler ve engelliler arasında sosyal yoksulluk ortaya çıkmıştır. Ekonomik yoksulluk, faal nüfusun arasında yayılmaktadır. Bunun sebebi ülkenin ekonomik gelişimine, gelirlerine ve krizlerine bağlıdır. Rusya'da geçiş döneminde az gelirli çalışanların

arasında yoksullaşmakta olan yeni kişiler ortaya çıkmıştı, onların bu durumu yeni ekonomik koşullardan kaynaklanmaktaydı.

İzlenen *Eh Siz, Kazlar, Paris'e Giden Pencere, Barabaniada, Küçük Vera* filmlerde yosulluk problemi ele alınmıştır. Bu filmlerde yoksul durumda iktidara bağlı olmayan, basit insanların düştüğü gösterilmektedir. Yoksul olanlar işçiler (*Küçük Vera, Paris'e Giden Pencere, Eh Siz, Kazlar*), öğretmenler (*Paris'e Giden Pencere*), memurlardır (*Barabaniada*). İktidarda olanlar, bu insanları aşağılamakta ve kötü davranmaktadır. Diğer insanlar da onlara saygı göstermemektedir.

Eh Siz, Kazlar filmi yoksulluğun hakikaten Rus insanın nasibini olup olmadığı sorusunu ortaya koymaktadır. Mitka'nın izbesinin her yerinden sefaleti, iğrenç ve aşağılayıcı çıplaklığıyla çıkmaktadır. Daha dedesinden kalmış köhne yatak, kendi yaptığı kaba masa ve tabureleri, battaniye yerine paçavralar, kırılmış bulaşıkları evi oluşturmaktadır. Evin duvarlarındaki çivilerde pejmürde kıyafetler asılı durmaktadır.

Gündelik yemeği patates, evdeki bahçesinden yeşilliktir. İyi ki Mitka ve onun ailesi iklimi iyi olan Rusya'nın Güneyinde yaşamaktadır. Film sonu yazılarında filmin nerede çekildiğinin kesin adresi yazılmaktadır: Krasnodar Bölgesi Rodnikovskaya stanitsa³³. Sinemadayken konuksever Moskova Olimpiyatları³⁴ neşeli siyahilerin lezzetli yemekleri yediğine bakarken Mitka ve onun kızı Natasha'yı görmek lazım...

Mitka'nın ailesi, ceza evinden çıkmasını beklemedikleri Mitka'nın kardeşi Sanka için evde olan her şeyi sofraya koymaktadır.

Mitka sakat olduğundan işe alınmamaktadır çünkü köyde sakat olanların yapabileceği kolay bir iş yoktur. Onun karısı Raya çabuk yaşlanmıştı. Gücünün üstünde olan çabasıdan dolayı onun ayakta duracak hali yoktur. Raya dikiş makinesiyle, modayı takip eden köylü kadınlar için elbiseleri dikmektedir. Onun ailesinde kuruşlar bile para, bu yüzden dikiş makinesi için iğnelerin kaybı bile gerçek bir baş belasıdır.

Dmitry'nin yanıt olarak kaç kere "hayır" ya da "olmaz" cevabını aldığını saymak mümkün değildir.

³³ Büyük Kazak köyü

³⁴ 1980'de Moskova'da Yaz Olimpiyatları yapılmıştı

O her zaman kovulmaya ve incinmeye alışmıştır. Bir kovulma durumunda hemen çıkabilmek için Dmitry, her bir müdürün karşısında sandalyenin kenarında oturmaktadır.

Devlet memuru, ona iş göremez belgesi vermekte, bir şey vadetmekte ve Dmitry'nin gözlerine bakıp yalan söylemektedir. Dmitry şarkı söyleyerek dilencilik yaptığı pazardan polis tarafından kovulmaktadır. Karakolda ailesinden kalmış tek hatırası babasının akordeonu elinden alınmaktadır. Dmitry'nin gözlerinde anlatılmaz bir niyaz ve yeis vardır. Ama her zaman olduğu gibi "hayır" cevabını alırken o kapıya doğru yönelmektedir. Fakat onun talihine polis iyi bir kişiydi ve ona "Neyse al. Ama bir daha olmasın ..." demişti.

Dmitry kendi haklarından yoksun olduğu ve aşağılanma ile dolu olan hayatının normal olduğunu muti ve sessiz algılamaktadır.

Onun küçük kardeşi Peter küçük, cılız, ama sarhoş olduğu zaman azgın bir alkoliktir. Peter'in ailesinde parayı tutumlu ve sert olan karısı Darya kazanmaktadır.

Evlere küçük bir domuzun yaşadığı ve duvarda farklı kedi türlerinin resimlerinin bulunduğu bir halının asıldığı, küçük, tek odalı temiz bir evdir.

"İyi yaşıyoruz. Buzdolabı aldık, televizyonu tamir ettik, şimdi para biriktiriyoruz." Sözde "iyi bir hayat" fakat Darya bunu ağır bir iş karşılığında kazanmaktadır. Her erkek bile buna dayanamaz. Gündüz huzurevinde çalışmakta, ordaki kantinden domuzu için artıklar getirmektedir. Akşamları bahçede ve ahırda çalışmaktadır. Biriktirdiği para, karakoldan sarhoş olan eşini çıkartmak için polis rüşvetine ancak yetmektedir.

İyi yaşıyoruz. Gerçekten böyle mi (Drozdova, 2007: 58-61) ...?

Paris'e Giden Pencere'nin yönetmeni Sankt-Peterburg'un şanı devrim öncesi hayatında kaldığını ve toplumsal zihniyetinde bu şehrin yıkıntılarına dönüşmesini ispatlamaktadır. Sankt-Peterburg, geçmişin ve perişan gerçeğin heybetli ve korkunç alegorisidir. Dekorasyonu olarak 1990'ların kırılmış pencereler ile sokaktaki çukurlar ile evsiz insanlar ve bitpazarları ile Sankt-Peterburg'u kullanarak, Mamin (filmin yönetmeni) onu büyük, nekropolis bir şehirden komik ve aynı zamanda sefil, dehşet verici Perestroyka sonrası sembolüne dönüştürmektedir. Kirli yıkıntıların fonda

çıldırması, çapaçul, yoksul vatandaşlar siyasi tutkuların kaynaşması ve anlamsız saldırısı gösterilmektedir (Blyumbaum, 2006: 206-207).

Barabaniada filminin kahramanları şaşırılmaktadır: alımsız, biçimsiz trampetçi ve onun koruyucu ve işkenceci arkadaşı trampetidir. Filmde, müzisyen ve enstrüman arasında kimin daha önemli olduğunu anlaşılmamaktadır.

Ovcharov'un filmindeki trampet canlı bir varlıktır. Film sırasında trampet yemek sofrasına ve efendisinin gecelediği izbeğe dönüşmekte; trampet sinirlenmekte, neşelenmekte, üzülmemekte, efendisinin bir ilişkisi olduğunda onu kıskanmaktadır.

Ovçarov bu komik ve akıl almaz çiftini (trampet ve trampetçi) Perestroyka sonrası devrine ve dağılan ülke seyahatine göndermektedir. Onlar, Perestroyka'nın ilk değişimini gösteren, adeta bir tayfun geçmiş gibi olan kentlerden geçmektedir.

Ovçarov, aynı anda bugünkü dağılmanın vakayinamesini ve zulüm gören trampetçinin hikâyesini çekmektedir. Dolayısıyla, filmde, bir yandan, oldukça detaylı bir Perestroyka sonrası betimlemesi vardır: bakımsız mezarlık, kirli geçitleri ve pis kokulu avluları, korkucu alt geçitleri ve orda yaşayan evsiz, yoksul ve alt kültüre ait olanlardır. Eski Sovyet imparatorluğu olarak adlandırılan, tek bir medeniyetin global imajı olarak gösterilen şehir çöplüğü (Graçeva, 2006: 209-211, Fomin, 2007: 105-113).

2.1.10. Kendini Arayış ve Kimliğin Korunması

Sovyet sonrası toplumunun sosyal ve manevi yaşamında yalnızlık problemi gündem haline gelmişti. Sosyal yalnızlık, toplum gelişiminin kriz anlarına bağlıdır. Kültür krizi, toplumda kişinin manevi durumunu büyük ölçüde etkilemektedir. Kültür krizi kavramı, sosyo-kültür alanında hızlı değişimi, eski manevi yapıların ve kuruluşların çöküşü veya zayıflaması, insanların istikrar ve güven hislerini kaybetmesi, şaşkınlık ve korkularının yükselmesidir. Bu durumda insan çevresindeki toplumsal ve kültürel gerçeğin normal algılamasında zorluk çekmektedir. Tüm bunlar yabancılaşma ortamı yaratmaktadır. Yabancılaşma dış faktörler, hayat koşulların karşısında insanın güçsüzlüğünde, toplumsal bağlılardan izole edilmiş hissinde, "benliğinin" kaybetmesinde kendini belli etmektedir.

Değerler giderek bireycilik, rekabet, hesaplılığa yönelik dönüşmekte olduğundan kişiler arasındaki ilişkilerde faydacı pragmatik karakter hakimdir. İnsanların iletişiminde mahremiyet, yakınlık, içtenlik, sıcaklık kaybedilmektedir. Sosyal ilişkilerinde yakınlık ve birlik hislerin yitirmesi Rus toplumuna ağır gelmektedir. Bu sosyal bağların çöküşüne ve sosyal yalnızlığın artmasına neden olmaktadır.

Çalışma kapsamında Kendini Arayış ve Kimliğin Korunması teması altında analiz edilen filmler *Kardeş*, *Keder Zamanı Henüz Gelmedi*, *Müslüman*'dır. Bu filmlerin kahramanları farklı şekillerde kendini ve kendi yolunu bulmaya çalışmaktadır. *Kardeş* filminde kahraman, savaşta öğrendiği yöntemleri kullanarak kendi ayaklarının üzerinde durmaya çalışmaktadır. *Keder Zamanı Henüz Gelmedi* filminin kahramanları ise kendi yolunu içindeki sesini dinleyerek ve kendi milletinin tarihinden ve geleneklerinden yola çıkarak bulmaya çalışmaktadır. *Müslüman* filminde köylüler alışılan hayatlarını tehlikeye sokabilen ve yabancı kurallarını takip eden müslümandan kendi kimliği korumaktadır. *Kardeş* filminde ise "bizden" olmayanlar yabancılar olarak algılanmaktadır ve kimliğimizi korumak için onları kendi yaşamımıza sokmaya izin vermememiz gerektiği ortaya koyulmaktadır.

Kardeş trajik bir karakter hakkındaki filmidir. Bu trajik karakter feci biçimde infantil ve yalnız, umutsuz şekilde hayatın anlamını aramakta ve her hangi destek bulmaya çalışmaktadır. "Bellek" ve özellikleri olmayan bir adamdır. Bu film "kaybolmuş" yeni nesil Ruslar hakkındadır.

Bu durum, kesinlikle tüm Rusya ve orda yaşayan millet hakkında bahsetmemekte, ama milletin çoğunluğunu anlatmaktadır. Şehirdeki entelektüel olmayan insanlar, toplumun ana kısmını temsil edilmektedir.

İlk olarak, önemli olan, kahramanın geçmişinin olmamasıdır. Aslında kahramanın babası ölmüştür. Belli ki kahraman, alçak abisinin yanında olmaya çalışmakta - çünkü abisi, babasının yerine geçmektedir. Ancak, kahramanın geçmişinde savaş ile ilgili önemli bir nokta vardır, ama kahraman onu hatırlamaktan kaçmaktadır ve kahraman bu savaşı kafasından atmıştı. Savaş artık bilinçaltına yerleşmiş ve bu yüzden kahraman kaygısızca ve kolay bir şekilde insanları öldürmektedir.

İkinci olarak, onun en az bir kişiyi bulması veya bir yuva bulması gerekmektedir. Komik ve aynı zamanda trajik olan, onun farklı nedenlerden dolayı

tramvay şoförü olan kız arkadaşı, kardeşi Suhorukov, alman Kuznetsov ile uyuşmaması ve uyuşturucu bağımlısı olan ve trajik kahramanı umursamayan Ket ile son kez görüşmek istemesidir. Kahraman, kıza çok para vermekte, çünkü kahramanın kızıdan başka yakın birisi yoktur.

Üçüncüsü ise "Nautilus" ile komik bir olaydır. Bagrov'un (kahraman) "Nautilus" müzik grubunu dinlemesi saçmadır. Bu grup onun için biraz geride kalmıştır, çünkü bu grup 1980 yıllarında popülerken, kahraman ise 1990'larda yaşamaktadır. Bu durum çok açıklayıcıdır. Bir yandan , "Nautilus'un" ve Bagrov'un uyuşmazlığı — katil kahramanın infantil olmasının bir daha kanıtıdır. Aydın olan "Nautilus'u" dinlemekte fakat anlamını algılayamamaktadır. İki kişiyi öldürür öldürmez korkudan titreyen şahit ile "Nautilus'un" solisti hakkında memnuniyetle konuşmaya başlamıştı. Öte yandan, *Kardeş* kahramanına özellikle "Nautilus'a" ihtiyacı olmadığını anlamak çok önemlidir. O kendi insanlarını bulmak için yapmacık şekilde bir bahane aramaktadır. Kahraman, uyuşturucu bağımlısı Ket'e dört elle sarıldığı gibi "Nautilus'a" da aynı şekilde davranmaktadır. Video çekilen alana girmişti ve orda onu kovmaya çalışan güvenlik ile dövüştükten sonra, kimin videosunun çekildiğini öğrenmeye çalışınca "Nautilus" adlı bir grup hakkındaki bir video olduğunu öğrenmişti.

Bütün bunlardan anlaşılan şey, ne olursa olsun Danila Bagrov'un iyi bir Rus çocuğu olduğudur, o sadece kötü duruma düşmüştür. Ne polis olması ne de haydut olması, onun iyi olmasını belirtmektedir. Paraya ve güzel elbiselere onun ihtiyacı yoktur. O burjuva değil, farklı özelliklere sahip olmayan, ruhsuz ve cömert bir adamdır. Küçük hayvancık gibi hareket etmektedir. Robin Hood'un varyasyonu olduğunu yazmaktadırlar, ama Robin Hood'un kendi ideolojisi vardır, Bagrovun ise ideolojisi yoktur. Milliyetçi cümleler ideoloji olarak sayılmaz, bir daha, infantil olduğunu ve destek bulmak istediğini göstermektedir.

Bagrov alçak insanları öldürmekte fakat o kadar çok silah kullanmaya alışmış ki, sonunda haydut olmayan birisini öldürmektedir. Filmin düşüncesi: Kan dökmeye başlamışsan, artık kendini durdurmak mümkün değildir.

Kardeş Sovyet sonrası Robin Hood'un kendisini bir görev olarak değil, "Alman" ya da tramvay işçisi Svetka algıladığı gibi bir insan olarak algılayan az sayılı kişileri duyma kabiliyeti yoktur. O bu ikisinin niye teklif ettiği yardımını ve himayesini

reddettiklerini anlamadan gitmektedir. O onların dilini, onların adeletsizlik ve kanunsuzluğun hüküm sürdüğü dünya için fazla karmaşık olan ahlakını kavrayamamaktadır. Haydutlar, katiller, uyuşturucu bağımlıları ve "yeni Ruslar" yayvan dünyasında bu ikisi yüksek milli edebiyattan açık alıntılar gibi görünmektedir: aşk ve merahmetin eş anlamlı kavramlar olduğunu düşünen Svetka ve zavallı Yevgeni'nin en yeni modifikasyonu, cisimleşmiş "öz yangın yerine, baba mezarlarına aşık" olan "Alman". Onlar bu şehirde hemen hemen hiç hakları olamadan yaşamakta, arka avluların gerisinde ve bodrum mezarlarda barınmaktalar: bu onların nesli tükenen tür olmasının bir göstergesi değil mi? (Margolit, 2006: 32-33, Gladılşçikov, 2007: 136-140)

Keder Zamanı Henüz Gelmedi filmindeki Messah'ı dikkatle dinlersek, "İnsanın ana zenginliğin her kişinin kendi içinden gelen sesi dinlemektir" olduğunu anlarız. O kişi hırsız ya da pilot olsun fark etmez. Messah böyle bir hayatı fevkalade olarak saymaktadır.

Onunla karşılaşmadan önce başka kişiler, sevinçli ve delice halk korosunda şarkı söylemekteydi sonra ise böyle bir hayatın hırsı onlara da geçmektedir.

Sonuçta yaşamın anlamı, aşk, din, dünyada her şey hakkında akıl yürütmeler "Korkmayın" kelimesine inhisar etmektedir. Bu öğüt ile Kitez'h'in³⁵ sakinleri kendini bulmak için dünyanın dört bir yanına gitmişti. Ve sonra Messah'ın önceden kestirdiği belirli bir günde beraber toplanacaklardır.

Sadece bu arkadaşlar yeni bir hayatın başlangıcının mucizevi anını bekleyemedi. Onlar bu anını uyuyakalıp geçirmişti. Onlara kendi başına yaşamış bu yirmi yılın mutluluğu yetmedi. Onlar sevinçli buluşma vesilesiyle, Tanrı ne gönderdiyse mideyi bastırılmış ve yaklaşan güneş tutulması gölgesinde uyuklamışlardı.

Ve kendi arkadaşı Ivanov'u unutmuştu. Onun da yakında uyuduğunu öğrendikten sonra sakinleşmişlerdi (Medvedev, 2007: 14-19, Siryavlya, 2006: 564-566) ...

İvanov'da hakikaten kırdı uyumuştı. Lyalya'ya çok benzeyen bir kadınla uyumuştı. İvanov onu uçakta bulmuş, Sonia isimli hostesle tanışmış ve Paris'e götürmeye söz vermişti. Ya mutlu bir rüyadaydı ya da ölüm sayıklamakta. Onu kaçırmış

³⁵ Rusya'da bulunan efsanevi mesihcilik şehri

uçtağında Paris'e götürmüştü. Bunu yapmıştı ama terörle mücadele ustaları tarafından inşa edilmiş güzel bir şehir manzarası tuzağı olduğu ortaya çıkmıştı.

O mutluydu, çünkü kendi sesine kavuşmuştu. Sergey Selyanov bunu trajikomik bir detay ile güçlendirmektedir. Kahraman, özel harekât kuvvetlerine Methodius'un plastisinden yaptığı silahla ateş etmekteydi.

Böylece messahın öğüdü, dünyayı yapmak, açmak ve yeniden yapılabilir kılmak maddileşmektedir (gerçekleşmektedir) (Medvedev, 2007: 14-19, Siryavlya, 2006: 564-566).

Kardeş filmi asıl kişisel kimlik edinmeyi, kahramanın kendisini sadece proleter çaptaki değil, ulusal çaptaki süreçlerin dışı olduğunu hissetmeye çalışmasını konu etmektedir. Kahramanın Kafkasyalılar, Yahudiler ve Amerikalılara karşı söylediği dehşetli ve korkulu olmaktan ziyade daha çok saçma olan sözler "bizimkiler" grubunu çıkarma (dışta bırakma) metoduyla belirtme teşebbüsü olarak da yorumlanabilmektedir. Biz Kafkasyalı değiliz, kim olduğumuz da belli değildir. Filmin hiçbir aslı astarı yoktur. "Bratki" denenler millet değil, kahraman da onları sevmemektedir. Kişisel kimliği herhangi bir dayanağı olmadan araması, edinmeye çalışması ancak gerekçesiz zenofobiye sebep olmuştur. Ruslara gelince, filmde tek klasik edebi Rus olarak Alman (Nemets) karşımıza çıkmaktadır. Bu bir rastlantı değildir.

Arkasında üniversite yerine Çeçen savaşıyla ve elinde isabetsiz vuran silahla taşra cengelinden gelen bu Mowgli, Sergey Bodrov-küçük'ün canlandırmasında karşı konulamaz, bunun için korkutucu biçimde çekici olmuştur. O, kuşku ve korkuyu bilmeyip dünyayı net bir şekilde "bizimkiler"e ve "yabancılar"a bölmektedir. Elindeki silah ise kahramanın çevresindekileri "hakça" yargıladığı araçtır. Üstelik ayırma prensibi de çocukça basittir. "Yabancılar" (yani "Bizim olmayanlar"), Amerikan yardakçılarının uşaklık ettiği "kara yağızlar" ve eşkıyalardır. "Bizimkiler" ise geriye kalanlardır. Kahraman, ilk gruptakilere karşı acımasızken öbürleriyle onların insanı isyan ettiren kusurlarına rağmen asilce merhametli davranmaktadır. (Margolit, 2006: 32-33, Gladılşçikov, 2007: 136-140).

Müslüman filmde, Rus töreleri ve islam öğütleri çatışmakta, medeniyetler arasında ihtilafı olgunlaşmakta, tarihsel değişimlerin vektörleri belirlemektedir.

Müslüman'ın ana kahramanı - Afgan tutsaklığından eve dönmüş bir Rus askeridir. İslam Gurbettedeyken o müslüman olmuştur. Nikolay Abdullah olmuş, delice bir oğlan dinin sert takipçisine dönüşmüştü. Köylüler ilk başta onu sevinçle karşılamıştı. Fakat oğlan içki içmez, kolektif çiftliğin malını çalmaz, evlilik öncesi olan cinsel ilişkilere girmez ve gerekli olmadan komşular ile dövüşmezdi. Köyde kabul edilmiş tüm usulleri reddetmektedir. Onun davranışlarında, yerliler önce sistemi görmekteyken sonra ise onların günlük varlığın temellerine yönelik tehdidi gördüler.

Kafasında karışıklığın sebebi - Sovyet devletinin çöküşü ve milletin kimliğini dayandırdığı komünist fikrin kırılmasının sonucuydu. Konusunun ana çekirdeği standart "inanç-inançsızlık" karşılaşması değil, fakat tek tanrıcılık ve çok tanrıcılık arasındaki çatışmadır. Afgan tutsaklığında Müslüman olmuş, hayatını Kutsal kitabına göre kuran Rus askerinin tavizsiz tutumu cisimleştirilmektedir. Eleştirmenlerin doğru sözüne göre kahraman müslüman değil budist, Mormon, eşcinsel aktivisti de olabilirdi. Köydaşlar tam tersi tek tanrıcılığı temsil etmektedir. Sovyet rus köydeki net ve açık davranış kuralları ile günlük yaşamı (kadehi doldurmuşlar – iç, incitmişler – vur, sahibi gözüküyorsa – çal) yabancı standartların ve değerlerin istilasını çekmektedir. İdol dolar veya Amerika hakkında bulanık bir hayal gibidir.

Hatta Ortodoks Hıristiyanlığı dahi yeni dinlerinden bir garibedir. "Köylüler kurallara göre dua etmeye ve haç çıkarmaya alışık değillerdir.

Hafif haylazlar ama bizimkilerden. Yakın ve analşılan. Yabancı (yeni müslüman olmuş ya da yeni rus) birisi gibi değil. Toleransı, başkalarının görüşüne ve hayat tarzına karşı hoşgörü göstermesini savunurken, yönetmen konusunu komünist köy kardeşliği ve nostalji ile doldurmaktadır. Komünal onun için ulus düşüncesinin bir yoğunlaşmasıdır. Rus topraklarında yaşayanların kimliğinin korunmasını, hayatta yerini bulmasına olanaklı kılan bir şeydir (Anaşkin, 2006: 557-558).

SONUÇ

30 Aralık 1922 yılında kurulmuş Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği neredeyse 70 yıl dünya haritasında bulunmuştur. 1980 yıllarında ekonomik, toplumsal, siyasi alanlarda sistemli dağılma süreci başlamıştır. 1991 yılının Ağustos ayındaki darbeden sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşü ile Rusya için geri dönülmez bir durum başlamıştır. SSCB'nin çöküşü ile Perestroyka sona ermiştir. Perestroyka'nın pozitif tarafı şudur: Sovyet ekonomisinin kapsamlı bir analizi yapılmış, ülkenin muhtemel felaketin eşiğinde olduğu yargısına varılmış, ekonomide özel sektörün gelişmesini kolaylaştırmak için reformlar uygulanmaya konulmuştur. Siyasal alanda yapılan çok partili sisteme geçiş, seçme ve seçilme hakkının verilmesi, basın özgürlüğü, yasama - yürütme ve yargı organlarının ortaya çıkması, sivil toplumun oluşumu ile ilgili reformlar, pozitif sonuçlar ortaya çıkartmıştır. Perestroyka'nın reformları arasında en büyük başarıyı elde eden Glasnost politikası olmuştur. Sovyet toplumunun ruhsal gelişimine katkı sağlamış, sanat özgürlüğünü desteklemiş, Avrupa ve Rus kültür ve biliminin kazanımlarını birleştirmiştir. Sosyalist ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş fikri Perestroyka dönemine dayanmaktadır. Reformlar iki temel aracı kapsamaktadır; serbest ticaret ve devlet mülkiyetlerinin özelleştirilmesi. Piyasa ekonomisine hızlı geçiş sorununu çözmesi yönünde planlanan politika "şok terapisi" adını almıştır. Ekonomide "şok terapi" stratejisinin sonucu olarak Rusya'da gıda krizi başlamış, fiyatlar yükselerek enflasyon patlaması yaşanmış, biriken dış ve iç borçlar ekonomiyi dar boğaza sürüklemiştir. Vatandaşların yıllarca biriktirmiş olduğu tasarruflar buharlaşmıştır. Şok terapinin yanı sıra aynı dönemde özelleştirme projesi de uygulanmıştır. Özelleştirme projesi iki aşamada uygulanmaktaydı. İlki, "çek"lerin ya da "kupon"ların özelleştirilmesi, ikincisi ise parasal özelleştirme aşamasıdır. 2000 yılında Putin'in iktidara gelmesiyle ülkede tüm alanlarda düzenlemeler yapılmıştır.

Sovyet sonrası Rusya'da görülen toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel hareketle bu dönüşümlerin neden olduğu toplumsal sorunları Rus filmlerinde nasıl temsil edildiği konusuna odaklanan bu çalışmada, öncelikli olarak bu dönüşümleri ve sıkıntılarını konu edinen literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada tarihsel-diyalektik bir bakışla dönemin betimlemesi yapılmıştır. İkinci aşamada ise Rusya'da 1988-2000

yıllarında üretilmiş ve Rusya'daki sosyal problemleri konu edinen ya da onları temsile taşıyan filmler ortaya çıkarılmıştır. Bu filmler; *Armavir, Dansçı Zamanı, Yolcu İçin Oyun, Kardeş, Eh Siz, Kazlar, Kafkas Tutsağı, Bir Gün Önce, Hırsız, Aralık İçin Müzik, Prorva, Cennet Bulutu, Khrustalyov, Arabayı Getir, Vorosilov Avcısı, Makarov, Müslüman, Sonsuzluk, Kenar Bölge, Paris'e Giden Pencere, Urga, Aşk Toprağı, İğne, Barabaniada, Küçük Vera, Tebessüm, Blokaj Yeri, Keder Zamanı Henüz Gelmedi, Ruh Günü, Boğa, Totaliter Romani, Amerikalı Kız Çocuğu, Çar Katili, Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek, Bacak, Yıldızlı Gökyüzünün Altındaki Ev, Aşk Değil, Ucubeler ve İnsanlar Hakkında, Her Şey Güzel Olacak, Sağırlar Ülkesi*'dir. Çalışmada görüleceği üzere filmler temsil ettiği problemlere göre 10 ana kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler şunlardır: Suç, Kitle kültürü, Toplum Değişim ve Toplumun Depresyon Hali, Sosyal Rollerin Değişimi ve Değerlerin Değişimi, Geçmişe Özlem ve Tarihe Yeni Bakış, Gelecek Neslin Önünün Açılması, Batı-Rusya Çatışması, Uygur Varlıklı Batı-Yoksul Ancak Manevi Rusya, Afgan ve Çeçen Savaşları, Yoksulluk, Kendini Arayış ve Kimliğin Korunması.

Suç ana başlığında öncelikle Rusya'da suç oranının yükselmesini etkileyen faktörler ele alınmıştır. Kolluk kuruluşlarının ve yargı sisteminin büyüyen zayıflığı ve etkisizliği, yaşam düzeyinin düşmesi ve gelirler arasındaki eşitsizlik, hayatın gerginliğinden ve belirsizliğinden oluşan olumsuz durumlar suç oranlarının yükselmesinin ana nedenleridir. Alkol tüketim oranı oldukça yükselmiştir. Suç teması altında analiz edilen filmlerde temsil edilen suçlar hırsızlık, tecavüz, cinayet, uyuşturucu kullanımı ve satımı ile ilgili suçlar, rüşvet, külhanbeylik, soygun, kazaen yaralama, organize suç eylemleri ve mafyadır. Mağdur konumda daha çok gençlerin kalması, toplumda nesillerin devam etmemesini ve toplumda kaos durumunun oluşmasını belirtmektedir. Suç başlığın altında Narkomani ve Hakları Kendi Gücüyle Savunma temaları da yer almaktadır. Narkomani temasında 90'lı yıllarda Rusya'da uyuşturucu problemi ön görülmeyen ölçüde fazlalaşmasıyla ortaya koyulmuştur. Narkomani temalı filmlerde ilk önce gençlerin bu problem nedeniyle tehdit altında kaldığı görülmüştür. Tüm filmlerin sonu çaresiz ya da hüznle bitmektedir. Kahramanın geleceği ölüm ile bitmekte ya da tekrar uyuşturucu kullanmaya dönmektedir. Sonuç olarak narkomaninin iflah olmayan bir hastalık olduğu iddia edilmektedir. Hakların Kendi Gücüyle Savunma temalı filmlerde 1990'lardaki Rusya'da kolluk kuruluşlarının zayıflığı, yönetim

alanında bürokrasi, irtişa çıkmasıyla ve böylece insanların devlet iktidarının temsilcilerine güvensizliği, linç etme fenomeni ortaya çıkmıştır. Analiz edilen filmlerde kendi haklarını savunmak zorunda bırakılmış insanlar düşük gelirli grubun temsilcileridir. Ülkede zaten zor konumda olan grupların hakları ihlal edildiği zaman, iktidar organları tarafından bu grupların haklarının savunulmayacağı ortaya koyulmaktadır. Bu grupların insanları inisiyatifi ele alarak, linç etme yoluyla kendi haklarını savunabilir ve onların haklarına aykırı davranışlarını cezalandırabilmektedir. Bu yol, ne kadar kötü olursa olsun başka çare olmadığı ortaya koyulmaktadır.

Kitle Kültürü başlığında XX. yüzyılının sonunda Rus toplumunun kitle kültürü ile karşılaştığında yaşadığı şok ortaya koyulmuştur. Artık ön plana yararın ve karşılıklı talep değerlerinin çıktığı kanıtlanmaktadır. Kitle Kültürü temalı filmlerde kitle kültürü insanlar tarafından sıra dışı bir şey olmayan, hayatın bir parçası olarak algılanmaktadır. Bu popüler kültür, insanların hayatının düzenini bozacağını ve tehlikeye sokacağını açıklamaktadır.

Toplumsal Değişim ve Toplumun Depresyon Hali başlığı altında, insanların yeni ekonomik ve sosyal koşullara adapte olamadığı belirtilmiştir. Halkın ve ailelerin büyük bir kısmının yaşadığı yoksullaşma süreçleri, sosyal statünün ve hayatta kalma olasılıklarını kaybetme korkusuna neden olmuş, insanların kitle nevrozuna, sosyal dezadaptasyonuna yol açmıştır. Ülkede kaos durumu, hükümetin güçsüzlüğü ve yönetim sisteminin iflasi sonucu olarak insanlarda “ezik”lik hali ve bu durumdan çıkılmaz bir his oluşmaktadır. İlgisizlik ve hatta sorumsuzluk tavrı yaygın olan olaylar olmuştur. Analiz edilen filmlerde depresyon halinde gençler ve orta yaşlıların olduğu ortaya çıkartılmıştır. Gençler ve orta yaşlılar faal nüfusun çoğusunu oluşturmaktadır. Bu grupların depresyon halinde olması, ülke nüfusunun neredeyse ana kısmının çalışma disiplinini ve düzenini korumasının ve kendi faaliyetlerinin anlamı yok etmiştir. Zaten kaosta olan ülkenin durumu daha da kötüleşecektir. Yönetmenler Rusya’da oluşmuş duruma kötümser bakmakta ve bu durumdan çıkışı yakın zamanda görmemektedir.

Sosyal Roller ve Sosyal Değerlerin Değişimi adlı temada Sovyet sonrası Rusya’nın sosyal yapısında prensip değişimleri olduğu açıklanmıştır. Gerçekleşmiş dönüşümlerin sonucu olarak toplumun sınıf, mesleki ve sosyal yapısı değişmiştir. En başarılı insanların büyük kısmı kendi servetlerini yasaya ve ahlaki kurallara aykırı

davranarak edinmiştir. Bu örneklere bakarak kitle bilincinde ahlak kurallarına uygun olmayan fikirler normal bir şey olarak algılanmaya başlamıştır. Olumsuz davranışların çekiciliği yükselmekteydi. Sosyal Roller ve Sosyal Değerlerin Değişimi temalı filmler Sovyet zamanında iyi bir sosyal konumda olan “dürüst” kişiler, Sovyet sonrası Rusya’da olmuş dönüşümlerin sonucu olarak farklı yolları seçmektedirler. Kahramanlar, para peşinden koşmak ve kendi prensiplerinden vazgeçmek, toplumdaki rolünü kaybetmek fakat kendi prensiplerinin sahibi olmak, ülkede olmuş dönüşümlerin sürecinde eski sosyal konumu kaybettikten sonra yeni koşullarda yaşamaya çalışmaktadır. Sovyet Birliği’nde saygıdeğer, onurlu ve maddi durumu iyi olan öğretmen ve şair gibi meslekler gereksiz ve anlamsız olmuştur. Kar getirmeyen ve talebi olmayanın var olmaya hakkı yoktur. Bu mesleklerde çalışanların maaşı artık bir satıcının maaşından daha düşüktür. “Dün” önemli ve değerli olan ahlaki kuralların, ailelerin, sevginin, arkadaşlığın yerini para almaktadır. Yeni koşullarda herkes hayatta kalmak için seçim yapmaktaydı ve bazıları için bu seçim insanlığın unutulmasıydı.

Geçmişe Özlem ve Tarihe Yeni Bakış kategorisi altında Rusya’da kültürün gelişmesi konu edilmiştir. Rusya’da kültürün değişmesi muttarit değil sıkça kökten değişimler ile gerçekleştiği için Rus toplumu nostaljiye düşkündür. Toplum geçmişi olmadan var olmayacağına göre nostalji kuralları, değerleri, geleneklerini koruyan ve taşıyan duygu olarak ortaya çıkmaktadır. 1950’lerin sonunda 1960’ların başında yavaş yavaş başlamış olan Rusya tarihinin yeniden kavranması, 80’lerin sonunda 1990’ların başında daha büyük boyutlar kazanmıştır. 90’ların “arşiv devrimi” ile parti ve devlet arşivlerinin açılmasına ilişkin çok sayıda yeni belgeler yayınlanmış, bu tarih yazımının tamamen yeni bir durum oluşmasına yol açmıştır. Önceden tartışmaya kapalı olan tarihi olaylar hakkında yayınların dizisi ortaya çıkmıştır. Geçmişe Özlem temalı filmlerde eski aile ve hayat yapısına, eski ideallere, insanların birliği ve dostluğuna, kendi çocukluğuna ve gençliğine, geçmiş çağa özlem duyulduğu açıklanmaktadır. Bazı filmlerde eski yapının yeniden düzelebileceğine inanılmakta, bazılarında ise artık eskisi gibi olunmayacağı savunulmaktadır. Tarihe yeni bakış teması altında Sovyetler tarafından çar ailesinin öldürmesi ve zulüm gören insanların hayatı, Sovyet elitin vahşi olduğu ve Sovyet liderlerin sonu gibi konular tartışılmaktadır. Eskiden hiç bir şekilde tartışıl(a)mayan konular, bu filmler üzerinden açık ve bazen abartılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Gelecek Neslin Önünün Açılması teması altında Sovyet sonrası Rusya’da ergin dönemdeki çocukların sayısının azalmakta olduğuna dikkat çekilmektedir. Buna karşın emeklilerin sayısı ise büyümekte olduğu ortaya koyulmaktadır. Piyasa ekonomisine geçtikten sonra, ekonomik ve sosyal ilişkilerin nitelikçe farklı tipe geçişi ile çocukluk durumu tamamen değişmiştir. Ebeveynlerin maddi durumundan başlayarak eğitim kuruluşlarına kadar, çocuğun iç görüşünden onun sosyal imkânlarına kadar çocukluğun tüm sosyal temeli prensip olarak farklılaşmıştır. Piyasaya geçiş ile çocukluğun sosyal güveninin tüm temelleri yıkılmıştır. Analiz edilen filmler çocukluk ve çocuklar ile ilgili problemleri ortaya koymaktadır. Yeni nesil ve hayatın devamı olarak çocukların yaşamı filmlerde Rusya’nın en önemli sorunlarından birisi olarak belirtilmektedir. Çocuğun iyi ve terbiyeli bir insan olarak yetiştirilmesinin ancak sağlıklı bir aile yapısına bağlı olduğu, çocukların kitle kültüründen ve maddi değerlerinden daha çok manevi değerlerine ve geleneksel aile tiplerine ihtiyaç duyduğu gösterilmektedir.

Batı-Rusya Çatışması, Uygar varlıklı Batı-Yoksul Ancak Manevi Rusya teması altında Rusya ve Batı, zıt “kültürel kutuplar” ele alınmıştır. İki coğrafya arasındaki kültürel çatışmalar ortaya koyulmuştur. Bu gelenekler manevi kültürün tüm çeşitlerinde ve halkın yaşam tarzında kendini göstermektedir. Analiz edilen filmlerde Batı Rusya çatışması yer almıştır. Tüm filmlerde Batı’nın, yaşam için en uygun ve rahat bir yer olduğu gösterilmektedir. Batı’nın temsili olarak zenginlik öne çıkarılmış, Batı’da hayatın düzenli ve kurallı olduğu vurgusu yapılmıştır. Tüm bu pozitif vurgulara karşın Batı’da manevi değerlerin yok oluşu işlenmiş, Batı’nın ruh eksikliği vurgulanmıştır. Batı hayatın ancak güzel bir dekorasyonun sadece bir parçası olduğu iddia edilmiştir. Rusya ise yoksul, yıkıntılı bir ülkedir. Yaşam koşulları inanılmaz zordur fakat Rusya’da manevi değerlerin, dostluk, aile, sevgi, birlik gibi kavramların önemli olduğu ortaya konulmaktadır.

Afgan ve Çeçen Savaşları kategorisinde savaş sonrası görülen sonuçlar ve yıkıntılar tartışılmıştır. Bu sonuçlar zamanla ortaya çıkmış ve büyük boyutlara ulaşmıştır. Askerlerin sadece psikofizik sağlığı değil, psikolojik dengeleri, dünya görüşleri, ahlaki değerlerine olan bağlılıkları etkilenmiştir. Savaş doktorları savaş nevrozu, savaş yorgunluğu gibi geleneksel olmayan terimleri sık kullanmaktadırlar. Bu durum Afgan ve Çeçen sendromlarına ilişkindir. Posttravmatik sendromun sonucu olarak toplumsal çevrede insanlar ihtilafli davranış çıktılarını ortaya koymuştur; yeni

kuralların yadsınması, uzlaşmacı tavrın benimsenmemesi, barış zamanında savaş yöntemlerinin (şiddet kullanımı) kullanılması gibi sorunlarını çözmek için bu türden davranışlara yöneldiği gözlemlenmiştir. Bu askerler “kayıp nesil”dir. Afgan ve Çeçen Savaşları başlığı altında analiz edilen filmlerde Afgan ve Çeçen savaşları tartışılmaktadır. Bu filmlerde özellikle hangi savaşın olduğu vurgulanmamaktadır. Tüm filmler Ruslar tarafından sonsuz savaş problemi olarak anlatılmaktadır. Savaşın anlamsızlığı, iki tarafa da iyi bir sonuç ortaya koymamaktadır. Savaş koşullarında kişinin insanlıktan vazgeçmesi zorunda kaldığı ortaya çıkmaktadır. Savaştan dönen insanlar ise barış varlığında kendi yerini bulmamakta, savaş yöntemleri kullanmakta ve sonucunda tek başına kaldığı açıklanmaktadır.

Yoksulluk temalı filmlerde yoksulluğun güncel bir problem olduğu ve aynı zamanda başka problemleri de ortaya çıkardığı açıklanmaktadır. 90’ların geçiş dönemindeki yoksulluğun bir özelliği, nüfusun büyük bir kısmının sosyal statüsünün belirsizliği ve istikrarsızlığı olmuştur. Emek piyasasında oluşmuş durumdan, geleneksel olarak hassas olan nüfusun grupları (sosyal yoksulluk) hariç etkin nüfusun çoğu da yoksulluk sınırına ulaşmıştır. Geçiş döneminde, her dört Rus çalışanından birisinin geliri asgari geçim düzeyinden daha düşüktür. Yoksulluk konulu filmlerde, yoksul durumuna iktidara bağlı olmayan basit insanların düştüğü gösterilmektedir. Yoksul olanlar; işçiler, öğretmenler, memurlardır. İktidarda olanlar bu insanları aşağılamakta ve onlara kötü davranmaktadır. Diğer insanlar da yoksullara saygı göstermemektedir.

Kendini Arayış ve Kimliğin Korunması başlıklı kategoride Rus insanının yalnızlığı irdelenmektedir. Sovyet sonrası Rus toplumunun sosyal ve manevi yaşamında yalnızlık problemi giderek büyüyen bir gündem halini almıştır. Sosyal yalnızlık, toplum gelişiminin kriz anlarına bağlıdır. Kültür krizi, toplumda kişinin manevi durumunu büyük ölçüde etkilemektedir. Bu durumda insan çevresindeki toplumsal ve kültürel gerçeğin normal olarak algılamada zorluk çekmektedir. Tüm bunlar yabancılaşma ortamı yaratmaktadır. Yabancılaşma, hayat koşulları karşısında insanın güçsüzlüğünü artırmakta, toplumsal bağlardan izole edilmiş hissini vermekte ve “benliğin” kaybedilmesinde kendini belli etmektedir. Kendini Arayış teması altında analiz edilen filmlerin kahramanları farklı şekilde kendini ve kendi yolunu bulmaya çalışmaktadır. Savaşta öğrendiği yöntemleri kullanarak kendi ayakları üzerinde durup, içindeki sesi dinleyerek ve kendi milletinin tarihine ve geleneklerine dönerek bulmaya çalışmaktadır.

Kimliğin korunması başlığı altındaki filmlerde köylüler onların alıştıkları hayatı tehlikeye sokabilen ve yabancı kurallarını takip eden müslümandan kendi kimliğini korumaktadır. “Bizden” olmayanlar yabancılardır, kimliğin korunması için ötekilerin kendi yaşamlarına girmelerine izin verilmemesi gerektiği düşünülmektedir.

Çalışmada analiz edilen otuz sekiz Sovyet sonrası Rus filmlerinin çoğusunda yeni dönem “negatif” olarak gösterilmekte ve eleştirilmektedir. Sovyet Birliği zamanı ise tam tersi biçimde ülkede iyi bir dönem olarak gösterilmektedir. Bunun sebebi insanların hayatları boyunca farklı koşullarda yaşadığı için, yeni ekonomi, politik, kültür ve sosyal duruma adapte olamamasıdır. Bunun yanı sıra yeni dönem negatif değişimleri getirdeğinden, eski dönem daha güzel ve çekici olarak algılanmaktaydı.

KAYNAKÇA

Kitap Kaynakları

- Anisimov, Y. (2005). *Rus Tarihinin Kronolojisi. Rusya ve Dünya*. Sankt-Peterburg: Piter.
- Anisimov, Y. (2013). *Ryurik'ten Putina Kadar Rusya Tarihi*. Sankt-Peterburg: Piter.
- Bohanov, A. (2009). *Eskiçağdan Bugünü Kadar Rusya Tarihi*. Moskova: Prospekt.
- Danilov, A. (2004). *XX-XXI Yüzyılların Rusya Tarihi*. Moskova. Prosveşçeniye.
- Fillipov, A. (2007). *1945 2006 Rusya Yeni Tarihi*. Moskova: Prosveşçeniye.
- Golotik, S. (2002). *1901-2001yy. Rusya Tarihi*. 2. cildi. Moskova: RGGU.
- Kara-Murza, S. (2014). *Sovyet Sonrası Rusya'nın Kısır Döngüleri*. Moskova: Bilim Uzmanı.
- Levandovsky, A. (2014). *Rusya Tarihi. 11 Sınıf*. Moskova: Prosveşçeniye.
- Milov, L. (2006). *XX -XXI Rusya Tarihi*. Moskova: Vlados.
- Orlov, A. (2012). *Rusya Tarihi*. Moskova: Yurayt Prospekt.
- Şestakov, V. (2015). *Yeni Rusya Tarihi*. 2. cildi. Sankt-Peterburg: Astrel.
- Şumilov, M. (2008). *XX Sonu-XXI Başı Rusya Tarihi*. Sankt-Peterburg: Olearius Press.
- Telenetsky, A. (2006). *Post Sovyet Rusya Tarihinin Dönemleştirmesine Sosyal Yaklaşımlar*. Sankt-Peterburg: Sosyopolis.
- Vdovin, A. (2009). *XX -XXI Yeni, Vatan Tarihi*. 2. cildi. Moskova: Vlados.

Makale

- Abdullaeva, Z. (2007). "Yağmur Arayışında Kişiler", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 20-23.
- Anaşkin, S. (2006). "Aralık İçin Müzik", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 584-585.
- Anaşkin, S. (2006). "Müslim", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 557-558.
- Anninsky, L. (2007). "Tarihi Kişinin Serbest Kılmasının Tecrübesi", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 164-173.

- Basin, N. (2006). “Blokaj Yeri”, *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 430-431.
- Basina, N. (2007). “Tanrıça. Nasıl Onu Sevdiler ya da İlginç Dünyasının Kaçınılmazlığı”, *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E:62-68.
- Blyumbaum, A. (2006). “Paris’e Giden Pencere”, *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 206-207.
- Bossart, A. (2007). “Ay. Köpek. Kedi. Ru”, *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 81-88.
- Çerçenko, M. (2007). “Son Durağı Sonsuzluk”, *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 29-34.
- Dolin, A. (2007). “Balta ve Örs Arasında”, *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 114-119.
- Donets, L. (2006). “Amerikalı Kız Çocuğu”, *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 563-564.
- Donets, L. (2007). “Çağdaş Olmadan Klasik Olmuş”, *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 24-28.
- Drozdova, M. (2007). “Yabani Ot ve Yorulmayan Ruh”, *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 58-61.
- Fomin, V. (2007). “Barananiada’nın Yapılmamış Dersleri”, *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 105-113.
- Gladılşçikov, Y. (2007). “Bizim Kardeş’imizi Bil”, *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 136-140.
- Gorelov, D. (2007). “Deliler İçin Giriş Vizesizdir”, *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 56-57.
- Graçeva, Y. (2006). “Barabaniada”, *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 209-211.
- Graçeva, Y. (2006). “Kenar Bölge”, *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 405-406.
- Graçeva, Y. (2006). “Prorva”, *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 48-49.
- Graçeva, Y. (2006). “Üç Hikaye”, *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 23-25.

- Gusev, A. (2006). "Hrustalev, Arabayı Getir", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 229-237.
- Gusev, A. (2006). "Sonsuzluk", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterburg: Seans: 43-44.
- Kiselev, A. (2007). "Makarov –İnsan ve Silah", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 95-99.
- Kovalev, O. (2006). "Ucubeler ve İnsanlar Hakkında", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 411-412.
- Lavrentyev, S. (2007). "1986 Yılıının Sonbaharı", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 159-163.
- Mantsov, İ. (2006). "Boğa", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 633-635.
- Margolit, Y. (2006). "Kardeş", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 32-33.
- Margolit, Y. (2006). "Her Şey Güzel Olacak", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 573-575.
- Margolit, Y., Kovalev, O. (2006). "Hırsız", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 47-58.
- Mantsov, İ. (2006). "Totaliter Romanı", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 251-253.
- Mantsov, İ. (2006). "Yolcu İçin Oyun", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 554-555.
- Maslova, L. (2006). "Dyuba Dyuba", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 77-78.
- Matizen, V. (2007). "İmperatör ve Katil", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 42-44.
- Medvedev, A. (2007). "Oyun Hamuru Silahtan Atış", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 14-19.
- Moskvina, T. (2007). "Çin Bozkırlarında Rus Düşüncesi", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 51-55.
- Plahov, A. (2007). "Nostaljidten İlaç", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 154-158

- Razlogov, K. (2007). "Çernuha Kara Toprak Olmuştur", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 147-149.
- Rostotsky, S. (2007). "İğne Kuralları", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 10-13.
- Siryavlya, N. (2006). "Keder Zamanı Henüz Gelmedi", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 564-566.
- Şalovsky, K. (2007). "Zamansal Bedenlerin Uzun Öyküsü", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 76-80.
- Şitenburg, L. (2006). "Sağırlar Ülkesi", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 210-212.
- Şemyakov, A. (2007). "Anons Edilmiş Ölümün Vakayinamesi, İkinci Çekimi", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 69 -75.
- Şepotinnik, P. (2007). "1991 Ayar Gümüş", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 35-41.
- Şervud, O. (2007). "Sağırlar Ülkesi", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 132-135.
- Şilova, İ. (2007). "İzlemiş ve Unutulmuş", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 45-50.
- Stişova, Y. (2007). "Dansçı Zamanın Kırılış ya da Vakitsiz Filmleri", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 125-131.
- Toporov, V. (2006). "Makarov", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 248-249.
- Toporov, V. (2006). "Voroşilov Avcısı", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 425.
- Turovskaya, M. (2007). "Dünya Hali Olarak Savaş", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 150-153.
- Vostrikov, A., Graçev, A. (2006). "Nehir", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 631-633.
- Zorkaya, N. (2007). "Biz Sonsuza Kadar Kafkaz Esirleriyiz", *Kaybettiğimiz Sinema*. Moskova: Zebra E: 120-124.

Yusipova, L. (2006). "Kafkas Tutsağı", *Yerli Sinema Tarihi*. Sankt-Peterbur: Seans: 722-724.

İnternet

<https://eksisozluk.com/>

<http://wciom.ru>

<http://www.russkoekino.ru/books/ruskino/ruskino-0119.shtml>

Film

Abdraşıtov, V. *Armavir* (1991)

Abdraşıtov, V. *Dansçı Zamani* (1997)

Abdraşıtov, V. *Yolcu İçin Oyun* (1995)

Astrahan, D. *Her Şey Güzel Olacak* (1995)

Balabanov, A. *Kardeş* (1997)

Balabanov, A. *Ucubeler ve İnsanlar Hakkında* (1998)

Bobrova, L. *Eh Siz, Kazlar* (1991)

Bodrov, S. *Kafkas Tutsağı* (1996)

Boretskiy, O., Negreba, A. *Bir Gün önce* (1991)

uhray, P. *Hirsiz* (1997)

Dihoviny, İ. *Aralık İçin Müzik* (1995)

Dihoviny, İ. *Prorva* (1992)

Dostal, N. *Cennet Bulutu* (1990)

German, A. *Khrustalyov, Arabayı Getir* (1998)

Govoruhin, S. *Voroşilov Avcısı* (1999)

Hotinenko, V. *Makarov* (1993)

Hotinenko, V. *Müslüman* (1995)

Hutsiev, M. *Sonsuzluk* (1991)

- Lutsik, P. *Kenar Bölge* (1998)
- Mamin, Y. *Paris'e Giden Pencere* (1993)
- Mihalkov, N. *Urga, Aşk Toprağı* (1991)
- Nugumanov, R. *İğne* (1988)
- Ovçarov, S. *Barabaniada* (1993)
- Piçul, V. *Küçük Vera*
- Popov, S. *Tebessüm* (1991)
- Rogozhkin, S. *Blokaj Yeri* (1998)
- Selyanov, S. *Keder Zamanı Henüz Gelmedi* (1995)
- Selyanov, S. *Ruh Günü* (1990)
- Sokurov, A. *Boğa* (2000)
- Solovyev, A. *Yıldızlı Gökyüzünün Altındaki Ev* (1991)
- Sorokin, V. *Totaliter Romanı* (1999)
- Şahnazarov, K. *Amerikalı Kız Çocuğu* (1995)
- Şahnazarov, K. *Çar Katili* (1991)
- Şahnazarov, K. *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek* (1990)
- Rubinçik, V. *Aşk Değil* (1991)
- Tyagyunov, N. *Bacak* (1991)
- Todorovsky, V. *Sağırlar Ülkesi* (1998)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Leisian IAMİLOVA
Doğum Yeri ve Tarihi	Rusya 1991
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Zagir ISMAGİLOV ismi Güzel Sanatlar Akademisi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	Lisichka0906@yandex.ru
Tarih	